НАРОДЖЕНА СЕРЕД НОЧІ

НАРОДЖЕНА СЕРЕД НОЧІ

Вечір був теплий навіть для Сан-Франціско, і крізь розчинені вікна старовинного клубу "Альта-Ініо" бринів далекий та невиразний гомін вулиць. Говорилося про все: від нових ознак падіння моралі і законів проти хабарництва до всіляких виявів потворної людської жорстокості й ницості, — аж доки, нарешті, згадали ім’я О’Браєна — здібного молодого боксера, забитого вчора на ринзі. І одразу настрій змінився, наче подихнув чистий вітерець, бо то був чоловік добрий, порядний, сповнений мрій та ідеалів, і мав бездоганне тіло юного бога. Він не лаявся, не пив, не палив і навіть на ринг брав молитовника, який знайшли в роздягальні в кишені його пальта, коли вже було по всьому.

І враз ніби з’явилася сама чиста, незаймана, благодатна юність — та чарівна й казкова пора, перед якою побожно схиляються люди, що втратили її назавжди. І так ревно ми згадували, гак закликали її, що прийшло Небуденне і повело нас у світ, далекий від велелюддя й залізного гуркоту цього міста. Розпочав усе Бардвел, зацитувавши кілька рядків із Торо[16], та не він, а літній лисий черевань Тріфзен майже годину тримав нас під владою Небуденного.

Спершу нам здалося, що він просто перебрав шотландського віскі після обіду, але згодом ми відкинули таку гадку.

— Сталося це у тисяча вісімсот дев’яносто восьмому році, коли було мені тридцять п’ять, — розповідав Тріф-— Що, підраховуєте подумки? Ну, так воно і є: мені зараз сорок сім, а виглядаю на десять років старшим, і лікарі кажуть... та до біса усіх лікарів!

І, аби заспокоїтись, він повільними ковтками спорожнив довгу чарку.

— Був і я молодий... колись. Років дванадцять тому мав гарну чуприну, м’язи міцні, як у бігуна, і найдовший день не здавався мені довгим. Здоровий я був, молодик у ту пору. Ти пам’ятаєш, Мілнере? Ти ж мене тоді вже знав. Такий був парубок, що аж ну, хіба ні?

Мілнер ствердно закивав головою. Він теж був гірським інженером і, як і Тріфзен, добре набив собі кишені клондайкським золотом.

— Ще б пак, — одказав він, — ніколи не забуду, як ти нагрів чуба лісорубам у той вечір, коли недомірок-газетяр зняв бучу. Слевіна тоді якраз не було, — пояснив він нам, — і управитель нацькував хлопців на Тріфзена...

— Ну, а подивіться на мене тепер! — нервово скрикнув Тріфзен. — Ось що накоїла та золота гарячка. Мільйонів до дідька, а в душі порожнеча, в жилах ані краплини живої, гарячої крові. Я став наче медуза, наче гидкий, драглистий кавалок протоплазми, наче...

Голос йому урвався, і він знову потягнувся до чарки.

— Жінки на мене тоді задивлялися, проходили, та ще й обертались. Дивно, що я так і не одружився. Але та дівчина... Отже, про неї і хочу розповісти. Спіткав я її за тисячу миль від людської оселі, а то й ще далі, і вона промовила мені саме ті слова Торо, які оце згадав Бардвел: про богів, народжених удень, і богів, народжених серед ночі.

Це сталося потому, як знайшов я своє місце на Голдстеді, але ще й гадки не мав, що за золоте денце криється у тому ручаї. Я подався через Скелясті гори до Великого Невільничого озера. На півночі Скелясті — це вам не просто гірське пасемко, це кордон, перейти який майже неможливо — непідступна стіна, що навічно роз’єднала два світи. У давні часи відважні мандрівні мисливці долали гори, хоча більше їх полягло кістками на тих стежках. Власне, тим-то я й розохотився на ту

подорож. Такий перехід кожному додав би честі, і я пишаюсь ним чи не найбільше.

То був невідомий край, незаймані, широчезні простори. У величні долини ще ніколи не ступала нога білої людини, а індіянські племена жили так само, як і десять тисяч років тому. Щоправда, сякі-такі торговельні зв’язки з білими вони вже мали: інколи невеличкі групи задля цього переходили гори, але ото й усе. Навіть загребущі руки Компанії Гудзонової затоки ще не досягли їх.

А тепер про дівчину. Я піднявся безіменним ручаєм, не нанесеним на жодну карту, — у вас у Каліфорнії його давно б уже охрестили річкою, — і потрапив до розкішної долини, то замкнутої крутими схилами, то розлогої аж до крайобрію. Пасовища поросли буйними високими травами, луки були рясно вкриті квітами, і де-не-де височіли купи величних королівських ялин. Вкрай зморені собаки ледве тягли розбиті до крові ноги, і я вже поглядав, де б знайти хоч яке індіянське селище, аби дістати санки і найняти погоничів — з першим снігом я думав рушити далі. Стояла пізня осінь, і мене вразило, як уперто трималися квіти. Я гадав, що перебуваю десь у субарктичній Америці, а ось тут, високо в горах, досі буяло квітіння! А якогось дня прийдуть сюди білі й засіють усю долину пшеницею...

Опісля я побачив дим, почув гавкіт собак — індіянських собак — і опинився в таборі індіян. їх було там сотень з п’ять, цих справжніх дітей природи, і з кількості жердин, щоб в’ялити м’ясо, неважко було здогадатися, що осіннє полювання пройшло вдало. Ось там я і зустрів Люсі. Так її звали. Я спробував порозумітися з індіянами на мигах, інакше ж не було як, поки вони не повели мене до великого вігваму, не вігваму, а так наче півнамету, від критого з того боку, де горить вогнище. Стіни було покрито лосячими шкурами, дбайливо обробленими, темно-золотавими на колір, а що вже чисто там було й гарно — то вже як не побачиш у жодній Індіянській оселі. На свіжому ялиновому вітті лежали розкішні хутра, а поверх усього — біла ковдра з лебединого пуху. Ніколи в житті я не бачив нічого подібного! На тій

ковдрі, схрестивши ноги, сиділа Люсі, смаглява, наче горіх. Я ось назвав її дівчиною. Але вона була не дівчина, а жінка, справжня жінка, амазонка, з п’янким тілом і з гарячою кров’ю, у самій пишноті жіночого розквіту. А очі в неї були голубі. Вони вразили мене в самісіньке серце, ті голубі очі, та не просто там голубі, як китайська порцеляна, а темно-голубі, наче море і небо, поєднані разом, і безмежно мудрі. Ще й більше — в них крився сміх, теплий сміх, ласкаво-сонячний, людяний, дуже людяний і... я сказав би, надзвичайно жіночний. Такі були вони, очі справжньої жінки. Ви ж знаєте, що це таке. Як би його ще сказати?.. В тих голубих очах була й гостра бентежність, і замріяний смуток, і спокій, мудрий філософський спокій.

Раптом Тріфзен урвав свою розповідь.

— Може, товариство думав, що я оце з п’яного розуму розпатякався? Ні, я ще не п’яний, ця чарочка лиш п’ята від обіду, і я цілком тверезий, я сповнений поважності. Адже зі мною моя світла молодість, чуєте, це вона каже: то були найчарівніші очі, що ти будь-коли бачив, страх які спокійні, мудрі й допитливі, старі і юні, такі вдоволені і такі жадливі. Ні, я не можу описати їх, хлопці, та зараз ви самі зрозумієте.

Вона не підвелася, а тільки простягла мені руку.

"Незнайомцю, — промовила вона, — я рада бачити вас".

О ця жахлива говірка, що її можна почути на нашому піонерському Заході! Уявляєте собі? Жінка, чарівна біла жінка — і з такою говіркою! То було диво: спіткати тут, край світу, білу жінку, але її вимова просто краяла серце. Повірте, вона різала вуха, як фальшива нота. Та треба сказати вам, ця жінка мала поетичну душу. Ви самі переконаєтесь.

Вона наказала індіянам вийти, і ті, їй-бо, вийшли без ніякого перекору, бо ця жінка була Хію-Скукум — їхнім вождем. Потім вона звеліла змайструвати для мене житло й подбати про собак. Індіяни і це

виконали. І таку силу мали її слова, що вони нічого не наважувались поцупити, навіть шнурків од моїх мокасинів. Вона ж бо була справжня Жінка, Якій Належиться Владувати, і, знаєте, мене аж дрож пройняв, коли я подумав, що ця біла жінка заправляє дикунським плем’ям у глибинах Нічийної землі.

"Незнайомцю, — сказала вона, — гадаю, ви перший білий, що ступив ногою в цю долину. Сідайте, поговорім трохи, а тоді й попоїмо, як годиться. Куди шлях вам стелеться, незнайомцю? "

Господи, ну й вимова! Та ви про це не думайте, забудьте, як і я забув, коли сидів на краєчку тієї лебединої ковдри, слухав і не зводив очей з чарівної жінки, що наче зійшла зі сторінок Торо чи якогось іншого поета.

Пробув я там цілий тиждень. Вона сама гостила мене, пообіцяла дати собак, санки та індіян, які проведуть мене до найкращого перевалу через Скелясті гори за п’ятсот миль звідти. На високому березі річки, осторонь інших, стояв її вігвам, і кілька індіянських дівчат прислуговували їй та варили їсти. А ми все розмовляли й розмовляли, поки не впав на землю перший сніг, стелячи дорогу для моїх санок. Отож так я і дізнався історію її життя.

Народилася Люсі в родині вбогих переселенців, а ви ж самі знаєте, що то за життя: праця й праця, тяжка виснажлива праця і нема їй краю.

"Я не помічала краси світу, — розповідала вона, — ніколи було. Проте відчувала: вона ж тут — біля хатини, довкола й скрізь, а весь час мусила працювати, пекти, прибирати, прати — і так без кінця. Інколи я просто дуріла, прагнучи вирватись на волю, особливо навесні, коли пташині співи доводили мене до нестями. Я мріяла полинути буйними луговими травами, збиваючи роси, перебратися через огорожу, піти далеко-далеко в ліс, у гори, щоб побачити весь білий світ! Мені хотілося блукати річковими долинами, брести від озерця до озерця,

приятелювати з видрами та іскристими потругами або нишком підглядати за білками, кролями і всілякими пухнастими створіннями, придивлятись, як вони живуть, розкривати їхні таємниці...

А то — якби мені час! — забралася б у квіти, стала б добра й лагідна і розгадала б їхні шепоти, їхню мудрість, що про неї лиш люди нічогісінько не знають".

Тріфзен замовк, поки наливали йому чарку.

— Іншого разу вона сказала: "Я б хотіла бігати цілі ночі, мов дика звірина, гасати у місячному сяйві під самими зорями, світити білим тілом у темряві, а нічна прохолода, наче оксамит, пеститиме мою голизну, і так бігати й бігати до знемоги.

Одного дня я страх як зморилася, ще й спека така стояла — і тісто не зійшло, і масло не сколотилося, мене все дратувало і доводило до сліз. Ось того вечора я й розказала батькові, що мені хочеться бігати. Він глянув на мене так зачудовано і ніби злякано та й дав якихось таблеток. Каже: "Лягай проспися добре — і все як рукою зніме". Відтоді я вже нікому не розказувала про свої мріяння".

А потім вони й зовсім зубожіли, мало не голодували, і родина перебралася до Сіетла. Люсі пішла на завод — і знову довгі години тяжкої нескінченної праці і ніякого відпочинку. Через рік вона стала офіціанткою в такому собі ресторанчику. "Паскудний шинок", — казала вона про нього.

Отож і каже вона мені: "Небуденне — ось чого я, мабуть, жадала. Але ж нічого такого не було ні на заводі, ні в каструлях і тарілках брудного шинку".

їй було вісімнадцять років, коли вона одружилася з чоловіком, що збирався відкрити в. Джуно власний ресторан. Він заощадив трохи

грошенят і здавався досить заповзятливим. Не те щоб вона його покохала — ні, ні, це вона рішуче заперечила, але так їй уже все набридло і так хотілося визволитися з вічного ярма. Та й Джуно — це ж Аляска, і їй закортіло побачити той казковий край. Але не дуже багато вона побачила. Чоловік завів дешевий ресторанчик, і вона швидко збагнула, що одружився він з нею, аби тільки зберегти гроші. Бо хто б краще за неї мотався так між столами й виконував усю роботу? Цілі дні вона прибирала й варила — і так чотири роки. Можете собі уявити це неприборкане звіря, яке поривали прадавні інстинкти, яке спрагло волі й простору, а мусило гибіти в брудному шинку, в тяжкій праці всі ці чотири згубних роки?

"Життя було таке порожнє, — казала вона. — Навіщо я живу? Навіщо це все? Невже життя — це тільки працювати й працювати і не знати спочинку? Зомореною лягати, зомореною прокидатися, щоб кожний новий день був такий самісінький, як минулий, а то й гірший? "

Інколи траплялося їй чути балачки різних праведників про безсмертя, але вона вважала, що її життя аж ніяк не дорога до небесного раювання.

Мрії ще навідували її, але тепер уже рідко. Вона прочитала скількись там книжок, які саме — важко сказати, хіба, може, з "Морської бібліотеки", і от вони додавали поживи її фантазії.

"Знаєте, — казала вона, — бувало, мені аж голова йде обертом від кухонної пекоти, і відчуваю: як не ковтну хоч трішечки свіжого повітря — зомлію. Тоді висуну голову з вікна, заплющу очі й таке побачу, що хоч умирай. Буцім іду я собі битим шляхом, а навкруги все таке прозоре, чисте, веселе, ні тобі бруду, ні пилюки... На соковитих луках ручаї дзюрчать, ягнята пасуться, вітерець духмяний-духмяний від квіток, і над усім — ласкаве проміння сонечка. По коліна у воді виніжуються тілисті корови, дівчата купаються у струмку — всі такі веселі, стрункі, біленькі, — ой, думаю, та це ж Аркадія! Книжку-бо я таку читала. А далі бачу, як з-за повороту дороги виїжджають, може, лицарі, що

виблискують обладунком на сонці, а може, якась пані на білому, як сніг, коні. А оддалік зводяться вежі замку. А то ще думаю: зверну ось убік — і побачу якийсь казковий білий палац, наче з самого повітря, і скрізь квіти, квіти, й водограї, і павичі на галявинах... тоді розплющу очі — жар, як у пеклі, і Джейк, мій чоловік, горлав: "Ану, неси скоріш боби! Я що, весь день чекатиму? "

От вам і Небуденне! Мабуть, найближче я була до нього тоді, коли п’яний кухар-вірменин зчинив бучу і ледве горло мені ножем не перерізав. Та я добре заспокоїла його важенною ступкою, що в ній картоплю товкла.

Як хотіла я веселого, безтурботного життя, романтики й усякого такого! Але вже мені здавалося, що ніколи я не побачу щастя, що тільки для того живу, аби цілий вік мити, прибирати, варити. Тоді в Джупо веселенькі були часи. Я бачила, як влаштовуються інші жінки, але то мене зовсім не вабило, — я хотіла бути чистою. Не знаю сама чому, просто хотіла, та й край. Бо чи не однаково було, як здихати: межи горщиків або так, як вони? "

Тріфзен примовк, збираючись на думці.

— От яку жінку зустрів я в Арктиці. Ціле плем’я диких індіян на площі в тисячу квадратних миль підкорялося їй, і сталося це досить просто, хоча здавалося, що вона приречена жити й умерти серед печей, горщиків та мисок. Та враз "явився голос їй і видиво приснилось". Вона його прагнула, — і вона його побачила.

"Настав таки день мого пробудження, — сказала вона. — Випадково побачила я клаптик газети, а запам'ятала кожне слово, — ось послухайте-но! "

І вона зацитувала мені з "Крику людини" Торо:

"Від року до року ростуть молоді сосни округ маїсового поля, і для мене це втішна подія. Ми говоримо, що треба цивілізувати індіянина, але це не шлях до його вдосконалення. Ревно обстоюючи свою незалежність, відмежованість свого життя у лісі, він зберігав близький зв'язок зі своїми правічними богами і час від часу йому дано зазнати своєрідного і рідкісного єднання з природою. Він розуміється на зорях, яким чужі наші шинки Це одвічне сяйво його духу, неясне лише через відстань, скидається па світло зірок, хоч воно й слабке супроти сліпучого, але марного та недовговічного полум'я свічок. Мешканці островів Товариства мали богів, народжених удень, але вважалося, що давністю вони поступаються перед... богами, народженими серед ночі".

Слово по слову продекламувала Люсі цей уривок, і я навіть не звернув уваги на вимову — так урочисто дзвенів її голос, коли вона виголошувала свій символ віри,, хай і поганської, але втіленої в саму її плоть і кров.

"Решту було одірвано, — додала вона скрушно, — тільки клаптик газети... А цей Торо, видко, був мудрий чоловік. Якби більше про нього дізнатись! " Вона замислилась, і, слово честі, обличчя її було напрочуд чисте, коли через хвильку промовила: "Я була б йому добра жінка".

І повела далі:

"Тільки-но я прочитала, як одразу збагнула, що то діялось зі мною. Я-бо народилася серед ночі. Я все життя прожила поміж народжених удень, та сама народилася серед ночі. Ось чого були мені не любі тарілки та мийниці, ось чого кортіло бігати голою в місячному сяйві. Тепер я знала: цей нещасний шинок у Джуно — не місце для мене. І в ту ж мить я сказала собі: "Годі! " Зібрала лахи та й пішла. Джейк побачив мене і спробував затримати:

"Що це ти надумала? " — питає.

"Ми розлучаємось, — одказую йому. — Я йду до лісу, там моє місце".

"А не буде цього, — каже він і підступає до мене. — Ти, мо' через той чад кухонний зовсім уже здуріла?! Послухай-но перше, що я скажу, поки ще не накоїла дурниць! "

Я наводжу на нього маленький кольт, сорок четвертий калібр, і кажу:

"Оце тобі моє слово! " — Та й пішла".

Тріфзен спорожнив чарку і попросив ще.

— І знаєте, хлопці, що вчинила ця дівчина? Було їй тоді двадцять два роки, життя провела вона над мийницями і про світ знала не більше, аніж я про четвертий чи п’ятий вимір. Всі шляхи лежали перед нею, та вона не шукала легких, а пішла просто на берег, бо так уже ведеться на Алясці — охочіше мандрувати водою. За пару доларів вона дістала місце в індіянському каное — ви ж знаєте, що то за човни: вузькі, глибокі, видовбані з суцільної деревини і футів шістдесят завдовжки — і от на такому човні вирушила в Даю.

"Небуденне? — сказала вона. — Не довелося й чекати. В човні були три індіянські родини з собаками й дітлахами, вони весь час крутились під ногами, так що й яблуку ніде було впасти, і гребти доводилось усім, аби човен плив, а навкруги величні врочисті гори і навперемін — то сонце, то хмари. І ще тиша! Велична, цілковита тиша. >

І. раз димок мисливського вогнища десь далеко між деревами. Ну чистий тобі пікнік, справжнісіньке свято! Здійснювались мої мрії, я чекала, що ось-ось трапиться щось неймовірне — і воно прийшло.

А далі — перший спочинок на острові. Хлопці б’ють остями рибу в гирлі струмка. Один індіянин просто на місці забив великого оленя. І

скрізь квіти та квіти! А трошки од берега — буйні соковиті трави, аж по шию людині, я гуляю там з дівчатами, потім видираємось на горбочки, збираємо ягоди, корінці, хай кислуваті, але такі смачні! А то ще надибали на здорового ведмедя, що ласував собі ягодами на вечерю. Він перелякався не менше за нас, сказав тільки "Уф-ф! " — і ну тікати. І знову табір, і дим багаття, і дух свіжої оленини. То було чудово! Нарешті я була із своїми, з народженими серед ночі, і я знала, що належу до них. Перед сном я виглянула з намету, побачила зірки, що мерехтіли над могутніми плечима гір, прислухалася до голосів ночі — і вперше в житті відчула себе щасливою. І я знала: так само буде взавтра, й позавтра, й завжди, бо я не хотіла повертатись назад. І я таки не повернулася.

А другого дня прийшло Небуденне. Ми мали переправлятися через величеньку, добрих миль п’ятнадцять, протоку, і от на самій середині протоки настигла нас буря, геть усі потопилися, тільки я одна з собакою-вовчуром урятувалась і ночувала на березі сама-самісінька".

— Уявіть собі, — перебив свою розповідь Тріфзен, — каное розбилося, і всі, як один, загинули на скелястому камінні. Вона ж ухопилася за хвіст вовкодава, обминула ті скелі і, нарешті, опинилася на маленькій обмілині, єдиній на багато миль.

"І ще раз мені пощастило: то був материк, —мовила вона. — Я пішла навпростець через ліси та гори. Я ніби шукала чогось і знала, що обов’язково знайду. А не боялася анітрохи. Чого ж боятися в лісі народженим серед ночі? І от наступного дня я знайшла, що шукала — маленьку напівзруйновану хижку на галявині. Багато років простояла вона пусткою. Дах завалився, спорохнявіли укривала на ліжках, на печі стояли каструлі та сковороди. Але не це найцікавіше. Ось попід деревами що я побачила! Аж вісім кінських скелетів. Коней поприв’язували до дерев, і бідолахи, певне, повиздихали з голоду, бо лишилися самі купи кісток. Колись на спині кожен мав вантаж, а тепер вісім полотняних торбинок валялися між кістяками, а в них — торбинки з лосячої шкіри, а всередині — як ви думаєте, що там було? "

Вона витягла з-під свого ялинового ложа невеличку шкіряну торбинку, розв’язала її — і руку мені обпік такий золотий струмок, якого я ще зроду не бачив. І це добірне золото, цей золотий пісок, що де-не-де в ньому величенькі самородки, не мав жодних ознак промивки.

"Кажете, ви гірничий інженер і добре знаєте цей край? — запитала вона. — То, може, назвете місце, де водиться таке золото? "

Якби я те знав! Я сказав, що золото майже зовсім чисте, майже без домішок срібла.

"Ще б пак! — усміхнулася Люсі. — Я продаю його по дев’ятнадцять доларів за унцію. За ельдорадське більше сімнадцяти не візьмете, а мінукське ледь тягне на вісімнадцять. Отаке я знайшла серед кісток — по сто п’ятдесят фунтів у кожній з восьми торбинок.

"Чверть мільйона доларів! " — аж скрикнув я.

"Приблизно так, — визнала жінка. — Але що то значить Небуденне! Стільки років прогнити у рабстві, а от лишень вирвалась — і за якихось три дні так багато пригод! А я все думала: що ж воно сталося з тими, хто здобув це золото? Купи конячих кісток залишилися по них, а самі вони щезли з лиця землі, не кинувши ні сліду, ні пам’яті. І ніколи я про них нічого не чула, то кому ж, як не мені, народженій серед ночі, бути їхньою спадкоємицею? "

Тріфзен помовчав, запалюючи сигару.

— І що вробила ця дівчина? Сховала все золото, крім тридцяти фунтів, і з ними повернулася на берег. Там сіла па каное, що саме проходило понад берегом, дісталася до факторії Пета Хілі в Даї, накупила спорядження і перейшла Чілкутський перевал. У той час, у тисяча вісімсот вісімдесят восьмому році, береги Юкону були похмурі й безлюдні, бо клондайкське золото відкрили тільки за сім років. Вона

трохи побоювалася червоношкірих, тим-то взяла з собою двох індіянських дівчат, переправилася через озера і спустилася річкою аж до перших таборів на Долішньому Юконі. Кілька років блукала вона по країні і нарешті опинилась там, де я спіткав її, де їй сподобалось, бо, каже, побачила раптом "у долині здоровенного карибу, й пурпурові квіти сягали йому колін". Вона пристала до індіян, і лікувала їх, здобула неабияке довір’я і поволі прибрала до рук усе плем’я. Тільки раз покидала вона ці місця: коли з гуртом молодих індіян перейшла Чілкут, викопала із схованки золото і забрала з собою.

"І ось я тут, незнайомцю, — закінчила вона свою розповідь. — А оце найдорожче, що маю". І з манюсінької шкіряної торбинки, яку носила, мов ладанку, за пазухою, вона витягла загорнутий у промащений шовк клаптик газети, пожовклий від часу, потертий, заяложений, безцінний клаптик із словами Торо.

"І ви щасливі?., вдоволені? — запитав я. — На чверть мільйона у Штатах можна ой як непогано прожити. Вам тут, здається, дечого не вистачає... "

"Не дуже й багато, — відказала Люсі. — З будь-якою жінкою у Штатах я не помінялася б місцем. Тут живе мій люд, до якого я належу. Правда, інколи... — і в очах її майнув голодний поблиск, я вже згадував його, — інколи так хочеться, аби тут опинявся цей Торо... "

"Навіщо? "

"Та щоб за нього вийти заміж. Подеколи мене так діймає клята самотність... Я ж тільки жінка, звичайна жінка. Чувала я про жінок, що теж викидають різні коники, теж блукають світом — оті, що стають чи солдатами, чи матросами на кораблях. Ото справді дивачки. Вони більше схожі на чоловіків і вже не відчувають звичайнісіньких жіночих потреб. їм не треба ні кохання, ані дитинчат на руках. А я не така. Ну скажіть самі, незнайомцю, хіба я схожа на чоловіка? "

Та де там! Вона була чарівна жінка, смаглява, принадна, із дужим округлим жіночим тілом та казковими синіми очима.

"Хіба ж я не жінка? — владно запитала вона. — Ну, звичайно, жінка і хочу того самого, що й інші. От чудна річ: для всього я народжена серед ночі, а як доходить до кохання... Мабуть, справді можна вподобати тільки такого, як і сама. Принаймні у мене це так. Усі ці роки".

"Ви хочете сказати"... — вразився я.

"Ніколи! — відповіла Люсі, і очі, що зоріли на мене, були сама щира правда. — У мене був лиш один чоловік — Бугай, як я тепер його називаю. Він, либонь, і досі в Джуно, у своєму брудному шинку. При нагоді загляньте до нього; переконаєтесь, що те прізвисько саме для нього".

Через два роки я таки розшукав його і побачив, що Люсі мала рацію: чистий тобі бугай — огрядне одоробло, що леді" човгає між столами й обслуговує відвідувачів.

"Не завадило б вам завести жінку, хай би допомагала", — вдався я до нього.

"Та вже мав це щастя", — одказав він.

"То ви, значить, удівець? "

"Еге ж. Збилась моя баба з плигу. Завше казала: здурію від того чаду, тож так воно й вийшло. Якось сунула мені під носа кольта й почухрала світ за очі човном з сивашами. А в морі знялася буря та й потопила чисто усіх".

Тріфзен замовк, утупившись у чарку.

— А що ж дівчина? — не втерпів Мілнер. — Ти урвав, де саме найцікавіше. Щось там було у вас?

— Було. Люсі сказала, що вона дикунка в усьому, крім цього діла. їй хотілося все ж таки свого, білого. І отак-то мило-люб’язно приперла мене до стіни: поберімся, та й годі!

"Незнайомцю, — сказала вона, — ви припали мені до серця, ви такої ж породи, що і я, бо інакше не перебиралися б через Скелясті гори осінньої пори. Погляньте, як тут гарно, мало де в світі е краще. Чом би тут і не залишитися? Я вам буду доброю дружиною".

Я мусив щось робити. А вона чекала. Ніде правди діти, спокуса була страшна, — я вже мало не покохав її. Проте, знаєте, я так і не одружився. І коли тепер оглядаю усе своє життя, то вже ясно бачу: то була єдина жінка, до якої мене вабило, — щира правда! Але тоді вся ця історія здавалась мені надто вже неймовірною, ну я і збрехав, як то й слід порядній людині, — мовляв, я давно вже одружений.

"І вона чекає вас? "— запитала Люсі.

"Так".

"І кохає? "

"Так".

Ото й усе. Більше ми до цього не поверталися, і тільки раз вона мало не спалахнула.

"Одне моє слово, — сказала вона, — і ви звідси не відійдете... Одне слово — і ви лишитесь тут! Але я його не скажу. Як нема любові, то й не треба".

І вона пішла виряджати мене в дорогу.

"Не годиться мені таке казати, — промовила Люсі на прощання, — та я вас так уподобала і дуже ви мені до серця припали... Передумаєте колись, то повертайте! "

Єдине, чого бажав я, — поцілувати її, але не знав, як це зробити, як до неї підступитися. Кажу ж вам: я справді майже кохав її. А вона наче вгадала та й каже:

"Поцілуйте мене, аби було що згадувати".

І ми поцілувалися там, у сніговій долині за Скелястими горами, — і розійшлися. Вона довго стояла край стежки, а я рушив за своїми собаками. Півмісяця пробув я у дорозі, поки перейшов через гори і нарешті дістався до першої факторії на Великому Невільничому озері.

Наче далекий прибій, долинув до нас вуличний гамір. Безшелесно ступаючи, офіціант приніс нові сифони. І як подзвіння, падали в тишу Тріфзенові слова:

— Краще б я там залишився... Погляньте лиш на мене. — І ми побачили його сиві вуса, лисину на голові, мішки під очима, обвислі щоки, важке підборіддя, втому й виснаженість обрезклого лиця. Ми побачили руїну людини, що колись була міцною та дужою і яку зводило зі світу надто легке й сите життя.

— Ще не пізно, старий, — ледь чутно прошепотів Бардвел.

— О господи! — скрикнув Тріфзен. — Якби я не був боягуз! Я б міг повернутися до неї. Вона й зараз там. Я б міг усе змінити й жити багато-багато років... з нею... в горах... Залишатися тут — це самогубство, звичайно. Але подивіться на мене — мені сорок сім, а я вже старий. Клопіт у тому, — він затримав чарку проти світла, — клопіт у тому, що

моє самогубство легке й приємне. Я тепер тендітний і розпещений. Сама думка цілий день іти з собаками — і то вже наганяє на мене жах. А ще як згадаю морози на світанку або — бр-р! — закрижанілі санки, то й зовсім душа в’яне.

Чарка звично поповзла до губ. Але раптом спинилася. Здавалося, Тріфзен у нападі гніву молосне щосили тією чаркою об підлогу. Тоді настала мить нерішучості й задуми — і чарка знову піднялася до губ. І хоч Тріфзен засміявся хрипко й гірко, слова його пролунали піднесено:

— Вип’ємо за Народжену Серед Ночі! Вона була справді диво!

КОЛИ СВІТ БУВ МОЛОДИЙ

I

Чоловік, дуже спокійний і впевнений з себе, посидів хвилинку на верху мурованої огорожі, вслухаючись у вологий морок — чи не вчує там ознак якої небезпеки. Але слух його не вловив нічого, крім виття вітру в кронах невидимих дерев та шелесту листя на розгойданому гіллі. Вітер гнав густий туман, і, дарма що чоловік не бачив того туману, лице йому обвівало вогкістю, а мур, на якому він сидів, був мокрий.

Як нечутно видерся він на огорожу ззовні, так само нечутно й зіскочив із неї всередину. З кишені він витяг електричного ліхтарика, однак не засвітив. Хоч іти було поночі, світла він зовсім не хотів. Тримаючи ліхтарика в руці й поклавши пальця на кнопку вмикача, він посувався крізь темряву далі. Земля під ногами в нього була м'яка й пружна, встелена сухою сосновою глицею, опалим листям, перегноєм, — нерушеними, видно, цілі роки. Було так темно, що чоловік не міг обминати кущів і раз у раз зачіпав їх. Урешті він простяг перед себе руку, щоб намацувати дорогу, і не раз та рука натикалась на шорстку кору грубих дерев. Скрізь навколо себе відчував він самі ті дерева; невиразними тінями бовваніли вони в мороці повсюди, і його проймало

химерне почуття, наче він — малесенька комашка серед тих могутніх стовбурів, які хиляться на нього, щоб його роздушити. Та далі за деревами, він знав, стоїть будинок, отож він сподівався знайти якусь доріжку чи хоч стежину, що виведе його туди.

Раз він опинився ніби в пастці. Куди не поткнеться — скрізь стовбури й гілки або непролазний чагарник, і ніде наче нема виходу. Тоді він засвітив ліхтарика, обачливо спрямувавши промінь собі під ноги, і почав неквапно, ретельно обводити ним довкруг. Біле світло ліхтарика виразно. й різко окреслювало всі перешкоди на його шляху.

Загледівши прохід між грубезними стовбурами, він погасив ліхтарика й рушив туди, ступаючи по лісовій підстилці, ще сухій, захищеній густим листям дерев від крапель роси, що осідала з туману на гіллі. Відчуття напряму було в нього розвинене добре, і він знав, що простує до будинку.

І тоді раптом сталося те — несподіване, неймовірне. Він наступив ногою па щось м’яке, живе, і воно, загарчавши, підхопилося. Чоловік відскочив назад і вже пригнувся стрибнути ще далі, напружено чекаючи нападу того невідомого. Хвильку він постояв так, силкуючись здогадатися, що ж то за звірина схопилась у нього з-під ноги, а тепер мовчить і не ворушиться, — певне, теж причаїлась і чекає так само напружено, як і вій. Урешті напруга стала нестерпна. Наставивши перед себе ліхтарика, чоловік натис кнопку — і голосно скрикнув з жаху. Він був готовим побачити що завгодно — від наляканого теляти чи оленяти й до розлюченого лева, — тільки не те, що побачив. Бо в ту мить білий, різкий промінь вихопив із темряви те, чого він не зміг би забути й за тисячу років: перед ним стояв чоловік, велетень із солом’яно-жовтою чуприною й бородою, майже голий, тільки якісь ніби мокасини з м’якої сириці на ногах та щось схоже на козячу шкуру, обгорнене круг стану, а руки, ноги, плечі й огруддя оголені. Шкіру той велетень мав чисту, не волохату, тільки засмаглу від сонця й вітру, а з-під неї, мов клубки гладких зміюк, випиналися м’язи.

Та не від самого того, хоч яке воно було несподіване, скрикнув чоловік з ліхтариком. Його вжахнув невимовно лютий вираз велетневого обличчя, дикий, звірячий погляд блакитних очей, навіть не засліплених світлом, і соснові голки, що позаплутувались у бороді й волоссі, і вся грізна постава могутнього тіла, що вже підібралося для стрибка. Майже в ту саму мить, як він усе те побачив, ще поки лунав його зляканий крик, страшна проява стрибнула, а він пожбурив ліхтарика просто в неї й кинувся сам додолу. Страшидлові ноги вдарили його по ребрах, тоді він схопився й метнувся геть, а воно з розгону полетіло далі й важко гепнулось у кущі, затріщавши гіллям.

Коли тріск той затих, чоловік спинився й застиг навкарачках. Він чув, як тупоче ззаду проява, шукаючи його, і побоювався, втікаючи, виказати себе. Він знав, що неминуче зашелестить у кущах і накличе на себе погоню.

Вийняв був револьвера, але передумав. До нього вже вернулося самовладання, і він сподівався, що зможе втекти нечутно. А проява то нишпорила в кущах, щоб спіймати його, то, певне, застигала й прислухалась, як і він. І це навернуло чоловіка на добру думку. Одна його рука спиралась на уламок сухої гілляки. Обережно, спершу повівши в темряві рукою, чи є де замахнутись, він підняв той цурпалок і щосили жбурнув його. Цурпалок був невеликий, полетів далеченько і, шелеснувши, впав у кущі. Проява, чути було, зразу кинулась туди, а чоловік тим часом спокійно порачкував геть. І так, повільно, обережно він рачкував, аж поки штани на колінах наскрізь промокли на вологій лісовій землі. Спинившися прислухатись, він уже не почув нічого, крім завивання вітру та крапотіння роси з гілля. Обережно, як і перше, він випростався, дійшов до огорожі, виліз на неї й сплигнув на другий бік, на дорогу.

Помацки знайшовши купку кущів край шляху, чоловік витяг звідти велосипеда й наладився сісти на нього. Вже він повертав лівою ногою педаль, щоб правою дістати другу, як раптом позаду глухо гупнуло — ніби хтось легко зіскочив з муру, очевидно, зразу ставши на ноги.

Чоловік не чекав далі, а кинувся щодуху навтіки, пхаючи велосипеда за кермо, і біг так, поки зміг вихопитись на сідло, спіймати ногами педалі й налягти на них що було сили. А ззаду чулося часте тупотіння ніг по шляховій пилюці; та скоро воно відстало й затихло.

На біду, він кинувся тікати не в напрямку міста, а в другий бік, і заїздив тепер чимраз далі в гори. А він знав, що звернути з цієї дороги не буде куди. Єдиний шлях назад лежав повз те страховище, а він не міг наважитися ще раз зустріти його. Проїхавши з півгодини, він зсів з велосипеда, бо дорога чимдалі крутішала. Задля певнішої безпеки він, покинувши машину при дорозі, переліз через пліт на якийсь, видимо, пастівник на узгір'ї, простелив долі газету й сів.

— Оввa! — промовив він уголос, втираючи з обличчя піт і краплинки туману. Тоді ще раз, перегодя, вже крутячи цигарку й міркуючи, як же його вернутись до міста: — Оввa!

Але так і не зважився поткнутись назад. Вирішив, що потемки тією дорогою не поїде, схилив голову на коліна й задрімав, дожидаючи світанку.

Він не знав, чи довго так просидів, коли враз його розбудило дзявкання молодого койота. Озирнувшись довкола й розгледівши те звіря на самому хребті кряжа позад себе, він помітив, як змінилася погода. Туман уже пронесло, на небі сяяли місяць та зорі, і навіть вітер стих. Настала тепла, погожа каліфорнійська літня ніч. Він спробував задрімати знову, та койотяче дзявкання заважало. Аж ось, напівсонний, він зачув якийсь дикий, жаский спів. Озирнувшися, він завважив, що койот уже не дзявкає, а втікав по хребту, а за ним, більш не співаючи, женеться щодуху та напівгола проява, яку він спіткав у парку. Койот був зовсім молоденький, і вона його видимо наздоганяла. Та в подальшу мить обоє сховалися з очей за хребтом. Увесь тремтячи, мов із холоду, чоловік схопився на ноги, переліз через пліт і сів на велосипед. Це ж була йому нагода втекти, бо страховище більш не чигало на шляху через Млинову долину.

Прожогом скотився він з узвозу, але вже внизу, в глибокій тіні на завороті дороги, наскочив на вибоїну й сторчголов перелетів через велосипедне кермо.

— Та й нічка ж, хай йому біс, — буркнув він, обмацуючи зламану передню вилку.

Завдавши на плече зайву тепер машину, він почвалав далі пішки. А коли дійшов до мурованої огорожі, то, сам не вірячи в те, що з ним сталося, пошукав слідів на дорозі й таки знайшов їх — сліди великих, узутих у мокасини ніг, пальцями глибоко відбиті в пилюці. Нахилившись і розглядаючи їх, він знову почув ззаду той самий жаский спів. Бачивши недавно, як страшидло гналося за койотом, чоловік добре розумів, що втікати йому шкода й гадки, тим-то навіть не пробував, а лише зачаївся в тіні по другий бік дороги.

І знову він побачив схоже на голу людину створіння, що, виспівуючи, прудко й легко бігло дорогою. Якраз навпроти нього воно спинилось, і серце чоловікові завмерло. Однак воно не кинулося до його схованки, а підстрибнуло, вхопилось за гілляку придорожнього дерева й хутко подерлося вгору з гілки на гілку, наче мавпа. Потім перемахнуло через мур, футів на дванадцять над його верхом, учепилося за гілля іншого дерева й там сплигнуло додолу, щезнувши за муром. Зчудований чоловік переждав ще кілька хвилин, а тоді подався геть.

II

Дейв Слотер войовниче нахилився над столом, що загороджував йому шлях до кабінету Джеймса Ворда, старшого компаньйона фірми "Ворд, Нолз і спілка". Дейв сердився. Всі службовці в конторі розглядали його підозріливо, а той, що сидів перед ним, був підозріливий аж надто.

— Та ви скажіть містерові Бордові, що це важливе діло, — наполягав Слотер.

— Я вам кажу, що він диктує листи і його тепер не можна турбувати, — почув він на відповідь. — Приходьте завтра.

— Завтра буде запізно. Підіть скажіть містерові Бордові, що йдеться про людське життя!

Секретар видимо завагався, і Дейв скористався із того:

— Скажіть йому, що я сю ніч був за бухтою, в Млиновій долині, і хочу попередити його про одну річ.

— А як ваше прізвище? — спитав секретар.

— Нащо вам моє прізвище? Він мене однаково не знає.

Коли Дейва впустили до кабінету, він був ще у войовничому настрої, та щойно побачив великого білявого чоловіка, що крутнувся на дзиглику від стенографістки до нього, вся манера його відразу змінилась. Він і сам не знав, чого так сталося, і потай розсердився на себе.

— Ви містер Ворд? — спитав Слотер хтозна-нащо, і те ще дужче його роздратувало: він же зовсім не збирався цього казати.

— Так, — відповів той. — А ви хто?

— Гаррі Бенкрофт, — збрехав Дейв. — Ви мене все одно не знаєте, і моє прізвище тут ні до чого.

— Ви переказували через секретаря, що були сю ніч у Млиновій долині?

— Адже ви там живете, правда? — і собі спитав Слотер, поглядаючи непевно на стенографістку.

— Так. Яка у вас справа до мене? Я дуже зайнятий.

— Я волів би поговорити з вами віч-на-віч, сер.

Містер Ворд позирнув на нього проникливо, повагався

якусь мить і врешті зважився:

— Будь ласка, залиште нас на кілька хвилин, міс Потер.

Дівчина підвелася,. зібрала свої папери: й вийшла. А Дейв мовчки зчудовано дивився на містера Джеймса

Ворда, поки той сказав, урвавши ниточку думки, що зароджувалась у Дейвовій голові:

— Я вас слухаю.

Я був сю піч у Млиновій долині... — почав Слотер збентежено.

— Це я вже чув. Чого ви хочете?

І Слотер, чимраз дужче переконуючись у неймовірному, повів далі:

— Я був біля вашого дому, чи то в вашій садибі

— А що ви там робили?

— Хотів вас пограбувати, — відверто признався Дейв, — Я прочув, що ви там живете самі, тільки з китайцем-кухарем, а це ж мені на руку ковінька. Та нічого в мене не вийшло з тим грабунком. Щось мені перебило. Оце ж того я до вас і прийшов. Щоб вас застерегти. Я там у вашій садибі натрапив на якогось дикуна. Справдешній чортяка. Він би

міг такого, як оце я, на шматки роздерти. Я від нього втікав, аж духу пускався. Він майже голий, по деревах лазить, як мавпа, а бігав, як олень. Я бачив, як він гнався за койотом і, далебі, вже наздоганяв його, коли сховався мені з очей.

Дейв замовк, стежачи, яке враження справлять його слова. Проте нічого не помітив. Джеймс Ворд дивився на нього спокійно-зацікавлено, ото й усе.

— Дуже дивно, дуже дивно, — промимрив Ворд. — Дикун, кажете? А чого ви прийшли розповідати про це мені?

— Та ж я вас хотів попередити про небезпеку. Я сам не дуже мирного ремесла чоловік, але душогубства не люблю... себто коли без великої потреби. Я подумав, що це й для вас небезпека. І вирішив, що треба остерегти людину. Щоб було по-чесному. Певна річ, як ви мені щось дасте за клопіт, то я візьму. У мене й це було на думці. Але як і не дасте нічого — мені дарма. Я вас остеріг, і моє сумління чисте.

Містер Ворд замислився, тарабанячи пальцями по столу. Слотер завважив, що руки в нього великі, сильні й воднораз випещені, хоча й темні від засмаги. Іще він відзначив те, що вже впало йому в очі раніше, — невеличку смужечку пластиру тілесної барви, наліплену на лобі над правом оком. І все ж та думка, що лізла йому в голову, була неймовірна.

Містер Ворд сягнув у внутрішню кишеню по гаман, вийняв з нього банкноту й подав Дейвові; той, ховаючи папірця, мигцем зауважив собі: двадцять доларів.

— Дякую вам, — сказав містер Ворд, натякаючи, що розмову закінчено. — Я це діло з’ясую. Дикун, що бігає на волі, — це справді небезпечно.

Одначе містер Ворд здавався таким спокійним чоловіком, що Дейв знову посмілішав. А крім того, йому навернувся новий здогад. Той дикун, напевне, брат містера Ворда, божевільний, що його потай тримають удома. Дейвові траплялось чути про такі речі. Може, містер Ворд не хоче розголосу. Ось чого він і дав йому двадцять доларів.

— Чуєте, — почав знову Дейв, — чогось мені оце тепер здалося, що той дикун з біса схожий на вас...

Більше він не встиг сказати нічого, бо в ту мить став свідком дивовижної зміни: остовпілий, він побачив перед собою ті самі невимовно люті блакитні очі, ті самі хижо простягнені ручиська, ту саму грізну могутню постать, що напружилася для стрибка на нього. Але цього разу в Дейва не було в руці ліхтарика, щоб пожбурити на страховище, і страшні пальці-пазури вхопили його за руки вище ліктів та стисли так сильно, що він аж зойкнув з болю. Перед самим своїм обличчям він побачив великі білі зуби, вищирені достоту як у собаки, що збирається вкусити. Борода містера Ворда тернула Дейва по обличчю, коли ті зуби майнули йому до горлянки. Однак вони не вгородилися в неї. Натомість Дейв відчув, як усе тіло містера Ворда заціпло в зусиллі стриматись, а потім його відштовхнуто начебто без будь-якої натуги, але з такою силою, що він відлетів до самої стіни і, вдарившись об неї, впав приголомшений додолу.

— То ви що, шантажувати мене прийшли? — не сказав, а прогарчав містер Ворд. — Віддайте назад гроші!

Дейв мовчки повернув йому двадцятку.

— А я думав, ви справді з добрим наміром з’явились! Аж воно ось що! Глядіть же, щоб я вас більше не бачив і не чув, бо я вас запакую туди, де ваше місце, — за грати! Зрозуміли?

— Так, сер, — видихнув із себе Дейв.

— То йдіть собі.

І Дейв пішов, не сказавши більше й слова. М’язи на руках у нього ще нестерпно боліли від страшного потиску. Коли пальці його вже взялися за клямку, його знов було зупинено.

— Вам: ще поталанило, — сказав містер Ворд, і Дейва вразив жорстокий, зловтішний вираз його очей і обличчя. — Вам ще поталанило. Я б міг, якби схотів, геть відірвати вам руки і викинути он у кошик.

— Авжеж, сер, — відмовив Дейв, і в голосі його бриніла цілковита переконаність.

Він відчинив двері й вийшов з кабінету. Секретар запитливо звів на нього очі.

— Овва І — тільки й сказав йому Дейв і з тим єдиним словом покинув контору й наше оповідання.

III

Джеймс Дж. Ворд мав за плечима сорок років, був досить багатий діловик і дуже нещасна людина, Сорок років він марно силкувався розв’язати одну проблему, яка затруювала йому життя що рік то дужче, — проблему своєї власної особи. В його тілі ніби жило двоє людей, і з хронологічного погляду тих людей розділяло добрих кілька тисяч років. Він вивчив явище роздвоєння особистості, мабуть, глибше, ніж будь-які півдесятка провідних фахівців у цій складній і таємничій царині психологічної науки, разом узяті. Але його стан різнився від усіх описаних у науці випадків. І навіть найбуйніші злети письменницької фантазії ще не породили нічого цілком подібного. Він не був ані Стівенсонів доктор Джекіл і містер Гайд[17], ані такий, як отой недотепний молодик із Кіплінгової "Найцікавішої повісті у світі". Обидві

його особистості були так тісно сплетені, Що фактично ввесь час усвідомлювали й кожна себе, й одна одну.

Одне його "я" було цілком по-сучасному вихованою й освіченої людиною, що жила наприкінці дев’ятнадцятого та на початку двадцятого сторіччя. А друге своє "я" він визначив як дикуна, варвара, що жив життям первісної людини, ніби на кілька. тисяч років раніше. Але котре з тих "я" було його справжнє, перше, а котре друге, Ворд не міг би сказати. Бо він був обома ними відразу і то ввесь час. Дуже рідко траплялося з ним таке, щоб одне "я" не знало, що робить друге. Крім того, він не мав ніяких спогадів, ні зорових, ані яких інших, із того минулого, що в ньому колись жило його давніше "я". Воно так само жило в наш час, одначе прагнуло до способу життя, властивого йому, напевне, в тому давньому минулому.

Змалку він завдавав великої турботи батькові й матері, а також їхнім домашнім лікарям, хоч ніхто з них лі разу й на тисячу миль не наблизився до розгадки його химерної поведінки. Наприклад, вони не могли зрозуміти ані дивної його сонливості у вранішні години, ані надзвичайної жвавості увечері та вночі. Коли відкрили, що хлопець ночами никав по коридорах, або лазить на запаморочливій височині по дахах, або ж гасав десь по яругах і урвищах, було вирішено, що він просто сновида. А насправді він блукав зовсім не сонний, його просто поривало в ті нічні мандри давніше його "я". Якось на розпити одного тупоголового ескулапа він розповів усю правду, та зразу й пошкодував за тим, бо від його щирого зізнання зневажливо відмахнулись, наліпивши шаблонову наличку: "сновиддя".

Вся річ була в тому, що вечорами, тільки-но смеркне, він робився надзвичайно бадьорий і чуткий. Чотири стіни кімнати гнітили й дратували його. Він чув тисячі голосів, що шепотіли до нього з темряви. То ніч кликала його, бо па ту частину доби він робився нічним хижаком. Однак піхто його не зрозумів, і він більше ніколи не пробував пояснювати. Йому поставили діагноз: "Сновида", — і почали вживати відповідних заходів остороги, найчастіше марних, бо, підростаючи, він

робився чимраз хитріший і так чи так потрапляв щовечора втікати й більшу частину ночі перебувати надворі, даючи вняв своєму другому "я". А потім висиплявся аж до полудня. Через те він уранці не міг ходити до школи чи взагалі вчитися, і кінець кінцем з’ясували, що він може навчатись тільки в пообідні години з приватними вчителями. 6 такий спосіб було розвинуто й виховано його сучасне "я".

Але турботи в родині через те не поменшало. Всі знали його як мале чортеня, нез’ясовно жорстоке й злостиве. Домашні лікарі потай визнали його за психічного виродка, дегенерата. Ті декілька товаришів-хлопчаків, що він мав, були ним захоплені як справжнім дивом, але й боялися його. Ніхто не годен був змагатися з ним у лазінні по деревах, у плаванні, в бігові, в усіх хлоп’ячих витівках та капостях; і жоден не важився з ним битись. Занадто жахливі були його сила і нестямна лютість.

У дев’ять років він утік з дому в гори і там розкошував, полюючи ночами, цілих сій тижнів, поки його знайшли й забрали додому. Всі чудувались, як він спромігся прохарчуватись той час і навіть не схуднути. Вони ж не знали, а він не розповідав їм, скількох кролів, він забив, скільки спіймав і пожер перепелячих виводів,. скільки пограбував курників на довколишніх фермах, ані яке вимостив собі в печері лігво з сухого листя й трави, що в ньому так багато ранків висиплявся в теплі й вигоді до полудня.

В коледжі він уславився своєю сонливістю й. тупістю на вранішніх лекціях і блискучими здібностями —? на пообідніх. Із книжок та позичених конспектів він спромагався більш-менш надолужувати згаяне на тих ненависних уранішніх лекціях, зате в предметах що читалися по обіді, дивував своїми успіхами. У футболі він показав себе як феномен і пострах чужих команд, та й мало не в усіх видах легкої атлетики перемагав напевне, тільки що іноді під час змагання зазнавав якихсь чудних нападів чисто берсеркерської люті. Але боксувати а ним товариші боялись, а останнього свого матча з класичної боротьби він відзначив тим, що вгородив зуби в. плече партнерові.

Коди він закінчив коледж, батько, не знаючи вже, що з ним робити, відіслав його на одне ранчо у Вайомінгу пожити трохи з ковбоями. А за три місяці урвиголови-ковбої мусили визнати, що не годні дати йому раду, і вдарили батькові телеграму, щоб він приїхав та забрав від них цього дикуна. А коли батько приїхав по нього, ковбої заявили, що в сто разів радніші мати серед себе людожера з джунглів, буйного божевільного стрибучу горилу, ведмедя грізлі або тигра, що скуштував людського м'яса, ніж оцього дивовижного вихованця коледжу з модною зачіскою на проділ.

Хоч він, як уже згадано, не мав спогадів з життя свого давнішого "я", та був і один виняток—мова. Якоюсь примхою атавістичної спадковості уривки мови того давнішого "я" дійшли до нього у вигляді спадкової згадки. У хвилини великої радості чи в захваті бою його поривало горлати якихось дикунських пісень. Саме завдяки цьому він зумів визначити, з яких країв і часів приблудилась та друга його половина, що мала б, зотлівши, вже тисячі років лежати в землі. Якось він зумисне проспівав декілька тих прадавніх пісень у присутності професора Верца, відомого мовознавця й ентузіаста своєї науки, що читав їм курс давньосаксонської мови. Зачувши першу пісню, професор зразу нашорошив вуха й спитав, що це за жаргон чи калічена німецька говірка. Вислухавши другу, він украй схвилювався. Тоді Ворд на закінчення своєї програми виконав ту пісню, що завжди невтримно рвалась йому на уста в запалі боротьби чи бою. І професор Верц оголосив, що це справді німецька мова, тільки не калічена, а дуже стародавня, краще сказати давньотевтонська, і то, напевне, багато давніша за будь-які пам’ятки, відкриті й опубліковані вченими досі. Така стародавня, що й він її не розуміє, та все ж у ній раз у раз вчувається щось знайоме, що невиразно нагадує відомі йому мовні утвори, і натренована інтуїція мовознавця підказує йому, що воно справжнє. Професор почав допитуватись у Ворда, звідки той вичитав ці пісні, й попросив позичити йому ту дорогоцінну книжку. Іще він спитав, чому це молодий Ворд увесь час прикидався таким невігласом у німецькій мові. Але Ворд не зміг ні пояснити цього, ні позичити книжку. Кілька тижнів по тому професор Верц умовляв його й канючив книжку, а тоді не

злюбив цього студента як, мовляв, брехуна й жахливого егоїста, що не дав йому навіть глянути на дивовижну мовну пам’ятку, стародавнішу за все, що будь-коли траплялося чи навіть снилося філологам.

Невелика то була втіха цьому двоєдиному молодикові — здати, що однією половиною він сучасний американець, а другою — стародавній тевтон. Проте й сучасний американець у ньому був аж ніяк не слабодух, і Ворд (коли припустити, що був ще якийсь осібний Ворд, хоч на часинку незалежний від тих двох) спромагався врівноважувати одне своє "я" — дикуна, нічного хижака, що змушував друге "я" спати до полудня, — з тим другим, цивілізованим, культурним, що хотіло жити нормальним життям, кохати, працювати, як усі люди. Пообідній час і вечори він віддавав одному, а ночі другому. А в досвітні й ранкові години висиплявся за них обох. Тільки що ранками він спав у ліжку, як цивілізована людина, а вдосвіта — наче дика тварина, як тоді, коли Дейв Слотер наступив на нього в гаю.

Переконавши батька виділити йому капітал, він знайшов компаньйона й відкрив свою фірму, що нею кермував вельми успішно, цілою душею віддаючись справам по обіді, а зранку його заступав компаньйон. Вечорами він бував у; товаристві, та щойно наближалася дев’ята-десята година, його опановував якийсь невтримний неспокій, і він щезав з-поміж людей до наступного полудня. Його приятелі й знайомі гадали, що він віддає багато пасу спортові. І вони, власне, мали рацію, хоча нізащо в світі б не здогадалися, який то спорт, навіть побачивши на власні очі, як він ганяється вночі за койотами по узгір’ях Млинової долини. І ніхто не вірив шкіперам каботажних шхун, коли вони розповідали, нібито бачили холодними димовими ранками якогось чоловіка, що плив у бурунах припливу Єнотовою протокою або ж у бистринах між островами Козиним та Ейнджел за кілька миль від берега.

На своїй дачі у Млиновій долині він жив удвох з китайцем Лі-Сіном — кухарем і довіреним слугою, що знав багато про химерні звички свого господаря, діставав добру платню за мовчання і справді мовчав про все

як риба. Натішившись нічними пригодами, виспавшись уранці й поснідавши тим, що зготує Лі-Сін, Джеймс Ворд плив полуденним катером через бухту до Сан-Франціско і йшов до клубу, а потім до своєї контори як цілком нормальна людина, звичайнісінький сан-франціський ділок. Та минав вечір — і ніч кликала його. Всі Вордові чуття дивно загострювались, і його посідав отой неспокій. Вуха в нього нараз робились надзвичайно чуткі; безліч нічних шелестів нашіптували йому знайому й манливу повість, і він, коли бував сам, починав ходити по тісній кімнаті в кутка в куток, достоту як зачинений у клітці дикий звір.

Якось він був зважився закохатись. Але потім більше не попускав собі такої волі. Він просто боявся. А сердешна дівчина, що їй переляк відібрав чи не половину дівочої безтурботності, багато днів носила на руках і на пледах страшні, аж чорні синці —сліди палких пестощів, що він уділив їй від щирого серця, але в надто пізню годину. Ото й була його помилка. Якби він важився залицятись тільки вдень, усе було б гаразд, бо вдень він робив би те як спокійний, чемний джентльмен, а вночі він ставав дикуном дрімучих тевтонських пущ, брутальним викрадачем жінок.

Той досвід навчив його, що любовні пригоди вдень він може собі дозволяти, але й переконав, що одруження мусить скінчитися катастрофою. Він боявся навіть уявити, як це він зустрічався б зі своєю дружиною вночі.

Отож Джеймс Ворд надалі уникав будь-яких любовних пригод, улаштовував своє подвійне життя, дороблявся у фірмі круглого мільйона доларів, сахався матусь, що мали, дочок-відданиць, та молодих, або й не дуже молодих дівчат із блискучими и жагучими очима, аж доки познайомився з Ліліан Герсдел і поклав собі за тверде правило не зустрічатися з нею ввечері після восьмої години; ночами ганявся за койотами й спав у лісових барлогах, і. досі йому щастило вберегти свою таємницю від усіх, крім Лі-Сіна... а тепер ще й Дейва Слотера. Те, що Слотер розкрив двоїстість його особи, злякало Ворда. Хоча й сам він

нагнав страху на грабіжника, та все ж хіба той не може пробалакатись? А коли й ні, то хіба його не може раніше чи пізніше викрити ще хтось?

Отоді Джеймс Ворд зважився на нове героїчне зусилля, щоб підкорити свою варварсько-тевтонську половину. Він вирішив щовечора бачитися з Ліліан Герсдел і так пильно тої ухвали дотримував, що незабаром Ліліан дала згоду поєднати з ним своє життя "на добру й лиху долю", як мовиться під час вінчання, і він потай палко молився, щоб не на лиху таки. Весь той час він так завзято й ревно вправлявся, приборкуючи в собі дикуна, як, либонь, не вправлявся перед матчем жоден боксер-професіонал. Він силкувався так натомитися за день, щоб потім спати як убитому й не чути поклику ночі. Взявши собі відпустку від справ, він виряджався в далекі мисливські походи, ганявся за оленями по найнепрохідніших хащах та яругах, які лише міг знайти і то завжди вдень. Ніч заставала його в ліжку, вимореного вкрай. Удома він поставив собі з кільканадцять усіляких гімнастичних пристроїв, і коли яку вправу звичайно виконується десять разів підряд, він робив її сотні разів. Крім того, вже як поступку, він прибудував собі на другому поверсі критий балкон для спання, де міг принаймні дихати жаданим нічним повітрям. Подвійна дротяна сітка не давала йому втекти до лісу, і щовечора Лі-Сін замикав його там, а вранці випускав.

І ось у серпні він найняв ще кілька слуг на поміч Лі-Сінові й зважився запросити на свою дачу в Млинову долину гостей: Ліліан, її матір та брата й ще з півдесятка їхніх спільних знайомих. Два дні й дві ночі все було гаразд. Третього вечора він просидів за бриджем, до одинадцятої години й мав усі підстави пишатися з себе. Він успішно приховував свій неспокій; а тим часом, наче навмисне, Ліліан Герсдел грала проти нього, сидячи по праву руку. Вона була тендітна дівчина-квіточка і якраз та тендітність, дратувала Ворда в нічному його гуморі. Не те щоб він любив Ліліан менше, але його майже Невтримно поривало вхопити її, м’яти й шарпати. Надто ж тоді, коли вона вигравала в нього партію.

Ворд упустив до вітальні, де вони сиділи, одного зі своїх гончаків, і коли йому здавалося, що він ось-ось лусне з напруги, він гладив собаку

рукою, і той дотик до волохатої спини враз давав йому полегкість. Лиш завдяки цьому зміг він досидіти з гостями вечір. І ніхто з них ані гадки не мав про ту жахливу боротьбу з самим собою, що провадив їхній господар, саме коли сміявся так безтурботно й грав у бридж так розумно й так обачливо.

Коли вже розходилися спати, він подбав за те, щоб попрощатися з Ліліан на очах у інших. А коли добувся на свій балкон і Лі-Сін замкнув його там, він із подвоєним, потроєним, ба навіть почетвереним завзяттям розпочав свої вправи. А після них, виморений, ще довго лежав на канапі, силкуючись заснути й міркуючи про дві проблеми, що особливо його непокоїли. Одна — то були якраз його вправи. З ними виходило якесь зачароване коло. Що більше він знесилював себе надмірними вправами, то дужчий робився. І хоча в такий спосіб він справді геть заморював того нічного хижака — своє друге "я", — одначе так він, здавалося, тільки відсував надалі фатальний день, коли сила його стане занадто велика для нього, вийде з-під його влади, і тоді то буде сила така страхітлива, якої він ще й сам не годен уявити. А друга проблема була: його одруження та всі ті хитрощі й викрути, до яких йому доведеться вдаватись, щоб не зустрічатися з дружиною після смерку. Так ні до чого й не доміркувавшись, Ворд заснув.

Яким побитом опинився в Млиновій долині величезний ведмідь грізлі, довго лишалося загадкою; а тим часом люди з цирку братів Спрінгсів, що саме давав вистави у Сосаліто, марно розшукували "Здоровила Бена, найбільшого грізлі в неволі". Отож Здоровило Бен утік із цирку і серед півтисячі заміських садиб у долині чомусь обрав для візиту саме маєток Джеймса Ворда.

Містер Ворд прокинувся, коли вже стояв на ногах, аж тремтячи від збудження. В серці він чув буйну хвилю бойового захвату, а на устах — стародавню войовничу пісню. Десь надворі шалено валували собаки. Аж ось крізь той гвалт гостро, мов удар ножа, прорвалося Передсмертне скигління гончака —— його, Бордового гончака; він те знав.

Як був у піжамі, навіть капців не взувши, Ворд висадив плечем двері, що так старанно замкнув був Лі-Сін, і погнав сходами вниз, надвір, у піч. Відчувши під босими ногами жорству доріжки, він зразу спинився, застромив руку під ганок, у знану йому схованку, і витяг звідти здоровенного сукуватого кияру — давнього свого товариша в багатьох зухвалих нічних пригодах по довколишніх узгір’ях. Несамовитий собачий грай насувався ближче, і, вимахуючи киярою, Ворд кинувся просто в гущину гаю, йому назустріч.

Розбуджені слуги й гості. з’юрмились на широкій веранді. Хтось увімкнув світло, та нічого вони не побачили й тільки злякано перезиралися. Понад яскраво освітленою алеєю наче мур стояли дерева, а за ними — чорний непроглядний морок. Та десь у тому мороці точився страшний бій. Чути було пекельний гавкіт, виск, гарчання, й виття, і важке гупання ударів, і тріск кущів.

А потім бій вихлюпнувся з-поміж дерев на алею просто внизу перед верандою, і вони побачили все. Місіс Герсдел вереснула і, умліваючи, вчепилась за синове плече. Ліліан так конвульсивно стисла руками поруччя веранди, що кілька днів по тому в неї не сходили з пучок синці, й у німому жахові дивилась на солом’яночубого велетня з несамовитими очима, в якому вона впізнала свого майбутнього чоловіка. Вимахуючи киярою, він завзято, але не втрачаючи. самовладання, бився з пелехатим страховищем-ведмедякою, таким величезним, як вона ще зроду но бачила. Ось звірище махнув лапою й здер з Ворда піжаму, лишивша на шкірі криваву смугу.

Звичайно, найдужче перелякалася Ліліан Герсдел за свого коханого, але таки неабияк злякалась вона і його самого. їй і вві сні не снилося, що під накрохмаленою манишкою і модним костюмом її нареченого може ховатися такий грізний і величний дикун. Крім того, вона не мала ніякісінького уявлення про чоловіків у бою. Звісно, це був бій не По-сучасному, та й чоловіка вона перед собою бачила не сучасного, хоча цього й не знала. Бо то був не містер Джеймс Дж. Ворд, сан-франціський підприємець, а хтось невідомий, безіменний, примітивна, дика,

брутальна істота, що з якоїсь примхи випадку ожила через добрих три тисячоліття після свого властивого життя.

Собаки, без угаву гвалтуючи, кружляли довкола тога двобою або наскакували й відскакували, дратуючи ведмедя. Коли звірище обертався, щоб відбивати ті флангові наскоки, чоловік стрибав уперед і гатив його киярою. Наново розлючений кожним тим ударом, грізлі кидався на ворога, а чоловік відстрибував поміж собаками назад або в один чи в другий бік, даючи гончакам місце знов наскакувати на ведмедя й відвертати його лють на себе.

Кінець настав раптово. Крутонувшись, ведмідь підчепив лапою одного гончака, строщив йому ударом ребра та хребет і відкинув собаку з розмаху футів на двадцять. Тоді звір у людській подобі оскаженів. Із запінених у шалі уст його вирвався дикий невтямкий крик, він стрибнув уперед, обіруч замахуючись киярою, і щосили вгатив зіп’ятого дибки ведмедя по голові. Навіть череп могутнього грізлі не міг витримати того нищівного удару, і звірина повалилася додолу, а собаки зразу опали її й почали шарпати. А чоловік серед їхньої метушні плигнув просто на тушу, став на ній у білому електричному світлі, випростаний гордо, спершись па кияру, і завів пісню перемоги невідомою мовою — пісню таку прадавню, що професор Верц віддав би за неї десять років свого життя.

Гості, захоплено гукаючи, кинулись до нього; та Джеймс Ворд, нараз виглянувши на світ із очей стародавнього тевтона, вгледів тендітну вродливу дівчину з двадцятого сторіччя, що її він кохав, і щось неначе луснуло у нього в мозку. Він кволо поточився до неї, впустив кияру і трохи не впав. З ним діялося щось недобре. Голову розколював нестерпний біль, і йому здавалось, наче душа його роздирається надвоє. Озирнувшись назад себе, куди були звернені захоплені погляди гостей, він побачив ведмежого трупа. І те видовище сповнило його жахом. Він голосно скрикнув і був би кинувся тікати, якби гості не обступили його й не повели до будинку.

Джеймс Дж. Ворд і досі очолює фірму "Ворд, Нолз і спілка". Але він більше не живе за містом і не ганяється в місячні ночі за койотами. Стародавній тевтон у ньому вмер тієї ночі, коли він убив ведмедя в Млиновій долині. Тепер Джеймс Дж. Ворд — цілком Джеймс Дж. Ворд, він не ділить свого існування ні з яким приблудою з молодого світу. І такою сучасною людиною став Джеймс Дж. Ворд, що спізнав у всій його прикрій повноті прокляття цивілізованого страху. Він тепер боїться темряви, і ніч у лісі — це для нього щось сповнене безоднього жаху. Міський його дім опоряджено як цяцечку, і він дуже цікавиться всілякими запобіжними пристроями проти злодіїв. Усе в домі просто обсноване електричними дротами, і гість, що там лишиться ночувати, вночі насилу важиться дихати, щоб не порушити якого-небудь сигналу й не зняти тривоги. Ворд також винайшов особливого замка без ключа, з цифровим механізмом; його можна носити в кишені, брати в дорогу й користуватись ним при будь-якій потребі. Але дружина не вважає його за боягуза, бо знає, як воно в насправді. А він, як і кожний герой, волів спочивати на лаврах. І ті його знайомі, котрі знають про пригоду в Млиновій долині, ніколи не беруть під сумнів його хоробрості.

СУМНІВ ІДЕ НА КОРИСТЬ

I

Картер Вотсон із свіжим журналом під пахвою повільно простував вулицею, зацікавлено роздивляючись навкруги. Двадцять років минуло відтоді, як він був тут востаннє, і те, що він побачив тепер, украй приголомшило його. В ті давні часи, коли Картер Вотсон хлопчиськом тинявся вулицями цього міста на заході Штатів, тут було тільки тридцять тисяч мешканців, тепер же їх триста тисяч. На цій вулиці жили тоді тихі й добропристойні робітничі родини. А ось тепер, у цей надвечірній час, Картер Вотсон побачив, що її поглинув величезний квартал — гніздовище усіляких вертепів. На кожнім кроці — китайські та японські крамнички вперемеж із притонами й шиночками найгіршого штибу. Мирна вулиця його юності стала справжнісіньким осереддям злочинства.

Він глянув на годинника. Пів на шосту. Його не здивувало мертве безлюддя вулиць: він добре знав, чому це, але допитливість вела його все далі. Всі ті двадцять років, коли він блукав світами, скрізь вивчаючи умови суспільного життя, згадка про рідне місто, любе й лагідне, зігрівала йому серце. Метаморфоза, яку він тут побачив, болюче його вразила. Але він таки не поверне назад, аж доки не переконається на власні очі, до якої ганьби докотилося його місто.

До того ж Картер Вотсон був наділений гострою соціальною й громадянською свідомістю. Мавши достаток, він, проте, не бажав розтринькуватись по світських чаюваннях та обідах; актриси, перегони й такі інші розваги полишали його цілком байдужим. Вотсоновою пристрастю були питання моралі, і він мав себе за неабиякого реформатора, хоч його діяльність зводилася головним чином до співробітництва в різних журналах та до видання блискучих,

розумно, написаних книжок про робітництво і населення міських нетрищ. Серед двадцяти семи відомих його праць були й такі; "Якби Христос прийшов до Нью-Орлеана", "Спрацьований робітник", "Житлова реформа в Берліні", "Сільські нетрища Англії", "Населення Іст-Сайду", "Реформа на противагу революції", "Університетське містечко як притулок радикалізму" та "Печерні люди цивілізації".

Але Картер Вотсон не був ні маніак, ані фанатик. Спіткавши на своєму шляху щось потворне, він не губився — він вивчав його і викривав. Не був йому властивий і безтямний запал. Його рятували природний гумор, багатий життєвий досвід і врівноважений філософський склад розуму. Він відкидав можливість блискавичних перетворень і вірив, що вдосконалення суспільства пов’язане з повільним та болючим процесом еволюції. Він не визнавав ані коротких шляхів, ані раптових перероджень: оновлення людства має народитись у жорстокій боротьбі й стражданнях — такий завжди був шлях соціального поступу.

Ось і цього літнього надвечір’я Картер Вотсон відчував дослідницький неспокій. Він зупинився перед шинком з аляпуватою вивіскою "Вандом". Заклад мав два входи. Перший, що вів, очевидно, в господарське приміщення, не зацікавив Вотсона. Пройшовши в другий вхід, що виявився вузьким коридором, він опинився у великій порожній кімнаті з безліччю столиків та стільців. У темнім кутку Вотсон помітив піаніно. Вирішивши, що треба буде повернутися сюди пізніше і вивчити породу людей, які п’ють за цими незліченними столиками, Картер Вотсон рушив далі.

Коротенький коридорчик у глибині вів до невеличкої кухні. Тут за столом сидів на самоті Петсі Горен — власник "Вандому", і нашвидку вечеряв, щоб встигнути до напливу відвідувачів. Петсі Горен був лихий на весь світ. Цього ранку він устав з лівої ноги, і цілий день усе йому було не гаразд. Якби спитати його буфетників, вони б сказали, що хазяїн у лихому гуморі. Але Картер Вотсон не знав цього. Коли він проходив коридором, набурмосений Петсі Горен уп’явся очима в журнал, що Вотсон ніс під пахвою. Петсі не знав, хто такий Картер Вотсон, не знав і того, що той тримає у руках саме журнал. Знайшовши па кому зірвати серце, Петсі вирішив, що незнайомець — один з тих шкідників, які псують та бруднять стіни його шинку, коли пришпилюють, а то й наклеюють рек-

ламні оголошення,, Барвиста обкладинка журналу тільки підтвердила його підозру. З цього й почалося. З ножем та виделкою в руках Петсі підскочив до Картера Вотсона.

— Геть відсіля! — заревів Петсі. — Знаю я ваші фокуси!

Картер Вотсон сторопів. Надто вже несподівано вихопився перед ним господар.

— Стіни мені паскудити!.. — кричав Петсі, щедро пересипаючи свої слова соковитою і брудною лайкою.

— Що ви, я й на думці не мав... — почав Вотсон, та Петсі урвав його на півслові.

— Заткни пельку й котися відсіля! — гримнув він, розмахуючи, задля більшої переконливості, ножем та виделкою.

Картер Вотсон уявив, як виделка встромляється йому поміж ребра і, зрозумівши, що з його боку було б таки вельми необачно не "заткнути пельку", повернувся, щоб піти. Та його покірливий відступ тільки додав люті Петсі, бо цей достойник облишив столове причандалля і кинувся на Вотсона.

Петсі важив сто вісімдесят фунтів. Так само й Вотсон. Але якщо Петсі знався лише на безладних і навальних шинкових бійках, Вотсон був боксер, і отже мав неабияку перевагу. Тим-то кулак Петсі, занесений для нещадного удару, вразив лише повітря. Тут Вотсонові слід було врізати Петсі з лівої та й тікати. Одначе Вотсон мав ще одну перевагу: вміння боксувати, обізнаність із життям міських нетрищ і гетто по всім світі привчили його до самовладання.

Отож, рвучко обернувшись, він, замість ударити самому, ухилився від наступного удару Петсі і ввійшов у клінч. Але Петсі, що вергнувся в атаку, наче буйвіл, мав значну швидкість, у той час, як Вотсон її не мав. Результат був такий: обоє всіма своїми трьомастами шістдесятьма фунтами з гуркотом брязнулися на підлогу, і Вотсон опинився під суперником. Він лежав, торкаючись головою задньої стіни великої кімнати. До вулиці було п’ятдесят футів, і він швидко прикинув що йому робити. Найперше — треба було уникнути скандалу. Він не хотів, щоб його ім’я з’явилося в газетах, та ще в місті, де й тепер мешкало багато його родичів і друзів рідні.

Тим-то, обхопивши руками супротивника, що навалився зверху, Вотсон щільно притис його до себе і став чекати на допомогу, яка, безумовно, мала з’явитись, бо гуркіт падіння було добре чути. І

допомога з’явилася: шестеро чоловік прибігли з бару й оточили їх півколом.

— Зніміть його, хлопці, — попрохав Вотсон. — Я його не чіпав і не хочу ніякої бійки.

Та півколо мовчало. Вотсон усе чекав, міцно притискаючи суперника до себе. Після кількох марних спроб завдати Вотсонові удар Петсі почав переговори.

— Пусти мене, і я злізу, — промимрив він.

Але тільки-но Вотсон послабив обійми, Петсі скочив на рівні і зараз же знову замахнувся на ворога.

— Ану, вставай! — наказав Петсі.

Голос його був грізним і невблаганним, ніби голос божий у судний день, і Вотсон зрозумів, що милосердя не буде.

— Відступіть убік, і я встану, — відказав Вотсон.

— Якщо ти порядна людина, вставай, — пихато промовив Петсі. Блідо-голубі його очі палали гнівом, кулак стискався для нищівного удару.

В ту ж мить він подався назад, заміряючись ногою копнути Вотсона в обличчя. Схрестивши руки, Вотсон спромігся стримати удар і, не чекаючи нового нападу, хутко скочив на ноги й знов увійшов у клінч, ще й не встиг той ударити. Тут він удруге вдався до свідків:

— Та заберіть же його, хлопці. Ви ж бачите: я його не чіпаю. Я не хочу заводити бійки. Дайте мені спокійно вийти звідси.

Але коло навіть не ворухнулося і мовчало. Від цієї погрозливої мовчанки у Вотсона аж мороз пішов поза шкірою. Чергова спроба Петсі скинути Вотсона закінчилася тим, що він сам опинився спиною на підлозі. Звільнившись від Петсі, Вотсон кинувся до дверей. Але жива стіна заступила йому дорогу. Вотсон побачив бліді, одутлі обличчя, що наче зроду й сонця не знали, і зрозумів: перед ним нічні здобичники, хижаки міських' джунглів. Вони відтрутили його назад, просто на озвірілого Петсі.

І знову стався клінч. У коротку мить перепочинку Вотсон знову звернувся до тієї зграї, і знову його слова лишилися без відповіді. Тоді в ньому прокинувся страх. Він знав багато випадків, коли у таких брудних пригонах людину без свідків били, трощили їй ребра, калічили, а то й забивали до смерті. І ще одне знав він напевно: коли хоче вибратися звідси живий і цілий, жодного з нападників не повинен торкнутися й пальцем.

А все-таки в ньому закипало справедливе обурення. Семеро проти одного ніколи не було чесною грою. Та й його вже теж брала лють, і в ньому заворушився хижак, що чаїться в кожній людині. Але він згадав дружину, й дітей, і свою недописану книжку; згадав любе своє ранчо в горах, що розкинулося на десятки тисяч акрів... На мить йому навіть зблиснуло видиво — небесна блакить, гаряче сонце золотавить заквітчані луки; ліниво по коліно у струмку стоїть череда, в потоці леліє пструг... Життя було гарне, занадто гарне, щоб ризикувати ним, піддаючись скороминущій владі звірячості. Коротше, Картер Вотсон охолов і злякався.

Його суперник, майстерно затиснутий у клінчі, силкувався виборсатись. Знову Вотсон, поклавши його на підлогу, рвонувся тікати, і знову був відкинутий назад блідолицою братією, і знову спритно вислизнув з-під удару Петсі. І знову клінч. Це повторювалося багато разів, і Вотсон щодалі ставав спокійніший, а збитий з пантелику, безпорадний Петсі скаженів усе дужче й дужче. Міцно стиснутий у клінчі, Петсі почав битися головою об Вотсона. Спочатку він влучив

Вотсона в ніс. Тоді той сховав обличчя на грудях у Петсі. Вкрай розлючений Петсі безтямно бився об тім’я супротивника і тим самий поранив собі око, ніс і щоку. Що більше таким побитом він нівечив себе, то шаленіше бився.

Це однобічне побивання тривало з чверть години. При цьому Вотсон не завдав жодного удару, а тільки ухилявся. Іноді, петляючи поміж столиків, він пробував дістатися дверей, але одутлі чоловіки хапали його за поли й шпурляли назад під зливу ударів Петсі. Раз у раз і так без кінця-краю стискав Вотсон свого ворога в лещатах клінчу. І щоразу він намагався класти Петсі на підлогу так, щоб у міру довжини його тіла скорочувати собі дорогу до виходу.

Нарешті, без капелюха, розшарпаний, із заюшеним носом та підбитим оком, Вотсон вилетів на тротуар і опинився в обіймах полісмена.

— Заарештуйте його! — задихаючись видушив Вотсон.

— Здоров, Петсі, — озвався полісмен. — Що це у вас за колотнеча?

— Здоров, Чарлі, — відказав Петсі. — Розумієш, завалюється оцей тип...

— Заарештуйте цього чоловіка, полісмене! — знову зажадав Вотсон.

— Ану чеши відсіля! Марш! — гримнув Петсі.

— Марш звідси! — підтримав його полісмен. —Забирайся, коли не хочеш напитати лиха.

— Нікуди я не піду, поки ви не заарештуєте цього чоловіка. Він безпричинно напав на мене.

— Було таке, Петсі? — запитав полісмен.

— Брехня. Ось вислухай-но, Чарлі, і побий мене боже, як я брешу. У мене є свідки. Сиджу ось я у себе в кухні та їм суп, як заходить оцей тип — і до мене. Я його вперше бачу. Він був п’яний...

— Гляньте на мене, полісмене, — запротестував обурений соціолог. — Хіба я п’яний?

Полісмен похмуро зиркнув на нього ворожим оком і кивнув Петсі розповідати далі.

— Ось я й кажу: заходить цей тип і зчиняє бешкет. "Я — Тім Макгрет! — каже. — Знаєш, що я можу а тобою зробити? — каже. — Руки вгору! " Ну, я собі всміхаюсь, і тут він — бац-бац. Стукнув мене раз, другий, суп мені розлив... Ось глянь на моє око. Він мене покалічив.

— Ну, і що ви збираєтесь робити, полісмене? — поцікавився Вотсон.

— Іди звідси! Кажу: забирайся геть, бо посаджу, — відповів той.

Таке відверте зазіхання на його громадянські права обурило Картера Вотсона.

— Я протестую, пане полісмене...

У ту ж мить полісмен брутально шарпнув Вотсона за плече, ледь не зваливши з ніг.

— Ходімо, ви заарештований!

— Заарештуйте і його теж! — зажадав Вотсон.

— А дзуськи не хоч? — була відповідь. — Навіщо ти напав на нього, коли він спокійно їв свій суп?

II

Картер Вотсон не в жарт розлютився. Мало того, що на нього ні сіло ні впало накинулися, налупцювали, а тоді й посадили, так ще й геть усі ранкові газети вийшли із сенсаційними повідомленнями про його п’яницький скандал з хазяїном лихославного "Вандому". Ані слова правди не було в тих повідомленнях. Петсі Горен та його братва описували баталію в усіх подробицях. Неспростовно доводилося, що Картер Вотсон був п’яний; Тричі нібито викидали його з приміщення в рівчак, і тричі він повертався й, вергаючи піну, хвалився рознести вщент увесь шинок.

"ВІДОМОГО СОЦІОЛОГА ЗААРЕШТОВАНО ЗА ПИЯТИКУ" — прочитав Вотсон на першій сторінці заголовок, супроводжений великим його портретом. Інші заголовки були такі: "КАРТЕР ВОТСОН ДОМАГАЄТЬСЯ ЗВАННЯ ЧЕМПІОНА". "КАРТЕРОВІ ВОТСОНУ ВТЕРЛИ НОСА". "ВІДОМИЙ СОЦІОЛОГ НАМАГАЄТЬСЯ РОЗГРОМИТИ ШИНОК" і "ПЕТСІ ГОРЕН НОКАУТУВАВ КАРТЕРА ВОТСОНА В ТРИ РАУНДИ".

Наступного ранку відпущений на поруки Вотсон з’явився в поліційний суд як відповідач на позов "Громада проти Картера Вотсона в справі нападу на громадянина Петсі Горена та побиття згаданого". Але перед початком засідання прокурор, що за своїм обов’язком має обвинувачувати всіх "кривдників громади", відкликав Вотсона вбік для приватної розмови.

— А чому б не залагодити цієї справи? — почав прокурор. — Дружньо вам раджу, містере Вотсоне: потисніть руку містерові Горену, помиріться — і справі кінець. Одне слово до судді — і справу буде припинено.

— Але я зовсім не хочу Її припиняти, — відказав Вотсон. — Краще виконуйте свій обов’язок. Ви повинні обвинувачувати мене замість того, щоб пропонувати миритися з цим... суб’єктом.

— О, я буду вас обвинувачувати, будьте певні! — гарикнув прокурор.

— Вам доведеться обвинувачувати і цього Горена — заявив Вотсон, — бо я зараз же подаю на нього в суд за напад і побиття.

— І все ж краще було б для вас помиритись і потиснути руки одне одному, — ще раз сказав прокурор, і цього разу в голосі його чулася майже погроза.

Судовий розгляд обох справ призначили на той самий ранок рівно тижнем пізніше у поліційного судді Вітберга,

— В тебе немає шансів, — сказав Вотсонові давній друг його дитинства, колишній видавець найбільшої газети у місті. — Кожен чудово розуміє, що це він напав на тебе. Репутація в нього препогана. Проте це ані крихти тобі не допоможе. Все одно обидві справи буде припинено. Та й то лише тому, що це ти. Хтось би ординарний на твоєму місці, його б ще й засудили.

— Нічого не розумію, — відказав приголомшений соціолог. — Ні за цапову душу на мене накинулися, налупцювали, я не завдав жодного удару, і я...

— Це все до клямки, — перебив його товариш.

— Що ж тоді не до клямки?

— Послухай-но сюди. Ти зараз на контрах з місцевою політикою й цілою політичною машиною. Хто ти такий? Ти навіть не мешканець цього міста, живеш собі на своєму ранчо. Тут ти не маєш виборчого

права, а тим більше — якогось впливу на виборців. А твій шинкарюга має значний вплив на виборчі голоси у своїй околиці, дуже значний.

— Ти хочеш сказати, що суддя Вітберг порушить свій обов’язок і святість присяги, відпустивши без покари цю звірюку?

— Побачиш, — була похмура відповідь. — О, він зробить усе гладенько. Він винесе надзаконну, над’юридичну ухвалу, прикриту всіма, скільки їх не є, словами про справедливість і закон.

— Але існують ще газети! — скрикнув Вотсон.

— Газети зараз не виступають проти адміністрації. Вони завдадуть тобі доброго чосу. Ти вже бачив, що вони тобі підклали.

— То невже ота поліційна шатія не напише правди в протоколі?

— Вони напишуть щось таке схоже на правду, щоб публіка їм повірила. Ти ж знаєш, що на ці протоколи загодя даються інструкції. Вони мають наказ усе перекрутити, замазати, і Небагато залишиться від тебе, коли вони своє зроблять. Краще облиш цю справу одразу. Це чиста халепа!

— Але судовий розгляд уже призначено.

— Пусте! Тільки скажи — і вони як стій його припинять. Не можна боротись проти машини, хіба тільки як маєш за плечима ще сильнішу машину.

III

Картер Вотсон затявся на своєму. Він переконався, що машина розчавить його, але він усе життя намагався збагачувати свій соціальний досвід, а цей випадок то вже безперечно був чимось новим.

Того ранку, як мав відбутися суд, прокурор ще раз спробував мирно уладнати конфлікт.,

— Коли так, то я волів би найняти адвоката, — сказав йому Вотсон.

— Це ні до чого, — відмовив прокурор., — Громада платить мені за те, що я викопую свій обов’язок, і я його виконуватиму й надалі. Але вам я ось що скажу: у вас немає ніяких шансів. Ми об’єднаємо обидві справи в одну, і тоді побачите.

Суддя Вітберг справив непогане враження на Вотсона. Досить ще молодий, невисокий і в міру огрядний, чисто поголений, з розумним обличчям, він і справді здавався дуже приємним. До того ж уста в нього були усміхнені, а в кутиках темних очей залягли веселі зморшки. Приглядаючись до нього, Вотсон подумав, що пророцтво його давнього товариша не справдиться.

Але дуже скоро він зрозумів, що помилився. Петсі Горен та його двоє прибічників наплели цілу купу брехливих свідчень. Вотсон ніколи б і не повірив, якби все те не діялося на його очах. Вони повністю заперечили навіть існування решти чотирьох свідків, бійки. А з тих двох, котрі давали свідчення, один заявив, що був на кухні і може засвідчити, як Вотсон без жодної причини накинувся на Петсі, а другий, залишаючись у барі, бачив, як Вотсон удруге й утретє вдерся в шинок і хотів чи не забити бідолаху Петсі. Брутальна лайка, яку вони приписували Вотсонові, була така добірна й невимовно огидна, що ніхто б і не повірив, наче то правда. Щоб він, Картер Вотсон, та міг таке казати! А коли Вотсон почув про звірячі свої удари в обличчя нещасного Петсі і почув про стілець, який він розтрощив, марно намагаючись забити Петсі, йому стало смішно, хоч водночас і сумно. Суд перетворився на фарс.

Вотсона гнітила думка, яке нице бував життя і яка ще довга дорога перед людством, поки воно збудеться тієї ницості.

Вотсон не впізнавав сам себе, та й найлютіший ворог не міг би впізнати його в тому розбишаці й паливоді, яким постав він зі слів свідків. Як і завжди при кривоприсяжництві, свідчення суперечили в деталях одні одним, та суддя чомусь не помічав цього, а прокурор і адвокат Петсі вміло обходили непевні місця. Вотсон не подбав про адвоката собі і зараз був тільки радий з того.

Все ж таки коли він зійшов на поміст і почав розповідати, в ньому ще тліла якась подоба довіри до судді Вітберга.

— Я прогулювався вулицею, ваша честь... — почав Вотсон, але суддя урвав його.

— Нас не цікавлять ваші попередні вчинки, — гаркнув він. — Хто завдав першого удару?

— Ваша честь! — спробував боронитись Вотсон. — Я не маю свідків, тому правдивість моїх слів можна встановити, лише вислухавши мене до кінця...

І знову його урвали.

— Ми тут не журнали випускаємо! — ревнув суддя Вітберг і глянув на Вотсона так люто й вороже, аж той насилу переконав: себе, що це та сама людина, яку він бачив кілька хвилин тому зовсім інакшою.

— Хто завдав першого удару? — запитав адвокат Петсі.

Тут втрутився прокурор, вимагаючи з’ясувати, яку з

двох справ зараз розглядають і за яким це правом оборонець Петсі допитує підсудного. Адвокат Петсі відбив напад. Тоді суддя Вітберг заявив, що йому нічого не відомо про якусь другу справу. Все це вимагало з’ясування. Розпочалася словесна баталія двох законників, яка завершилася тим, що обидва перепросили суддю та один одного. І далі все йшло в такому ж дусі. Вотсонові це нагадало гурт дрібних злодіяк, що здіймають колотнечу навколо чесної людини, коли тягнуть у неї гаманця. Машина собі працювала, та й годі.

— Навіщо ви зайшли в місце з такою сумнівною репутацією? — запитано у Вотсона.

— Бачите, багато років я вивчаю економіку й соціологію і тому маю звичку знайомитись...

Але його знов урвали.

— Нас не цікавлять ваші ології! — гарикнув суддя Вітберг— Питання поставлено прямо, тож і відповідайте на нього прямо. Були ви п’яний чи ні? Ось де суть питання.

Коли Вотсон спробував розповісти як Петсі покалічив собі обличчя, б’ючись йому об голову, його відверто висміяли, а суддя Вітберг знов не дав йому договорити.

— Ви усвідомлюєте святість присяги, що ви її дали: казати правду і саму тільки правду? — запитав суддя. Що за байки ви тут розповідаєте? Хто це повірить, щоб людина сама себе калічила, б'ючись ніжними та вразливими частинами обличчя об вашу голову! Ви ж тямуща людина, погодьтеся, що це — безглуздя!

— У гніві люди часто стають нерозважливі, — лагідно відповів Вотсон.

Цими словами суддя Вітберг глибоко образився, і праведне обурення забриніло в його голосі.

— Яке ви маєте право так казати? — закричав він. — Це нічим не виправдано. Це не має відношення до справи! Ви присутні тут, добродію, тільки як свідок, чуєте? Суд не бажає вислуховувати якісь там ваші особисті думки!

— Я тільки відповів на запитання, ваша честь— покірливо заперечив Вотсон.

— Зовсім ні! — знову вибухнув суддя. — І дозвольте попередити вас, добродію, дозвольте попередити, що ваше зухвальство тільки пошкодить вам! Знайте, що ми тут уміємо додержуватися закону й розуміємось на правилах чемності. Мені соромно за вас!

Поки чергова казуїстична суперечка між юристами знову перервала його розповідь про події у "Вандомі", Картер Вотсон без усякої гіркоти пройнятий тільки цікавістю та жалем спостерігав, як працює в нього на очах ця величезна й заразом нікчемна машина, що панує в його країні. Він бачив, як створіння-паразити, породження цієї машини, простягли свої павучі мацаки і безсоромно та безкарно висмоктують хабарі в тисячах міст країни. Тут це діялося просто навіч: увесь суд на чолі з суддею плазує перед шинкарем тільки тому, що в руках у того виборчі голоси. Жалюгідно виглядало це одне з багатьох облич багатоликої машини, що розплаталася чорною тінню над кожним містом і штатом.

Знайома фраза весь час крутилася в голові Вотсона: "Це ж просто сміх! " Раптом, у самому розпалі суперечки, він мимоволі голосно пирснув, чим накликав на себе сердитий погляд судді Вітберга. Ці хамуваті законники, вирішив Вотсон, цей хамуватий суддя у тисячу разів гірші від задирливої офіцерні хоч би й на найгірших суднах, бо ті не просто заводилися битись, а й самі боронилися, тоді як ці дрібні шахраї

ховаються за спиною закону. Самі вони завдавали ударів, але нікому не дозволялося їм віддячити:

за ними-бо стояли тюремні камери та поліційні кийки, їх захищали тупоголові поліцаї, що за гроші стали професійними людоморами. Однак гіркоти він не відчував. Вульгарність та бридкість цього видовища покривались його неймовірним комізмом, а Вотсонові ніколи не бракувало рятівного почуття гумору.

Хоч як його страхано і смикано, Вотсон одначе, спромігся просто й правдиво викласти всю справу, і, незважаючи на прискіпливий перехресний допит, у його розповіді не виявлено жодної непослідовності. Зовсім інакше було з фальшивими свідченнями Петсі та двох його приятелів. Але й оборонець Петсі, і прокурор — обидва підтримували обвинувачення, не заглиблюючись в аргумента. Вотсон спробував протестувати, але прокурор прицитьнув його, — мовляв, він громадський обвинувач і знав свою справу.

"Патрік Горен засвідчив, що його життя було під загрозою і що він мусив захищатись, —такими словами починався вирок судді Вітберга. — Містер Вотсон засвідчив таке саме щодо себе. Кожний з них присягнув, що на нього безпідставно напав супротивник. Згідно із законом, сумнів іде на користь відповідача. В даному випадку мають місце поважні сумніви. Отже, у справі "Громада проти Картера Вотсона" сумнів іде на користь Картера Вотсона, і його тим самим звільняється з-під арешту. Ці ж самі міркування слушні й у справі "Громада проти Патріка Горена". Сумнів іде на його користь, і його звільняється з-під арешту. Раджу обом відповідачам потиснути один одному руки і помиритися".

Перший заголовок, що його прочитав Вотсон у вечірніх газетах, був такий: "КАРТЕРА ВОТСОНА ВИПРАВДАНО". Інша газета повідомляла: "КАРТЕР ВОТСОН УНИК ШТРАФУ". Але всіх перевершила стаття, що починалася словами: "КАРТЕР ВОТСОН — ГАРНИЙ ПАРУБ’ЯГА". Звідси Вотсон довідався, як суддя Вітберг порадив обом забіякам потиснути один одному руки, що вони відразу й зробили. Далі мовилося таке:

— Що ж, хильнім по чарці з доброї нагоди, — запропонував Петсі Горен.

— Згода, — відказав Картер Вотсон.

І, взявшися під руки, вони подалися до найближчого шинку.

IV

Кінець кінцем ця пригода не залишила гіркоти у Вотсоновій душі. Це був лише новий соціальний досвід, і його наслідком стала ще одна книжка Вотсона під назвою "Поліційне судочинство. Спроба аналізу".

Роком пізніше, одного літнього ранку Вотсон приїхав на своє ранчо і, залишивши коня, пішки побрався через невеликий яр, щоб глянути, як росте гірська папороть, висаджена минулої зими. Вийшовши з яру, він опинився на всіяному квітами лузі, у чарівному затишному куточку, що його відокремлювали від решти світу низенькі пагорби та групи дерев. І тут він побачив людину, яка, мабуть, забрела сюди з літнього готелю в містечку, за милю звідси. Вони зійшлися віч-на-віч і одразу впізнали один одного. Незнайомець виявився суддею Вітбергом. Факт порушення межі приватної власності годі було заперечити: хоч Вотсон і не був щодо цього дуже прискіпливий, але межовими знаками таки обставив своє ранчо.

Суддя Вітберг простягнув руку, якої Вотсон "не помітив".

— Політика — брудна справа, чи не так, судде? — зауважив Вотсон. — О так, я бачу вашу руку, але не хочу її потиснути. Газети тоді писали, що я після суду потиснув руку Петсі. Я не робив цього, ви знаєте, але дозвольте відверто заявити, що я в сто разів охочіше потиснув би руки йому та його гидким приятелям, аніж вам.

Суддя Вітберг зовсім розгубився, і поки він відкашлювався та гмикав, спромагаючись на слово, Вотсонові спало на думку розіграти який-небудь дошкульний жарт.

— Така освічена людина, з таким багатим досвідом — і раптом така ворожість. Не чекав я... — почав суддя Вітберг.

— Ворожість? — перепитав Вотсон. — Зовсім ні. Не така в мене вдача. А щоб довести це, дозвольте показати вам дещо цікаве, — такого ви досі ще не бачили, — Вотсон підняв з землі каменюку завбільшки з кулак. — Бачите? А тепер дивіться на мене.

З цими словами Картер Вотсон садонув каменюкою себе по щоці. Камінь розтяв шкіру до кістки, цебеніла кров.

— Загострий трапився, — пояснив він остовпілому судді, що подумав, чи не збожеволів, бува, Вотсон. — Мені треба

трохи поранитися в такій справі переконливість — це головне.

Далі він знайшов інший, гладенький камінець і знову кілька разів стусонув себе по щоці.

— Отак! — примовляв він. — За кілька годин вона так позеленів і почорніє, що краще й не треба. Буде цілком правдоподібно.

— Ви божевільний! — тремтячим голосом промимрив суддя.

— Не грубіяньте! — відказав Вотсон, — Бачите моє знівечене, заюшене обличчя? Отже, це ви зробили своєю правою рукою. Бац-бац — ви двічі вдарили мене. Це брутальний, нічим не спричинений напад. Моє життя у небезпеці, і я мушу захищатися.

Пройнятий жахом, суддя Вітберг відсахнувся, побачивши перед собою погрозливі кулаки.

— Якщо ви мене вдарите, я вас заарештую! — погрозився суддя,

— О, це ж саме і я казав Петсі, — була відповідь, — І знаєте, що він відповів на те?

— Ні.

— Ось що!

У ту ж мить Вотсон правим кулаком загилив у ніс судді Вітберга — і законник беркицьнувся горілиць.

— Встаньте! — наказав Вотсон. — Встаньте, якщо ви порядна людина. Так казав мені Петсі, ви знаєте.

Суддя Вітберг, одначе, волів уже лежати, аж поки його підняли за барки — але тільки для того, щоб знову збити з ніг. Після цього почалася справжня індіянська різанина. Суддю Вітберга бито за всіми правилами в лице й у вуха, його тягайо долілиць по траві, і всі ці дії Вотсон супроводив розповіддю, як саме робив те Петсі Горен. Хоч він і розходився, але не забував і про себе: час від часу старанно завдавав собі окремих ударів, що лишали у нього на обличчі достатньо переконливі синці. Раз поставивши бідолаху-суддю на ноги, Вотсон ухистився навмисно розквасити собі носа об голову цього добродія. Ніс заюшило кров’ю.

— Бачите! — закричав Вотсон, відступаючи на крок і майстерно розвозячи кров по всій сорочці. — Це ви своїми кулаками. Це просто жахливо! Я ледь живий. Я мушу знову захищатися.

І ще раз удар кулака звалив суддю Вітберга на землю;

— Я накажу заарештувати вас, — схлипував той лежачи.

— Це саме казав і я Петсі.

— Жорстокий... — схлипував суддя, — нічим не спричинений напад...

— О, і це я казав Петсі.

— Я вас заарештую, будьте певні.

— То ще побачимо.

З цими словами Картер Вотсон зійшов у яр, сів на коня і помчав у містечко.

Годиною пізніше, коли суддя Вітберг дошкутильгав до готелю, його заарештував місцевий констебль за напад та побиття Картера Вотсона.

V

— Ваша честь, — казав Вотсон другого дня сільському судді, заможному фермерові, який тридцять років тому закінчив тваринницьку школу. — Через те, що цей Сол Вітберг, сам напавши на мене, ще насмілився мене звинувачувати, нібито я його побив, вважаю за можливе з'єднати обидві справи в одну. Тим більше, що свідчення й факти в обох справах однакові.

Суддя погодився і приступив до розгляду здвоєної справи. Вотсон, як свідок обвинувачення, почав свідчення перший.

— Я збирав квіти, — заявив він, — збирав квіти на своїй власній землі і навіть гадки не мав про якусь небезпеку. І раптом з-за дерев вискочив цей чоловік. "Я — Додо, — каже він, — і можу тебе на порох стерти. Руки

вгору! " Ну, я собі всміхнувся, а він — бац-бац — ударив мене, збив з ніг і розсипав мої квіти. Лаявся він при цьому так, що й не сказати. Я заявляю, що це нічим не виправданий, брутальний напад. Погляньте на мою щоку! А ніс! Не знаю, чим можна це пояснити. Певно, він був п'яний. Не встиг я отямитись, як він мене побив. Життя моє було в небезпеці, і я мусив захищатись. Оце й усе, ваша честь, хоч я, і мушу сказати на закінчення, що це мені й досі не зрозуміле. Навіщо, наприклад, він назвався Додо? Чому безпідставно напав на мене?

В такий спосіб Солу Вітбергові було наочно проілюстровано мистецтво кривоприсяжництва. Дуже часто зі свого високого місця він поблажливо вислуховував фальшиві свідчення у справах, сфабрикованих поліцією. І ось уперше їх спрямовано проти нього, і при цьому він не сидів на чолі суду, маючи до підпори бейліфів, поліційні кийки та тюремні камери.

— Ваша честь! —заволав він. — Ніколи в житті не чув я такої несосвітенної брехні, і то в живі очі!

Тут скочив на ноги Вотсон:

Ваша честь, я протестую! Вам вирішувати, чи правда це, чи брехня. Свідок повинен тільки давати свідчення про самі події. Його особисті думки про мене чи про будь-що інше анітрохи не стосуються до справи.

Суддя почухав потилицю і досить-таки флегматично виявив своє обурення.

— Маєте слушність, — вирішив він. — Я дивуюся, містере Вітбергу: ви начебто суддя, кажете, що добре знаєтесь на законі, а самі так протизаконно поводитесь. Своїми манерами й поведінкою, добродію, ви скидаєтесь на дуже непевну особу. Це проста справа про напад і побиття. Нам треба встановити, хто перший завдав удару, а ваша думка

про особу містера Вотсона нас зовсім не цікавить. Викладайте суть справи.

Сол Вітберг з досади ледве не прикусив свої посинілі, розпухлі губи, та біль вчасно його стримав. Тоді він щиро виклав, як усе було.

— Ваша честь, —— втрутився Вотсон, —я гадаю, ви спитаєте, що він робив у моїх володіннях?

— Запитання дуже доречне. Так що ви робили, добродію, у володіннях містера Вотсона?

— Я не знав, що то його володіння.

— Це порушення меж, ваша честь! — скрикнув Вотсон. — Знаки застовплено на видноті!

— Я не завважив ніяких знаків, — відказав Сол Вітберг.

— Але я сам їх бачив! — накинувся на нього суддя. — Вони дуже примітні. І попереджую вас, добродію: коли ви хитруєте вже в такій дрібниці, то тим самим ставите під підозру й важливіші свої твердження. Чому ви вдарили містера Вотсона?

— Ваша честь, я вже казав, що не завдав жодного удару.

Суддя зиркнув на розпухле, все в синцях обличчя Картера Вотсона і перевів погляд на Сола Вітберга.

— Гляньте на щоку цієї людини! — загримів він. — Коли не ви, то хто його так спотворив і скалічив?

— Як я вже пояснив...

— Будьте обережні, — застеріг суддя.

— Так, я буду обережний. Я не скажу нічого, окрім щирої правди. Він сам себе вдарив каменюкою. Він побив себе двома каменюками.

— Де це бачено, щоб людина, — звичайно, нормальна людина, — сама себе калічила, розбиваючи каменюкою ніжні й вразливі частини свого обличчя? — запитав Картер Вотсон.

— І справді, це на байку скидається, — виснував суддя. — Містере Вітбергу, ви не п’яні були?

— Ні, добродію.

— Ви ніколи не п’єте?

— Тільки при нагоді.

Суддя глибокодумно замислився над цією відповіддю, а Вотсон тим часом підморгнув Вітбергові. Але цьому багатостраждальному добродієві було не до жартів.

— Дивний, дуже дивний випадок, — заявив суддя, перш ніж виголосити вирок. — Свідчення обох сторін абсолютно несумісні, і жоден відповідач не має свідків. Кожен твердить, що напад вчинив другий. У мене немає ніякої змоги встановити істину. Але я все ж маю особисту думку про всю цю історію, містере Вітбергу, і я б радив вам вибратися звідси і надалі триматися на поважній відстані від володінь містера Вотсона.

— Це неподобство! — випалив Сол Вітберг.

— Сядьте на місце, добродію! — гримнув на нього суддя. — Ще раз переб’єте мене — і я вас оштрафую за неповагу до суду. Попереджую, штраф буде великий: ви самі суддя, тим більше мусите шанувати гідність суду. Зараз я оголошу вирок:

"Закон твердить, що сумнів іде на користь відповідача. Як я вже казав, у мене немає ніякої змоги встановити, хто завдав першого удару. Тому я мушу, на превеликий жаль, — тут він примовк і грізно глянув на Сола Вітберга, — в обох справах виправдати відповідачів. Ви обидва вільні, панове".

— Що ж, хильнім по чарці з доброї нагоди, — запропонував Вотсон Вітбергові, коли вони вийшли із зали суду, але цей вельми обурений добродій чомусь відмовився подати йому руку й піти з ним до найближчого шинку.

ПОВІТРЯНИЙ ШАНТАЖ

Заплющивши очі, Пітер Уїн зручно розлігся у кріслі і задумався, як би йому впорати тих фінансистів, з якими він ворогував. Основне він уже вирішив минулої ночі, а тепер тільки обмізковував окремі деталі. Заволодівши банком, двома універмагами й кількома тартаками, він зможе контролювати й одну гарненьку залізницю, — не будьмо називати яку саме, але через неї він прибрав би до своїх рук більше миль головної магістралі, аніж забито костилів у ту гарненьку залізницю. Він аж мало не зареготав, коли його осяйнула ця ідея: так же воно просто! І не диво, що його давні хитрі вороги до цього не додумалися.

Двері бібліотеки відчинилися, і ввійшов стрункий чоловік середніх років у окулярах. У руках він тримав конверт і лист. Це був Уїнів секретар, обов’язком якого було розбирати, перечитувати й сортувати всю пошту.

— Цей лист прибув уранці, — почав він трохи боязко й злегка пирхнув сміхом. — Звичайно, це бредня, але я подумав, що, може, ви захочете з ним ознайомитися...

— Читайте, — наказав Пітер Уїн, не розплющуючи очей.

Секретар кахикнув.

— Відіслано його сімнадцятого липня, зворотної адреси немає. На штемпелі значиться Сан-Франціско. Написано дуже неграмотно. А зміст жахливий. Ось слухайте:

"Містерові Пітеру Уїнові.

Сер, висилаю вам поштою голуба, а голуб цей і справді го-го... "

— А що це за "го-го"? — урвав його Пітер Уїн.

Секретар пирхнув.

— Не знаю, хоч мені здається, що це щось дуже незвичне. Читаю далі:

"Прошу навантажити його парою банкнот по тисячі доларів і випустити. Коли ви це зробите, я більше вас не турбуватиму. Якщо ж ні — пожалкуєте".

Оце й усе. Листа не підписано. Я подумав був, що це вас трохи розважить.

— А голуб уже прибув? — запитав Пітер Уїн.

— Я ще не дізнався.

— Тоді дізнайтеся.

За п’ять хвилин секретар повернувся.

— Так, сер. Він прибув сьогодні вранці.

— Принесіть його сюди.

Секретареві це все здалося мало не жартом, але Пітер Уїн, оглянувши голуба, зрозумів, що справа аж надто серйозна.

— Гляньте-но сюди, — сказав він, взявши голуба до рук і погладжуючи його. — Бачите, який довгий тулуб і шия. Це чистісінький поштовик. Я, мабуть, кращого зроду й не бачив. Які крила, які м’язи! Наш невідомий адресат має рацію: голуб таки го-го. Мені кортить залишити його собі.

Секретар пирхнув:

— А чому б і ні? Звичайно, ви можете не відпускати його до того, хто писав такого листа.

Пітер Уїн похитав головою.

— Ні, я відповім. Ніхто, навіть жартома чи анонімно, не сміє мені погрожувати.

На клаптику паперу він написав лаконічне "До дідька", підписався й вклав у пристрій, прикріплений до ніжки голуба.

— А тепер відпустимо його. Де тільки мій сип? Хай би подивився, як летітиме цей голуб.

— Він у майстерні. Там і спав цю ніч, туди йому й снідати носили.

— Таки хоче зламати шию, — мовив Пітер Уїн напівсуворо-напівгордо, простуючи до веранди.

Ставши вгорі над широкими сходами, він підкинув красеня голуба. Той швидко залопотів крилами й піднявся високо вгору.

Там на хвильку він наче завмер, вагаючись, а тоді рішуче попрямував на схід понад високими дубами, що поцяткували цю подібну до парку місцину.

— Чудово! Чудово! —шепотів Пітер Уїн. —Я мало не шкодую, що відпустив його.

Але Пітер Уїн завжди мав повно клопотів, різні плани та заходи йому аж роїлися в голові. Отож він швидко про цю історію забув. Через три дні лівий флігель його позаміського будинку злетів у повітря. Вибух був не такий уже й сильний, нікого не поранило, але флігель зруйнувався дощенту. Решту будинку неабияк пошкодило, майже всі вікна повибивало. Першим же ранковим катером із Сан-Франціско приїхали з півдесятка детективів, а за кілька годин до Пітера Уїна вбіг захеканий секретар.

— Прибув! — насилу випалив він. Піт заливав йому чоло, а очі балушилися під окулярами.

— Хто прибув? — спитав Пітер.

— Го... го... голуб го-го!

Фінансист усе зрозумів.

— Ви вже переглядали пошту?

— Саме переглядаю, сер.

— Тоді продовжуйте своє діло. Побачимо, чи нема там листа цього голуб’ятника, загадкового нашого друга.

Лист справді був. А в ньому писалося:

"Містерові Пітеру Уїнові.

Шановний добродію, не будьте дурнем. Коли б ви заплатили — ваша халупа була б ціла. Ласкаво сповіщаю вас, що я послав того самого голуба. Прошу вас поводитися з ним так само добре. Покладіть п'ять банкнотів по тисячі доларів кожен і відпустіть його. Не годуйте його і не здумайте стежити, куди він летітиме. Він тепер знає дорогу і полетить ще швидше. Коли ж цього не зробите, то начувайтеся".

Пітер Уїн розгнівався не в жарт. Цим разом він не писав уже нічого, а порадився з детективами й замість листа прив’язав до голуба дробу. Оскільки минулого разу голуб летів на схід до бухти, на Тіберoні[18] найняли найшвидшого . моторного човна, щоб стежити за голубом, як той летітиме над водою.

Але дробу поклали забагато, і голуб вибився з сил, ще й не долетівши до води. Потім зробили іншу помилку, прив’язавши дробу замало, — голуб злетів високо в небо, визначив напрямок і подався на схід через Сан-Франціську бухту. Він попрямував через острів Ейнджел, і поки моторний човен об’їжджав острів, безслідно зник.

Озброєна варта всю ніч охороняла будинок. Але нічого не трапилося. А вранці Пітерові Уїну зателефонували, що будинок його сестри в Аламеді згорів до цурки. Через два дні голуба знову прислали в ящикові ніби з-під картоплі. Прийшов і лист:

"Містерові Пітеру Уїнові.

Шановний добродію, це я спалив будинок вашої сестри. А ви там, мабуть, зняли в себе галас, правда? Тепер висилайте десять тисяч. З кожним разом я вимагатиму все більше. Не навантажуйте голуба дробом. Усе одно ви не вистежите його, та це й жорстоко мучити тварин".

Пітер Уїн ладен був здатися. Детективи нічого не могли зарадити, і Пітер не знав, що зробить тепер незнайомець — може, вчинить замах на когось із його рідних та близьких? Він навіть зателефонував до Сан-Франціско, щоб йому надіслали десять тисяч великими купюрами. Але в Пітера був син Пітер Уїн-молодший, з такою ж твердою щелепою, як і в батька, з такою ж затятістю в очах. Він мав тільки двадцять шість років, але був уже самостійною людиною. Фінансист дуже любив сина за його захоплення літунством, хоч і боявся, що воно може довести його сина до жахливого передчасного кінця.

— Стривай, батьку, не посилай цих грошей, — сказав Пітер Уїн-молодший. — Восьмий номер уже готовий, — я нарешті зробив пристрій для зменшення поверхні крил. Ця машина літатиме так, як ще ніхто й ніколи не бачив. Швидкість — ось що треба, але треба також великі крила, щоб злітати й набирати висоту. Тепер я маю одне й друге. У повітрі зменшуватиму поверхню крил. Бо що менші крила, то більша швидкість. Цей закон відкрив Ленглі. А я його застосую в практиці. Тепер я зможу злітати і коли безвітряно та повно повітряних ям, і тоді, коли розгуляється буря — змінюючи поверхню крил, я досягатиму будь-якої швидкості, особливо з цим новим мотором Сенгстера-Ендголма.

— Дивися, щоб не звернув собі в’язів не сьогодні-завтра, — підохотив його батько.

— Тату, кажу тобі, що я літатиму по дев’яносто миль на годину. І навіть по сто. А тепер послухай. Я збирався полетіти вперше завтра. Але

полечу зараз, менш, ніж за дві години. Сьогодні ж по обіді; Грошей не посилай. Дай мені голуба, і я вистежу його аж до голуб’ятні, де б вона не була. Стривай, ось я побалакаю з механіками.

Він пішов до майстерні і рішуче й коротко (що так подобалося його батькові!) наказав поспішати. Син справді був дуже схожий у всьому на батька, і Пітер Уїн-старший не крився зі своєю втіхою.

Рівно через дві години, як і обіцяв, юнак був готовий летіти. В кобурі на поясі біля його стегна лежав великокаліберний автоматичний пістолет. Закінчивши всі приготування, юнак сів у кабіну. Він запустив мотора, і чудова машина з диким гуркотом, лишаючи за собою димовий слід, погнала вперед і знялася в повітря. Кружляючи в небі, юнак став чекати, коли почнуться справжні перегони.

Починати мав голуб. Пітер Уїн-старший тримав його в руках. Тепер його не навантажувано дробом. Тільки з пів-ярда яскравої стьожки причепили йому до ноги — щоб краще було його видно. Пітер Уїн випустив голуба, і він легко, не зважаючи на стьожку, злетів у небо. Ніякої непевності не було в його льоті: це ж уже втретє він летів звідси додому і добре знав напрямок.

На висоті кількох сот футів голуб звернув просто на схід. Літак перестав кружляти і помчав услід за ним. Перегони почалися. Пітер Уїн, дивлячись угору, помітив, що голуб набагато обігнав машину. Помітив він і те, що літак раптом поменшав. Це завдяки пристроєві зсунулися його крила. Замість широких він мав тепер крила довгі й дуже вузькі — аж скидався на струнког яструба в небі.

Різко звузивши крила літака, Уїн-молодший приємно здивувався. Це він уперше летів на новій машині; хоч він і сподівався, що швидкість збільшиться, але ніколи не думав, щоб аж настільки. Це перевищувало його мрії, і він переконався у цьому, коли наздогнав голуба. А це мале

створіння, злякане таким величезним небаченим яструбом, відразу шугнуло вгору, як то звичайно голуби втікають від хижаків.

Широкими вигинами літак теж звійнувся вгору, вище та вище в блакить. Знизу важко було спостерігати за голубом і все ж молодий Уїн намагався не спускати його з очей. Щоб швидше піднятися, Уїн навіть розширив трохи крила літака. Літак і голуб піднімалися все вище та вище, аж поки голуб інстинктивно не впав грудкою на хвіст свого переслідувача. Переконавшись, що це не живий хижак, голуб знову знявся в повітря й полетів у східному напрямку.

Поштовий голуб при польоті може розвивати значну швидкість, отож Уїн знову звузив крила. І врадувано побачив, що наздоганяв голуба. Тоді він ураз натиснув на важеля і збільшив площу крил, — тим самим сповільнивши швидкість. Тепер він знав, що зможе летіти впорівень із голубом і тому з його губів навіть злинула пісенька, яку він співав аж до кінця польоту: "Все гаразд, все гаразд, я кажу вам — все гаразд".

Але це був не такий уже й спокійний політ. Повітря завжди неспокійне, і літак зовсім несподівано потрапив під гострим кутом у повітряний вихор, що протягом віяв із Золотої Брами. Праве крило літака першим опинилося в ньому: раптовий шарпливий струс нахилив і трохи не перекинув літака. Але Уїн летів, сказати б, "попустивши вуздечку", і швидко, хоч і не хапаючись, змінив кут крил, натиснув на переднє горизонтальне кермо, а заднє вертикальне повернув так, щоб летіти просто проти вітру. Коли машина вирівнялася і була вже повністю в невидимому зустрічному потоці повітря, він вирівняв кермо, звузив поверхні крил і погнав навздогін за голубом, що тим часом вирвався далеко вперед.

Голуб помчав до узбережжя Аламедської округи і тут на Уїна чекало нове випробування: повітряна яма. Він потрапляв у повітряні ями й раніше, але з такою великою мав справу вперше. Не спускаючи очей зі стьожки на нозі в голуба, він бачив, на скільки літак упав нижче до

землі. Йому аж замлоїло трохи всередині — як ото тоді, коли він хлопчаком спускався у швидкісному ліфті. Але Уїн був досвідчений авіатор і знав: щоб злетіти, часом треба спочатку спуститися вниз. Бо повітря ж не підтримувало його. І він не боровся марно за підтримку, а піддався силі тяжіння. Спокійно, твердою рукою він натис на переднє горизонтальне кермо — саме в міру й ні краплини більше — і літак рвучко шарпнувся вниз. Літак немовби ножем розтинав повітря: швидкість страшенно зростала. Але цей розгін мав його й урятувати. Уїн різко натис на здвоєні горизонтальні керма вперед і трохи назад, ковзнув угору і вирвався з ями.

На висоті п’ятисот футів голуб пролетів через місто Берклі в напрямку до горбів Контра-Коста. Молодий Уїн помітив унизу територію та будівлі Каліфорнійського університету, де він був навчався.

Над цими горбами з ним ледве не трапилося нове нещастя. Голуб летів низько, і коли дорогу вітрові перекрили зарості евкаліптів, птаха раптом підкинуло вгору на сотню футів. Уїн знав, від чого це. Голуба підхопив висхідний потік повітря понад заростями. Уїн хутко звузив крила і водночас змінив кут польоту, щоб не перекинутися на висхідному потоці. І все ж літака підкидало вздовж якихось трьохсот футів, поки не минула небезпека.

Голуб перетяв ще два пасма горбів і почав спускатися до невеликої хатини на положистому схилі пагорба. Уїн дуже зрадів: на цій галявині добре було не тільки сісти, але ще й легше — злетіти.

Біля хатини читав газету якийсь чоловік; побачивши голуба, він підвівся, і тут до його слуху долинув гуркіт Уїнової машини — літак з розведеними крилами спускався до землі, тоді загальмував свій лет за допомогою горизонтального керма, торкнувся землі, пробіг кілька ярдів і зупинився за якийсь десяток футів від нього. Але коли чоловік завважив молодика, що спокійно сидів у машині і цілився на нього з пістолета, він кинувся втікати. Та не встиг добігти до рогу хатини, як куля потрапила йому в ногу і він упав.

— Чого вам треба? — запитав він, коли юнак підійшов до нього.

— Щоб ви полетіли у моїй машині, — відповів Уїн. — Запевняю вас, що це машина го-го.

Чоловік не дуже став упиратися, оскільки цей дивний прибулець мав такі переконливі докази. За вказівкою Уїна, підкріпленою пістолетом, чоловік сяк-так перев’язав собі ногу, і Уїн допоміг йому сісти в машину, а сам пішов до голуб’ятні й упіймав голуба зі стьожкою.

Голуб’ятник виявився дуже злагідним бранцем і в повітрі злякано застиг на місці. Хоч він і був майстром повітряного шантажу, небо його зовсім не цікавило і, дивлячись на землю й воду далеко внизу під ним, він зовсім не мав бажання нападати на свого переможця, дарма що той був зараз цілком беззахисний, обидві руки тримаючи на кермі.

Бранець лише притискався якомога щільніше до сидіння.

Пітер Уїн-старший, роздивляючись у потужний бінокль, побачив, як над кам’янистим островом летить моноплан. А ще через кілька хвилин він гукнув своїм детективам, що в машині є пасажир. Швидко опустившись і загальмувавши на повітряній подушці, літак приземлився.

— Пристрій діє чудово! — скрикнув, вилазячи з кабіни, Уїн-молодший. — Бачили, як я злітав? Я майже випередив голуба. Все гаразд! Все гаразд! А що я казав? Усе гаразд!

— Але хто ж це з тобою? — спитав батько.

Юнак оглянувся на свого бранця і раптом пригадав.

— А, та це ж отой голубівник, — сказав він. — Гадаю, ним займуться тепер панове детективи.

Пітер Уїн міцно потис синову руку і погладив голуба, якого передав йому син. Тоді ще раз попестив красеня птаха, а потім сказав:

— На виставці йому рівні не буде!

ГОЛІ КУЛАКИ

На яхті "Самосет" ревно готувалися святкувати різдво. Яхта вже кілька місяців не заходила до жодного цивілізованого порту, і в коморі судна небагато лишилося делікатесів; однак Мінні Данкен примудрилася скомпонувати справжній бенкет і для кают-компанії, і для кубрика.

— Чуєш, Бойде, ось яке буде меню, — сказала вона чоловікові. — Для кают-компанії — сира боніта по-тубільному, юшка з черепахи, яєчня а-ля "Самосет"...

— Що, що? — зчудовано перепитав Бойд Данкен.

— Ну, коли вже тобі треба все знати, то я знайшла за рундуком пачку яєчного порошку й бляшанку грибів — видно, колись закотилась туди. Та й на додачу, що треба, буде. Тільки не перебивай мене. Варений ямс, смажене таро, салата з авокадових плодів... Ну ось, ти все мені сплутав. Далі, я розшукала ще останні коштовні півфунта сушеної каракатиці. Отже, будуть і тушковані боби по-ексіканському, коли я зумію втовкмачити рецепта в Тоямину голову. Іще печена папая з маркізьким медом і, нарешті, якийсь дивовижний пиріг, що секрет його Тояма відмовляється розкрити.

— Цікаво, чи можна змайструвати пунш або коктейль із рому-сирцю? — понуро пробурчав Данкен.

— Ой! Я ж і забула! Ось ходімо.

Мінні впіймала чоловіка за руку й завела вузенькими дверима до своєї малесенької каюти. Не випускаючи його руки, вона понишпорила на дні рундучка для капелюшків і видобула звідти пляшку шампанського.

— О, це вже справжній різдвяний обід! — зрадів Бойд.

— Стривай!

Мінні ще раз пошпорталась у рундучку й вийняла на світ оправлену сріблом флягу на віскі. Підняла її проти

ілюмінатора, і стало видно, що тази на чверть наллято прозорої рідини.

— Я оце кілька тижнів берегла, — пояснила Мінні. — Тут вистачить і тобі, й капітанові Детмару.

— По мацюпусінькій чарочці... — жалібно сказав

Данкен.

— Було трохи більше, але я налила чарку Лоренсо, як він заслаб.

— Вистачило б з нього й рому, — насупився жартома Данкен.

— Отої гидоти? Хворій людині? Не будь жадюгою, Бойде. Та я й рада, що немає більше, — через капітана Детмара. Бо він як вип’є, завжди такий дратливий робиться! Так, а тепер обід для команди. Коржики на соді, солодкі пиріжки, цукерки...

— О, ситий обід, нічого не скажеш...

— Помовч. Риж з індійською підливою, ямс, таро; ну, звісно, боніта; Тояма спече великого пирога, потім порося...

— Та що ти! — обурився чоловік.

— Нічого, нічого, Бойде! Ми ж за три дні будемо в Ату-Ату. А крім того, це ж моє порося. Той старий ватаг, як пак його звали, цілком недвозначно подарував його мені. Ти ж сам бачив. Потім, ще дві бляшанки яловичини. Оце такий їхній обід. А тепер — подарунки. Почекати з ними до завтра чи роздати ввечері?

— Ні, різдво є різдво, — вирішив чоловік. — Як виб’є вісім склянок, зберемо всіх нагорі, я почастую їх ромом, а ти роздаси подарунки. Ну, ходімо на палубу, бо тут можна задихнутись. Хоч би вже той Лоренсо полагодив динамо а то без вентиляторів ми сьогодні не заснемо, коли дощ позаганяє в каюти.

Вони перейшли невеличку кают-компанію і піднялися крутим трапом на палубу. Сонце вже сідало, і погода звістувала ясну тропічну ніч. "Самосет" під фоком і гротом, рознесеними на різні боки, ліниво сунув спокійним морем, роблячи вузлів чотири. З машинного відділення чувся дзенькіт молотка по залізу. Мінні з Бойдом спокволу рушили на корму, де капітан Детмар, поставивши одну ногу на поруччя, змащував механізм лага. Біля стерна стояв високий острів’янин у білій сорочці й червоному завої на стегнах.

Бойд Данкен був оригінал. Принаймні так гадали його знайомі. Мавши кругленький капітал і не потребувавши робити нічого — живи собі якнайвигідніше, — він волів подорожувати по світу всілякими якнайекзотичнішими й найневигіднішими способами. Між іншим, він мав якісь свої погляди на утворення коралових рифів, глибоко незгідні з Дарвіновими, вже викладав ті думки в кількох статтях та одній книжці, а тепер оце вернувся до свого давнього захоплення: плавав по Тихому океану на невеликій тридцятитонній яхточці й вивчав будову рифів.

Його дружина, Мінні Данкен, теж мала славу оригіналки, бо радо поділяла з чоловіком його мандрівне життя. За шість щасливих років заміжжя вона, поміж іншим, уже встигла піднятися з ним на Чімборасо[19], проїхала взимку три тисячі миль собачим запрягом по Алясці, а потім верхи — з Канади до Мексіки, обплавала на десятитонному йолі ціле Середземне море і перепливла річками, в байдарці, через усю Центральну Європу — з Німеччини аж до Чорного моря. То була чудова пара блукачів по світі: він — високий, широкоплечий, і вона —невеличка, чорнява, щаслива жіночка — півтораста фунтів самої снаги й витривалості, а до того ж незгірша па вроду.

"Самосет" перше був простою торговельною шхуною; Данкен купив його в Сан-Франціско й переобладнав по-своєму. Всередині шхуну перебудовано зовсім: із трюму зробили кают-компанію й каюти, далі до корми поставили двигуна, динамомашину, холодник, акумулятори, а в самій кормі — паливні баки. Звісно, великої команди. яхта не могла мати. Бойд, Мінні та капітан Детмар були єдині білі на борту, хоча Лоренсо, низенький замурзаний механік, теж почасти мав на те претензію, бувши метисом-напівпортугальцем. Кухаря вони мали японця, кают-юнгу — китайця. Команда спершу складалася з чотирьох білих матросів, але їх одного по одному звабили чари кокосово-пальмової Океанії, і довелося найняти замість них тубільців. Отож тепер один з темношкірих матросів був родом з острова Великодня, другий — з Каролінських островів, третій — з Паумоту, а четвертий — велетень самоанець. У морі Бойд Данкен, сам бувши моряком, чергувався з капітаном Детмаром на вахті як помічник, і обидва вони іноді ставали до стерна або за дозорця. Коли дуже треба, могла стернувати й Мінні, і виявилося навіть, що в скрутну хвилину стерничий з неї надійніший, ніж із матроса-тубільця.

На вісім склянок уся команда зібралася біля стерна,? вийшов Бойд Данкен з чорною пляшкою й кухликом у руках. Ром розливав він сам, по півкухлика кожному. Матроси ковтали питво, і аж очі під лоба пускали від насолоди, і гучно плямкали губами, хоч воно було досить пекуче та

їдке, щоб геть попекти їм язики й піднебіння. Випили всі, крім кают-юнги Лі-Гуна, що був непитущий. Коли цей обряд виконано, настала черга другого — роздачі подарунків. Ці мужні красені полінезійці, рославі й м’язисті, були все ж неначе діти — вони весело сміялися, радіючи з кожної дрібнички, і їхні жагучі чорні очі блискали у світлі ліхтаря, коли дебелі постаті погойдувалися в лад хитавиці.

Називаючи кожного на ім’я, Мінні роздавала подарунки й приказувала щоразу якесь дотепне слівце, ще дужче всіх звеселяючи. Були там дешевенькі годинники, складані ножики, розкішні комплекти рибальських гачків у пакуночках, плитки тютюну, сірники й добрячий шмат перкалю, щоб кожному вистачило на стегенну пов’язку. Видно було, що матроси люблять Данкена, бо вони вітали вибухом реготу кожне його слово, в якому вчувався хоча б натяк на жарт.

А блідолиций капітан Детмар стояв і дивився, спершись на стернову коробку. Він усміхався лише тоді, як на нього падав хазяїнів погляд. Двічі він спускався вниз, але за хвилину й повертався. І згодом, уже в кают-компанії, коли одержували подарунки Лоренсо, Лі-Гун і Тояма, він теж двічі відходив до своєї каютки. Злий дух, що дрімав у душі капітана Детмара, ніби тільки й чекав цієї святкової години, щоб прокинутись. А може, винен тому був не лише злий дух, бо капітан Детмар, довгі тижні ховаючи кварту віскі, обрав саме різдвяний вечір, щоб її почати.

Було ще не пізно — щойно вибило дві склянки, — коли Данкен з дружиною стояли біля люка кают-компанії, видивляючись у навітряний бік, і розважали, чи варто стелитися на палубі. На обрії поволі росла темна цяточка-хмаринка, що загрожувала шквалом з дощем, і ото про неї вони говорили, коли капітан Детмар, що надійшов з корми й хотів спуститися вниз, поглянув на них, раптом пройнявшись підозрою. Губи й щоки йому затіпались, і він зупинився. А потім сказав:

— Ви балакаєте про мене.

Голос його був хрипкий і аж тремтів від збудження. Мінні Данкен стрепенулась, тоді поглянула на незворушне обличчя свого чоловіка, вловила його настрій і теж змовчала.

— Я вам кажу, що ви балакали про мене, — ще раз промовив капітан Детмар чи, скорше, вже прогарчав.

Він не хитався й нічим не зраджував, що п’яний, — хіба тим, що обличчя йому конвульсійно тіпалося.

— Зійди краще вниз, Мінні, — спокійно мовив Данкен. — Скажи Лі-Гунові, хай постеле нам у каютах. Бо тут нас дуже скоро промочить наскрізь з отієї хмарки.

Мінні зрозуміла натяк і пішла, тільки позирнувши стривожено на обличчя двох чоловіків, не дуже виразні в присмерку.

Данкен, пахкаючи сигарою, діждавсь, поки з відкритого люка почувся голос дружини, що вже розмовляла з китайцем, а тоді спитав неголосно, але гостро:

— Що таке?

— Я вам сказав, що ви балакали про мене. І ще раз кажу. О, я не сліпий! Я день у день бачив, як ви обоє все про мене шепочетесь. Чого ви не скажете мені просто в вічі? Я ж бачу, що ви все знаєте. І бачу, що ви вже надумалися звільнити мене в Ату-Ату.

— Мені дуже прикро, що ви з усього робите таку мороку, — спокійно відмовив Данкен.

Але капітан Детмар уже настроївся на сварку.

— А хіба не правда, що ви надумалися мене звільнити? Ви, бачте, гребуєте такими, як я, — ви й ваша дружина!

— Її не чіпайте, будь ласка, — застеріг Данкен. — Чого ви хочете?

— Я хочу знати, що ви збираєтеся зі мною робити.

— Тепер, після оцього, я звільню вас в Ату-Ату.

— Ви вже давно так надумались.

— Зовсім ні. Тільки теперішня ваша поведінка змушує мене це зробити.

— Ви мені очей не замилите!

— Як же я можу держати в себе на службі капітана, що завдає мені в вічі брехню?

Капітан Детмар на хвильку сторопів. Щоки й губи йому знов затіпались, але він не міг здобутися на слово. Данкен байдуже пахкав сигарою й поглядав за корму — на хмару, що несла шквал.

— На Таїті Лі-Гун привіз з берега пошту, — почав нарешті капітан. — Ми туди заходили ненадовго і вже відпливали. Ви не прочитали листів зразу, а як вийшли в море, було вже запізно. Ось чого ви не звільнили мене на Таїті. Я ж знаю! Я побачив того довгастого конверта, як Лі-Гун підіймався на борт. То був лист від губернатора Каліфорнії, там на кутику конверта було надруковано чорним по білому. Ви виорали все нишком від мене. Якийсь волоцюга в Гонолулу чогось вам натуркав, і ви мерщій написали губернаторові, щоб перевірити. І ото Лі-Гун привіз вам відповідь. Чого ви не спитали мене, як чоловік чоловіка? Ні, вам треба було все рознюхувати в мене поза спиною, хоч ви добре знали, що ця служба — для мене єдина нагода знов стати на ноги. А прочитавши

губернаторового листа, ви зразу вирішили спекатись мене. Я ж бачив це по вашому обличчю щодня, всі оці місяці, відколи ми з Таїті. Я вас обох бачив, які ви в вічі були зі мною чемні, аж солодкі, а поза очі, в куточках, шепотілися про мене й про ту історію у Фріско.

— Ви скінчили? — запитав Данкен тихим, напруженим голосом. — Усе скінчили?

Капітан Детмар не відповів.

— Тоді й я вам дещо скажу. Це якраз через ту історію у Фріско я не звільнив вас на Таїті. Бо ви, далебі, давали мені досить приводів для того. Але я розумів, що вам, як нікому, потрібна нагода реабілітувати себе. Якби на вас не було цієї чорної плями, я б вас звільнив, тільки-но дізнався, як ви мене обкрадаєте.

Капітан Детмар здивовано кліпнув очима, розтулив був рота щось сказати, та, видно, передумав.

— Ось хоч би тоді, як ми шпаклювали палубу, перебирали двигуна, ставили бронзові оправки на стерно, нового спінакер-гіка та шлюпбалки і лагодили шлюпку. Ви підтвердили рахунок з корабельні. Там стояло чотири тисячі сто двадцять два франки. За нормальними цінами вся ця робота коштує дві з половиною тисячі, ані на сантим не більше.

— Коли ви дужче вірите отим береговим акулам, ніж мені... — почав був Детмар хрипким голосом.

— Не вибріхуйтеся — шкода праці, — холодно провадив Данкен. — Я сам усе перевірив. Я потяг Флобена просто до губернатора, і старий шахрай признався, що дописав тисячу шістсот зайвих. Сказав, що це ви його на те підбили,

Тисяча двісті пішла вам, а його пайка — чотириста франків і саме замовлення. Не перебивайте мене. Я маю тут у каюті його письмове свідчення. І я б вас був ще тоді зсадив на берег, якби над вами не висіла така хмара. Вам слід було дати нагоду: або виправдайтеся, або йдіть просто до дідька в зуби. І я вам дав таку нагоду. Ну, що ви маєте на це сказати?

— А що сказав губернатор? — брутально запитав Детмар.

— Який губернатор?

— Каліфорнії. Чи й він мене оббрехав, як і всі?

— Я вам розповім, що він мені сказав. Він сказав, що вас засуджено на підставі непрямих доказів, і тільки завдяки цьому вам присудили довічне ув’язнення, а не зашморг; що ви весь час уперто заперечували свою провину; що ви паршива вівця в роду мерілендських Детмарів; що вони всі пружини натискали, які лише можливо, щоб вас помилувано; що в ув’язненні поводилися ви зразково; що він сам був прокурором, коли вас суджено; що коли ви відсиділи сім років, він здався на прохання вашої рідні й помилував вас; що він сам має сумнів, чи то справді ви вбили Максвіні.

Данкен замовк, відвернувся і втупив очі в хмару. Детмарове обличчя знов жахливо затіпалось.

— Ну, то губернатор помиляється, — сказав він нарешті, засміявшись. — Таки я вбив Максвіні. Я тоді вмисне напоїв вахтового і затовк Максвіні на смерть у його ж койці. Тим самим шворнем, що потім фігурував серед доказів па слідстві. Я йому й отямитись не дав — потовк його на драглі. Хочете знати, як усе було?

Данкен поглянув на нього зацікавлено, як дивляться на всякого виродка, але не відповів.

— О, я не боюся розказувати, — вихвалявся далі Детмар. —— Свідків же помає. А крім того, я тепер вільна людина. Мене помилувало, і, далебі, ніхто в світі вже більш не запакує мене в ту діру. Я зламав Максвіні щелепу першим ударом. Він лежав у койці горілиць і спав. Як я його вдарив, він тільки пробелькотів: "Джіме, на бога! Джіме! "—і зламана щелепа йому так кумедно хилиталася. А я його як уріжу ще раз!.. Ну що, розказувати й далі?

— Це все, що ви маєте сказати? — відмовив Данкен.

— А хіба вам ще не досить?

— Та ні, досить.

— І що ви тепер збираєтесь робити зі мною?

— Висаджу на берег в Ату-Ату.

— А тим часом?

— А тим часом... — Данкен змовк. Вітер, дмухнувши сильніше, розкошлав йому чуба. Зорі над головою погасли, і "Самосет", кермований недбалою рукою, звернув з курсу на чотири румби. — А тим часом поскидайте фали на палубу та станьте самі до стерна. Я викличу команду.

А ще за мить на них налетів шквал. Капітан Детмар метнувся до корми, поздіймав з нагелів змотані бухтами грота-фали й поскидав їх на палубу, щоб були напоготові. З невеличкого кубрика вискочило троє острів’ян — двоє стрибнули до фалів і вчепилися в них, а третій побіг спускати ляду над люком машинного відділення та закривати продухвини. Внизу Лі-Гун з Тоямою вже задраювали світлові люки й підтягували юферси. Данкен засунув накривкою люк кают-компанії й став біля нього, чекаючи. Перші краплі дощу стьобнули його по

обличчю, а "Самосет" раптом рвонувся вперед, водночас накренившись спершу на правий, тоді на лівий борт, коли шквальний вітер ударив у його розгорнені вітрила.

Всі стояли й чекали. Однак збавляти ходу не було потреби. Вітер одразу й ущух, і з неба потопом ринула тропічна злива. Небезпека минулась, канаки почали змотувати фали знову на нагелі, і Бойд Данкен спустився вниз.

— Усе гаразд, — весело гукнув він до дружини. — Раз тільки шарпонуло.

— А капітан? — спитала Мінні.

— Просто підпив. У Ату-Ату я його спекаюся.

Проте, перше ніж залізти в свою койку, Данкен начепив собі на голе тіло, під піжаму, пояс із важким автоматичним пістолетом.

Він заснув майже зразу, бо мав особливий хист скидати з себе напругу. Він робив усе на повну силу, як роблять дикуни, та щойно минала потреба — відразу розслаблювався фізично й розумово. Отож злива ще шмагала палубу і яхту підкидало на частій та крутій хвилі, збитій шквалом, а він уже міцно спав.

Прокинувся він від тяжкої задухи. Електричні вентилятори зупинились, і повітря було важке, аж густе.

Подумки проклинаючі! всіх Лоренсо і всі акумулятори на світі, він почув, що Мінні в суміжній каюті заворушилася, встала з койки і вийшла до кают-компанії. Певне, хоче на палубу, на свіже повітря, подумав він і вирішив скористатися з доброго прикладу. Встромивши ноги в капці й узявши під пахву подушку та укривало, він подався слідом за дружиною. Уже він став ногою на приступку трапа, коли в кают-компанії задзвонив

судновий годинник, і він спинився послухати. Вибило чотири склянки. Отже, друга година. З палуби чулося рипіння: то гафель терся, об щоглу. "Самосет" накренився на хвилі, тоді вирівнявся, і вітрила глухо залопотіли під легеньким вітром.

Данкен уже ставив ногу на мокру палубу, коли раптом почув жінчин крик. Зразу після зляканого зойку долетів сплеск води за бортом. Данкен вихопився з люка й щодуху кинувсь на корму. В тьмяному світлі зір він устиг розгледіти серед повільної кільватерної струмини голову й плечі Мінні, що вже танули в темряві.

— Що там таке? — спитав від стерна капітан Детмар.

— Місіс Данкен за бортом! —— гукнув Данкен і, зірвавши з гака рятувальний буйок, жбурнув його за корму. — Завертайтесь лівим галсом і йдіть чимкрутіш до вітру!

А тоді Бойд Данкен зробив помилку. Він сам стрибнув за борт.

Виринувши, він угледів синій вогник на буйку, що засвітився автоматично, тільки-но буйок упав на воду. Підпливши ближче, Бойд побачив, що Мінні вже коло буйка.

— Агов! — гукнув він. — Що, все холодочку шукаєш?

— Ой Бойде! — відгукнулася вона, простягла мокру руку й доторкнулась до його руки.

Синій ліхтарик, чи то пошкоджений, чи просто вигорівши, заблимав і погас. Коли їх підняло на вершок положистої хвилі, Данкен повернув голову в той бік, де мрів у темряві "Самосет". Вогнів не було видно, чувся тільки тривожний галас. Капітан Детмар горлав найгучніше.

— Не квапиться ж він, — буркнув Данкен. — Чого він не завертає? Ага, нарешті.

На яхті загримотіли блоки: вітрило перекидали на другий борт.

— Це грот, — тихо промовив Данкен. — Завертає правим галсом, а я ж йому сказав лівим.

І знов їх підняло на хвилю, і ще раз, і ще раз, і аж тоді вони вгледіли далекий зелений вогник правого борту "Самосета". Однак він рухався праворуч, а не лишався на одному місці, — тобто яхта пливла не до них.

Данкен лайнувся:

— ’Кого біса чухається, партач! У нього ж є компас, і він знає, де ми.

Однак зелене світельце — єдине, що вони могли бачити, та й то лиш тоді, коли їх виносило на вершок хвилі, — ввесь час пливло від них, посуваючись праворуч, проти вітру, і поволі даленіло та меркло. Данкен раз у раз кричав скільки сили, і щоразу між тими покликами до них ледь чутно долітав голос капітана Детмара, що вигукував команди.

— Як же він почує мене за таким гвалтом! — обурився Данкен.

— А він умисно галасує, щоб матроси тебе не почули, — відмовила Мінні.

Щось у спокійному тоні тих слів збудило чоловікову увагу.

— Що ти хочеш сказати?

— Те, що він і не думає нас підбирати, — пояснила Мінні так само спокійно. — Це ж він скинув мене за борт.

— А ти не помиляєшся?

— Яке там помиляюсь! Я стояла біля грот-вантів, дивилась, чи не насуває ще дощу. А він, певне, покинув стерно і скрався до мене ззаду. Я держалась однією рукою за штаг. А він з-за спини вхопив за ту руку, відірвав мене й кинув через борт. Якби ти це знав, то не скочив би за мною.

Данкен аж застогнав уголос і кілька хвилин не озивався. Нарешті зелений вогник звернув у другий бік.

— Повернув оверштагом, — сказав тоді він. — Твоя правда. Він умисне обходить нас із навітряного боку, щоб проти вітру мого крику не чутно було. Але спробую ще.

Він довго гукав, — гукне, перечекає хвилину, тоді знов. Зелений вогник зник, і засвітився червоний — яхта знов повернула.

— Мінні, — промовив урешті Бойд. — Як не гірко це, але ти вийшла заміж за йолопа. Бо тільки йолоп міг стрибнути за борт так, як оце я.

— А які в нас шанси, щоб нас підібрали?.. Тобто якось інше судно? — спитала вона.

— Либонь, один з тисячі, а то й з мільярда. Тут не пролягає жоден пароплавний маршрут, ані торговельні судна не ходять. І китолови сюди не запливають. Хіба випадком яка крамарська шхуна йтиме з Тутуванги. Але, здається, той острів навідують лиш раз на рік. Отже, в нас десь так один шанс із мільйона.

— І ми поставимо на той шанс, — відказала Мінні рішуче.

— Ти в мене золото, — Бойд підніс її руку до губів. — А тітка Елізабет завжди була дивувалася, що я в тобі знайшов. Звичайно, ми поставимо на той шанс. І виграємо. Інакше й бути не може. Ну, влаштовуймось.

Він відчепив важкого пістолета від ременя й пустив його на дно. Але ремінь залишив.

— Залазь усередину буйка й трохи поспи. Підринай.

Мінні слухняно пірнула й виринула всередині плавучого

кільця. Чоловік добре прив’язав її стропом, а тоді ременем від пістолета через одне плече прищібнув себе до буйка ззовні.

— Ну, завтрашній день можна перебути. Дякувати богу, вода тепла. Перші двадцять чотири години тяжко не буде. Ну, а як не підберуть до вечора, доведеться чекати другого дня, та й квит.

З півгодини обоє мовчали. Данкен, поклавши голову на руку, що лежала на буйкові, неначе спав.

— Бойде, — тихо озвалася Мінні.

— А я думав, ти спиш, — пробурчав він.

— Чуєш, Бойде, як ми не врятуємось...

— Облиш! — урвав він її. — Як це не врятуємось? Урятуємось напевне. Десь на цьому океані є судно, що пливе просто на нас. Треба лише чекати й виглядати. Шкода тільки, що у мене в голові нема радіо. Ну, ти як знаєш, а я хочу спати.

Однак тепер сон утікав і від нього. Ще за годину він почув, що Мінні заворушилась, — отже, й вона не спить.

— Вгадай, що я оце подумала, — сказала вона.

— Не знаю.

— Що треба тебе з різдвом привітати.

— О, справді, а я й не згадав, що сьогодні різдво! І не останнє наше різдво, ще їх у нас багато буде. А я саме знаєш про що думав? Що таке неподобство вийшло замість нашого різдвяного обіду. Ну, постривай, спопаду ж я того Детмара в руки! Я з нього виб’ю обід. Тільки не шворнем, як він, а голими кулаками, оцими-о.

Та хоч Бойд Данкен і жартував, надії в нього було дуже мало. Він-бо добре розумів, що це означає — один шанс із мільйона, і мав у душі спокійну певність, що вони з дружиною доживають останні свої години і що ті години будуть чорні, жахливі й трагічні.

Південне сонце викотилось на безхмарне небо. Ніде не видніло нічого. "Самосет" був за обрієм. Коли сонце підбилося вище, Данкен роздер свої піжамні штани надвоє і обмотав голову собі й дружині. Ті саморобні тюрбани, намочені в морській воді, захищали голови від палючого проміння.

— Як згадаю про той обід, аж за печінки мене бере, — поскаржився він, завваживши, що на жінчиному обличчі вже проступає вираз безнадії. — І мені хочеться, щоб ти була при тому, коли я квитуватимуся з Детмаром. Я завжди був проти того, щоб жінки дивились на криваві сцени, але це — зовсім інша річ. Це буде просто прочуханка. — А трохи перегодя ще додав: — Треба тільки стерегтися, щоб не порозбивати собі кулаків.

Сонце піднялося до зеніту й почало вже спускатись, а вони все плавали в центрі тісного кружала морської води. Пасатний вітер, стихаючи, легенько обвівав їх, і вони розмірено здіймалися й опадали на розлогих хвилях спокійного літнього моря. Раз їх був загледів альбатрос і ширяв над ними з півгодини, велично змахуючи крильми. А то ще за кілька ярдів від них проплив велетенський скат, футів із двадцять завдовжки.

Коли сонце вже сідало, Мінні почала маячити — тихенько, лепетливо, як дитина. Данкен дивився й слухав, і обличчя його видимо марніло: він розмірковував, як би його легше вкоротити наступні години агонії. Та ось їх піднесло на вищу, ніж звичайно, хвилю, він окинув поглядом морський обрій і вгледів таке, що раптом закричав голосно:

— Мінні!

Дружина не озивалась, і він знову й знову гукав її просто в вухо, скільки було голосу. Врешті очі їй розплющились; у них мерехтіла свідомість усуміш із маренням. Тоді він почав ляскати її по руках, аж поки від болю вона очутилася.

— Ось він, наш одни шанс із мільйона! — закричав Данкен. — Пароплав, і йде просто на нас! їй-богу, це крейсер! Я вже знаю — це "Аннаполіс" вертається з тими астрономами з Тутуванги!

Консул Сполучених Штатів Лінгфорд, метушливий літній добродій, за два роки своєї служби в Ату-Ату ще не стикався з таким нечуваним випадком, як той, що про нього повідомив Бойд Данкен. Містера Данкена з дружиною зсадив на берег в Ату-Ату крейсер "Аннаполіс", що зразу й повіз своїх астрономів далі — на Фіджі.

— Це жорстока, наперед обміркована спроба умисного вбивства, — сказав консул Лінгфорд. — Правосуддя буде здійснено. Я не знаю докладно, як маю вчинити з цим капітаном Детмаром, та коли він

прибуде до Ату-Ату, з ним, я вам обіцяю, буде вчинено так, як належиться... як належиться. Тим часом я підчитаю закони. А зараз, може, ви з вашою шановною дружиною поснідаєте в мене?

Данкен ще дякував за запросини, коли раптом Мінні, що дивилася крізь вікно на гавань, нахилилася вперед і торкнула чоловіка за руку. Глянувши, куди вона так пильно втупила очі, Данкен побачив "Самосета", що з напівспущеним вимпелом розвертався й кидав якір за яких сто ярдів від них.

— А ось і моє судно, — сказав Данкен до консула. — О, вже спускають човна, і в нього сідає капітан Детмар. Коли я не помиляюсь, він зараз з’явиться до вас доповісти про нашу загибель.

Човен пристав до білого берега, і капітан Детмар, покинувши Лоренсо длубатися в моторі, попростував через білу піщану смугу, а тоді вгору стежкою до консульства.

— Нехай доповість, — сказав Данкен. — А ми вийдемо до цієї кімнати й послухаємо.

І крізь прочинені двері вони з Мінні почуди, як капітан Детмар із слізьми в голосі змальовує загибель свого хазяїна.

— Я завернувся й пройшов просто через те місце, — так докінчив він. — їх не було й знаку. Я гукав і гукав без кінця — не озиваються. Я добрих дві години крутився там, а тоді лежав у дрейфі до ранку й ще снував там цілий день з дозорцями на обох щоглах. Як це жахливо! Мені серце розривається. Містер Данкен був така чудова людина, і я ніколи...

Він так і не докінчив речення, бо ту мить його чудовий хазяїн відчинив двері й рушив просто на нього, а Мінні стала на дверях. Біле обличчя Детмарове збіліло ще дужче.

— Я робив усе, що змога, щоб вас підібрати, сер... — почав був він.

Бойд Данкен відповів йому мовою голих кулаків, угативши його в обличчя з однієї, тоді з другої руки. Детмар поточився назад, однак устояв на ногах і сам кинувся, замахуючись, на свого хазяїна. Але тільки дістав ще один удар просто межи очі. Цей раз Детмар гепнувся додолу, заразом зваливши зі столу друкарську машинку.

— Що ви робите! Хіба можна так! — пробелькотів консул Лінгфорд, — Облиште, я вас прошу!

— Я заплачу за все, що поламаю, — відказав Данкен, знову влучаючи кулаками в ніс і очі Детмарові.

Консул Лінгфорд тупцяв довкола них, як мокра курка, а обстава його кабінету тріщала й розвалювалась. Раз він схопив був Данкена за руку, але відлетів, роззявивши рота, трохи не через усю кімнату. А то знов звернувся до Мінні:

— Місіс Данкен, будьте такі ласкаві, вгамуйте свого чоловіка!

Однак Мінні, зблідла й тремтяча, рішуче похитала головою і далі стежила на всі очі за бійкою.

— Це неподобство! —кричав консул Лінгфорд, насилу ухиляючись від двох чоловіків, що металися по кімнаті. — Це образа нашого уряду, уряду Сполучених Штатів! І це вам так не минеться, я вас попереджую! Ой, будьте ласкаві, містере Данкене, годі вже вам. Ви ж його вб’єте. Ну, я вас прошу! Я вас...

Але ту мить брязнула додолу висока ваза, повна ясно-червоних квітів гібіска, і йому відібрало мову.

Врешті настала хвилина, коли капітан Детмар не зміг більше схопитись на ноги. Він тільки зіп’явся на руки й на коліна і, після марних зусиль звестися далі, знов простягся на підлозі, жалібно стогнучи. Данкен торкнув недобитка ногою й сказав:

— Нічого з ним не станеться. Я тільки віддав йому те, що він робив багатьом матросам, та й то ще не все.

— Господи-Боже! — вигукнув консул Лінгфорд, перелякано втупивши очі в чоловіка, якого він щойно запрошував снідати.

Данкен мимовільно захихотів, тоді отямився й споважнів.

— Я вас перепрошую, містере Лінгфорде, тисячу разів перепрошую. Здається, я справді трошечки захопився.

Консул Лінгфорд тільки ловив ротом повітря і безмовно махав руками.

— Трошечки, сер? Трошечки? — нарешті спромігся він вимовити.

— Бойде, — неголосно покликала від дверей Мінні.

Він обернувся й глянув на неї.

— Ти в мене золото, — промовила вона.

— Ну, я, містере Лінгфорде, вже з ним поквитався, — сказав Данкен. — Те, що лишилося, передаю вам і законові.

— Оце-о? — перепитав Лінгфорд з жахом у голосі.

— Оце-о, — відповів Бойд Данкен, скрушно розглядаючи свої позбивані пальці.

ВІЙНА

І

Він був ще зовсім молодий віком, — років не більше як двадцяти чотирьох чи п’яти, — і, певне, сидів би на коні мов юнак, недбало й зграбно, якби не був такий по-котячому сторожкий і напружений. Чорні його очі так і нишпорили навкруги, ловлячи кожен найменший порух гілок і галузок, де скакали й пурхали пташки, і видивлялися вперед, скільки сягав погляд, між кущі й дерева, і знов вертались до лісової гущавини обабіч його шляху. Так само пильно він і прислухався, хоч їхав серед цілковитої тиші, порушуваної тільки важким дуднінням канонади десь далеко на заході. Вона гула в нього у вухах уже багато годин і хіба тоді збудила б його увагу, коли б затихла. Бо в нього була справа нагальніша. Перед собою, впоперек сідла, він тримав рушницю.

До того напнуто було його нерви, що перепелячий вивід, порснувши несподівано з-перед кінської морди, так його налякав, аж він умить мимовільним рухом припинив коня і підкипув приклад рушниці трохи не до плеча. Тоді, стямившись, осміхнувся збентежено й рушив далі. В такій він був напрузі, так пильнував свого завдання, що не втирав навіть поту з чола, і пекучі краплі заливали йому очі, котились по носі й крапали на луку сідла. Стрічка па його кавалерійському капелюсі промокла від поту. І чалий кінь під ним теж був увесь змокрілий. Стояв безвітрий, спекотний полудень. Навіть пташки та вивірки уникали сонця — ховались у листі, в холодку.

І чоловік, і кінь були обсипані листям, запорошені жовтим квітковим пилком, бо вершник увесь час держався гущини, важачись виїжджати на відкрите місце тільки як уже неминуче. Щоразу, коли малося

переїхати випалену сонцем галявину чи безлісу полонину, він спиняв коня й пильно видивлявся. Шлях йому слався усе на північ,

хоча й не навпростець; видно, й те, чого він так пильно виглядав і остерігався, загрожувало з півночі. Він не був боягуз, але його відвага була тільки відвагою пересічної сучасної людини, і він хотів жити, а не вмерти.

Коров’яча стежка, що збігала на пагорб, завела вершника в такий густий чагарник, що йому довелося злізти з коня й вести його на поводі. Та коли стежка звернула на захід, він покинув її й подався далі на північ хребтом кряжа, поміж густим дубняком.

Хребет той скінчився крутим схилом — таким крутим, що молодик мусив спускатися з нього зигзагами, сковзаючись на опалому листі, перечіпаючись у плутанині витких пагонів і озираючись увесь час на коня, чи не падає той згори на нього. Він умивався потом, від квіткового пилку йому дерло в горлі, свербіло в носі й ще прикріше хотілося пити. Хоч як він силкувався спускатися чимтихіше, та однаково зчиняв багато шелесту і часто зупинявся, віддихувався гарячим сухим повітрям та прислухався, чи не вчує знизу якої небезпеки.

Схил звів його на рівнину, залісену так густо, що годі було розгледіти, чи далеко вона тягнеться. Ліс там став уже інакший, і було можна знову сісти на коня. Замість корчакуватих гірських дубів там росли на вологій, ситій землі високі рівні дерева з грубими стовбурами й буйними кронами. На гущину він тут натикався рідко, і її легко було обминути, зате раз у раз траплялись, мов у парку, довгі звивисті галявини, де колись паслися череди, поки не розігнала їх війна.

Долиною можна було їхати швидше, і за яких півгодини він спинив коня на узліссі край поля, перед старим воринням. Не подобався йому цей відкритий простір, однак він мусив переїхати через нього до смужки дерев, що позначала собою берег річки. Поле було з чверть милі

завширшки, але на саму думку, що треба туди виткнутися, молодика брав острах. Адже в тій смужці лісу над річкою могла таїтися націлена рушниця, і десяток їх, і тисяча.

Двічі він уже наважувався рушити — і двічі зупинявся. Його лякала власна самотність. Відгомін війни, що долітав із заходу, нагадував про тисячі його товаришів, які билися там пліч-о-пліч; а тут була тільки тиша, та він сам, та, може, ще смертоносні кулі з безлічі засідок. Проте зав-

данням його було якраз знайти те, що він так боявся спіткати. Він мав їхати далі й далі, аж поки десь, колись зустріне іншу людину чи інших людей з того боку, посланих, як і він, на розвідку, щоб потім доповісти, як і він, де вони зіткнулися з ворогом.

Передумавши, молодик звернув назад у ліс і трохи проїхав понад полем, а тоді знову визирнув з-між дерев. Цього разу він побачив посеред поля невеличку ферму. Ніяких ознак життя на ній не було помітно. З комина не куріло, на подвір'ї не ходили й не сокотіли кури. Кухонні двері стояли нарозтіж, і він так довго й уперто вдивлявся в чорний отвір, аж здавалося, наче ось-ось у ньому має показатися господиня.

Наважившись, він облизав пилок та кіптюгу з сухих губів, підібрався всім тілом і виїхав на сліпуче сонце. Ніщо ніде не ворухнулося. Він проминув ферму й наблизився до зеленої стіни дерев та кущів понад річкою. Одна думка стриміла в голові, доводячи до нестями: як уріжеться йому в тіло швидка рушнична куля. Від тої думки він почував себе мізерним і беззахисним і кулився в сідлі, пригинаючись якомога нижче.

Припнувши коня на узліссі, він пройшов ще ярдів зо сто пішки і опинився над річкою. Вузенька, футів з двадцять завширшки, тиховода й прохолодна, вона манила до себе, а його прикро мучила спрага. Проте

він одразу причаївся за листяною заслоною й став чекати, утупивши очі в таку саму заслону на другому березі. Щоб стерпніше чекалося, він сів на землю, поклавши рушницю на коліна. Минала хвилина по хвилині, і напруга поволі спадала з нього. Нарешті він вирішив, що ніякої небезпеки немає; та щойно зібрався прогорнути кущі й нахилитись до води, очі його завважили якийсь порух у кущах на тому березі.

Може, то була й пташка. Однак він зачекав ще. І знов кущі по той бік зворухнулись, а потім, так несподівано, аж він трохи не скрикнув, листя прогорнулось і з нього виглянуло чоловіче обличчя, вкрите кілька тижнів не голеним рудуватим заростом. Очі були блакитні, широко розставлені, з веселими зморщечками в кутиках, попри втомлений і тривожний вираз цілого обличчя.

Все те він бачив виразно, мов крізь збільшувальне скло, бо ж відстань була не більша, як двадцять футів. І все те він устиг побачити за дуже короткий час — поки підіймав рушницю до плеча. Він прицілювався й знав, що бачить

на мушці людину однаково що мертву. Схибити так зблизька було неможливо.

Проте він не вистрелив. Повільно опустив рушницю й стежив далі. Ось показалася рука з баклажкою, й рудобородий схилився, щоб її наповнити. Забулькотіла в шийці, наливаючись, вода. А потім рука з баклажкою і руда борода щезли і листя зступилося за ними. Молодик ще довго чекав, а тоді, так і не вгамувавши спраги, скрався назад до коня, повільно переїхав залите сонцем поле і сховався в лісі.

II

Ще один день, жаркий і безвітрий. Серед поля на вирубі покинута ферма — великий будинок, різні прибудови й повітки, садок. З лісу на чалому коні, держачи рушницю через луку сідла, виїхав молодик з

меткими чорними очима. Доїхавши до ферми, він полегшено зітхнув. Опровесні тут, певно, відбувся бій. На стоптаній копитами, а тоді засохлій землі скрізь валялись обойми й порожні рушничні гільзи, вже позеленілі. Понад городом було кілька могил зі стовпчиками й табличками. На дубі коло кухонних дверей висіли два чоловічі трупи в пошарпаній, злинялій одежі. Обличчя їхні, спотворені, висхлі, були вже нічим не подібні до людських. Чалий злякано захріп, минаючи їх, і молодик, укоськавши коня, припнув його трохи віддалеки.

Зайшовши до будинку, він побачив там руїну. Наступаючи на порожні гільзи, він ходив з кімнати до кімнати й розглядався з вікон надвір. Видно, по всіх кімнатах —колись спали покотом вояки, а в одній на підлозі були плями почорнілої крові — там, напевне, лежали поранені.

Він вийшов надвір, завів коня за повітку, а сам подався в садок. Там стояло з десяток яблунь, і гілля на них аж гнулося під вагою спілих яблук. Зриваючи їх і смачно хрупаючи, він понапихав ними ще й кишені. А тоді йому набігла одна думка; він позирнув на сонце, прикинув", скільки має часу на повернення, тоді стяг з себе сорочку, зробив з неї торбу, позав’язувавши рукава, й почав класти яблука туди.

Вже як він ладнався сісти на чалого, кінь раптом нашорошив вуха. Молодик теж прислухався і вловив ледь чут-

ний тупіт підків по м’якій землі. Скравшись до рогу повітки, він обережно визирнув. З другого боку поля, розтягтись рідкою вервечкою, їхало до ферми з десяток верхівців. Вони були вже за яких сотню ярдів, не далі. Під’їхавши, вони спинилися, декотрі позсідали з коней, інші лишилися в сідлах — очевидячки, не збирались довго затримуватися. Тоді немовби почали про щось радитися, бо молодик чув, що вони збуджено розмовляють ненависною мовою нападників-чужинців. Час минав, а вони все не могли на щось наважитись. Молодик поставив рушницю в кобур при сідлі, сів на коня й чекав нетерпляче, держачи клунка з яблуками на луці перед собою.

Зачувши за повіткою чимраз ближчу ходу, він так шалено всадив остроги в боки своєму чалому, що кінь з несподіваного болю аж заіржав і рвонувся вперед. За рогом він побачив зайду — зовсім юнака, років дев'ятнадцяти-двадцяти, дарма що в вояцькій уніформі, — і той сахнувся від коня назад. Кінь звернув за ріг, і вершник побачив сполошених чужинців біля будинку. Декотрі зіскакували з коней, інші вже підносили рушниці до плеча. Він погнав коня повз кухонні двері й висхлі трупи, що гойдалися в затінку, і ворогам довелось оббігати вслід поза будинком. Ляснув постріл, другий, але він уже мчав уперед, низько пригнувшись у сідлі й однією рукою держачи клунка з яблуками, а другою правуючи конем.

Огорожа була чотири фути заввишки, та він знав свого чалого й з розгону перелетів через неї під безладний ляскіт пострілів. До лісу було ярдів з вісімсот, і чалий швидко покривав ту відстань замашистими стрибками. Стріляли вже всі чужі вояки. Вони перезаряджали рушниці так хутко, що вершник не розрізняв окремих пострілів. Одна куля пробила йому капелюха, та він того й не помітив, хоча завважив, як друга врізалась у яблука. А за мить він аж здригнувсь і ще дужче припав до гриви, коли третя куля, пущена занизько, вдарила в камінь між ногами в коня й відлетіла вгору рикошетом, бринячи й гудучи, мов якийсь неймовірний жук чи джміль.

Магазини рушниць порожніли, постріли рідшали і враз затихли зовсім. Молодик підбадьорився. Йому пощастило проскочити цілому крізь такий густий вогонь! Він озирнувся. Так, вони вистріляли магазини. Дехто знову набивав рушниці, інші бігли за будинок — до своїх коней. Двоє вже вискочили верхи з-за рогу й чимдуж помчали навздогін. І в ту мить він побачив, як чоловік із рудуватою бородою — таки той самий! — стає навколішки, підносить рушницю й починає неквапно, старанно цілитись.

Молодик ударив коня острогами, пригнувсь якомога нижче і звернув трохи вбік, щоб збити стрільця з прицілу. А пострілу не було. З кожним

стрибком коня ліс ближчав. Уже до нього лишалося сотні дві ярдів, а пострілу все не було.

Аж ось він почув його — останнє, що йому судилося почути, бо він був уже мертвий, коли злетів з коня, окреслив дугу в повітрі й гепнувся на землю. Вороги біля будинку побачили, як він упав, як підскочило, вдарившись об землю, його тіло і як пороснули й розкотились довкола нього червонобокі яблука. І вони зареготали з того несподіваного яблучного вибуху, зареготали й заплескали в долоні, вітаючи рудобородого з влучним пострілом.

ПІД ПАЛУБНИМ ТЕНТОМ

— Чи може мужчина, — звісно, якщо він джентльмен, — обізвати жінку свинюкою?

Маленький чоловічок кинув цей виклик усьому товариству і, відхилившись на спинку шезлонга, став неквапно попивати лимонад. Вигляд при цьому він мав сторожкий, ураз самовпевнений і войовничий. Ніхто йому не відповів. Вони вже звикли до маленького чоловічка, до його запальної вдачі й пишномовності.

— Кажу ж вам, саме в моїй присутності він заявив, що одна леді — її ніхто з вас не знає — свиня. Він сказав навіть не "свиня", а брутально обізвав її "свинюкою". На мою думку, справжній мужчина не може так висловитись про жінку.

Доктор Доусон флегматично попихкував чорною люлькою. Метюз, обхопивши руками зігнуті коліна, поринув у споглядання польоту чайки. Суїт допив своє шотландське віскі з содовою і розглянувся по палубі в пошуках стюарда.

— Я запитую вас, містере Трелоре, чи може мужчина обізвати хоч би й яку жінку свинюкою?

Трелор, що сидів поруч нього, здригнувся від несподіваного нападу, здивувавшись, чому це чоловічок гадає, що він спроможний обізвати жінку свинюкою.

— Я б сказав, — нерішуче почав він, — що це... мг... як до жінки.

Чоловічок був приголомшений.

— Ви хочете сказати?.. — тремтячим голосом мовив він.

— Що мені траплялися особи жіночої статі, які поводились по-свинському, а то й гірше.

Запала довга ніякова мовчанка. Чоловічок аж зіщулився, так вразила його відверта вульгарність відповіді.

Вираз безмежного суму й образи з’явився у нього на обличчі.

— Ви розповіли про чоловіка, що непристойно висловився, і відразу склали йому ціну, — спокійно й холодно мовив Трелор. — А зараз я вам розповім про одну жінку, — даруйте, про леді, а потім попрошу вас скласти їй ціну. Я назву її міс Керазерс, — хоча б тому, що справжнє ім’я її інше. Це сталося на одному з кораблів Східної компанії кілька років тому.

Міс Керазерс була чарівна. Ні, не те слово — вона була жінка разюча, справжня леді. Її батько займав високу посаду — кожен із вас одразу згадав би це ім’я, якби я назвав його. Міс Керазерс подорожувала разом із матір’ю та двома покоївками; вона їхала до свого батька, що перебував десь на Сході.

Вона, даруйте за повторення, була жінка разюча. Тільки це слово варте її. Говорячи про неї, всі прикметники, навіть нейтральні, треба вживати у найвищому ступені. Все на світі могла вона робити краще за

будь-яку жінку й за більшість чоловіків. Її гра, співи... це щось дивовижне! Вона була, — як казав один балакій про старого Наполеона, — поза конкуренцією. А як вона плавала! На спортивних змаганнях вона могла б зажити неабиякої слави. Це — одна з тих небагатьох жінок, які навіть без прикрас, у скромному купальному костюмі видаються ще прекрасніші. А її одяг! У неї був справді художній смак.

Отже, як вона плавала. Фігура в цієї жінки була досконала, —— ви розумієте, що маю на думці. Не дебеле, м’язисте тіло акробатки, а щось тендітне, витончене й граціозне. Але водночас і сила. Диву гідне поєднання! Ви знаєте, якою привабною буває жіноча рука — м’яке, ніжне передпліччя з самим тільки натяком на м’язи; невеличкий лікоть і мила припухлість понад зап’ястком, невеличка, округла, міцна. Ось такою була її рука. І оці чіткі, жваві рухи, коли вона пливла англійським кролем... Що там казати, я розуміюсь на анатомії, на спорті й такому іншому, та все ж як їй те щастило робити — мені й досі дивина.

Вона могла залишатись під водою дві хвилини, — я завважував час. На кораблі ніхто, окрім Денітсона, не міг добути з дна стількох монет за одним нурком. На прові у нас був великий брезентовий басейн з морською водою, і ми часто задля розваги кидали туди дрібні монети. Раз на моїх очах міс Керазерс пірнула з містка в той басейн, шести футів завглибшки (що саме собою було не абищо), і дістала не менш як сорок сім монет, розкиданих по всьому дну. Денітсон, стриманий молодий англієць, ніяк не міг її перевершити і тільки силувавсь якомога не лишатись позаду.

Ця жінка була створена для моря. Але й на землі вона почувалася не менш впевнено, і верхи на коні також. Це був ідеал жінки. Якби ви бачили її, ніжну й чарівливу, в оточенні півдесятка палких залицяльників, якби спостерігали ту млосну байдужість і раптові спалахи блискучого розуму й дотепності, які вона на них випробовувала, — ви б подумали, що ця жінка ні на що інше в світі не здатна. В такі хвилини я мусив нагадувати собі про сорок сім монет, добутих із дна басейну. Ось яка була ця незвичайна жінка, що в неї все горіло в руках.

Всі чоловіки полонилися нею. Як на правду, то і я разом з усіма ходив слідком за її спідницею. І молоді цуценята, й сиві собаки, що мали б на старості літ дійти розуму, — всі стелилися перед нею. Варто їй було свиснути, як ті вже осьдечки — скавучать і вихляють хвостами. В тому, що сталося, винен був кожен із них — і рожевий дев’ятнадцятилітній херувимчик Ардмор (що мав обійняти посаду секретаря в консульстві), і сивий морський вовк капітан Бентлі, незворушний виглядом, наче китайський ідол. Був там і один милий, середнього віку чоловік, — чи не Перкінс на ім’я, — котрий зовсім забув, що з ним їде дружина, аж міс Керазерс сама нагадала йому про його законний обов’язок.

Чоловіки були паче віск у неї в руках. Вона їх спопеляла, розтоплювала, ліпила з них, що хотіла. Жоден із стюардів, для яких вона була далека й недосяжна, не вагався б і миті, якби вона наказала йому вилити тарілку юшки на самого капітана. Ви знаєте таких жінок — про них мріє кожен чоловік у світі. Вона була незрівнянна переможниця чоловічих сердець. То був ніби вогонь, жало, удар батога, електрична іскра. Часом її бурхлива натура проривалася крізь оболонку вроди й чарівності, і тоді, повірте, ця жінка примушувала свою бідолашну жертву тремтіти зі страху й приниження.

Щоб краще зрозуміти подальші події, не забувайте того, що й горда вона була неабияк. Горда своєю расою й кастою, своєю владою й жіночою принадою; то були гордощі незвичні, страшні й свавільні.

Вона підкорила собі весь корабель, усіх пасажирів, підкорила собі й Денітсона. Навіть найменш проникливі бачили, що він далеко випередив усіх нас. Денітсон подобався їй щодалі дужче, — то було безперечно. Я певен, що ніколи до жодного чоловіка міс Керазерс не ставилась так прихильно, як до Денітсона. І от, знаючи, що нам годі змагатися з ним, ми все одно віддано чекали наказів міс Керазерс, бо й далі обожнювали її. Хтозна, чим би все те скінчилося, якби не сталась одна подія, коли ми прибули в Коломбо.

Ви знаєте Коломбо й бачили, як у бухті тубільні хлопчаки пірнають по монети, хоч акул там кишма кишить. Звісно, хлопці зважуються на це тільки в місцях, де водяться узбережні акули й акули-риболови. Присутність справжнього хижака — тигрячої або сірої акули, що запливає туди з австралійських вод, — вони відчувають майже надприродним чуттям. Скоро-но з’являється такий хижак, як бісенята вже видираються на берег, а пасажири аж ген коли збагнуть, у чому річ.

Сталося це після сніданку. Міс Керазерс, як завжди, в оточенні своїх кавалерів сиділа під палубним тентом. Старий капітан Бентлі щойно одержав від неї ласкавого наказа і дав дозвіл на те, чого ніколи не дозволяв раніше (та й навряд чи ще колись дозволить), — пустити тубільних хлопчаків на верхню палубу. Бачте-бо, міс Керазерс сама була чудовий плавець, і ті діти зацікавили її. Вона зібрала цілу колекцію з наших дрібних монет й кидала їх за борт — то жменями, а то по одній; сама встановлювала' умови змагань, розпікала невдах й обдаровувала спритніших, — одне слово, командувала парадом.

Надто уважно придивлялась вона до їхніх стрибків. Ви знаєте, як важко утримувати тулуб прямовисно в повітрі, коли стрибаєш з висоти ногами вперед. Центр ваги тіла — високо, тож перекинутись можна запросто. А тубільні злиденята винайшли новий спосіб, що його міс Керазерс заманулося вивчити. Із шлюпбалок вони кидалися вниз, нахиляючи при цьому голови й плечі та дивлячись на воду. І тільки в останню мить їхні тіла рвучко випростувалися і стойма входили в воду.

Видовище було чудове. Щоправда, пірнали хлопці гірше; але з-поміж них знайшовся один, що в цьому був мастак, — як, до речі, й у всіх інших викрутах. Мабуть, його навчав якийсь білий, бо такого гарного стрибка

ластівкою я ще зроду не бачив. Ви ж знаєте, що як стрибаєш униз головою з великої висоти, то головне — ввійти у воду під правильним кутом. Невелика похибка означає, щонайменше, перебитий хребет і каліцтво на ціле життя. А для багатьох невправних стрибунів — це запевна смерть. Але той хлопчина був знавецький: на моїх очах він

пірнав з реї, що на висоті сімдесят футів. Це скидалося на пташиний лет — голову відкинуто назад, руки притиснено до грудей, а тіло поземо падає в повітрі. Якби він отак ударився об воду, його б розплющило, мов оселедця. Та понад самісінькою водою голова його нахилялася вперед, над нею зводились і змикалися руки, і граціозно вигнуте тіло правильно вводило в воду.

Хлопчина знову й знову чарував нас своїм стрибком, а найбільш від усіх захоплювалась міс Керазерс. Йому було років дванадцять-тринадцять, але кмітливістю він перевершував усіх своїх товаришів і був у цій ватазі загальний улюбленець і ватажок. Навіть хлопці старші за віком визнавали його першість. Це був красень із гнучким тілом молодого бога, з широко розставленими розумними й зухвалими очима, — бронзова статуя, в яку вдихнули вогонь життя. Вам траплялись такі дивовижні створіння і в тваринному світі, скажімо, кінь або леопард: щонайменший порух шовкових м’язів, дика грація неспокійних гарячих тіл — все те ніби випромінює ясне життєдайне світло, нестримну енергію буття. Такий був і цей хлопчина. Життя просто бурхало в ньому, воно світилося в поблиску його шкіри, палахкотіло у нього в очах. Глянеш на цього хлопчика — й наче ковтнеш цілющого свіжого повітря, такий він був чистий і юний, так буяв здоров’ям, невтримною жвавістю.

І саме він у розпалі забави перший застеріг про небезпеку. Хлоп’ята в перестраху стрімголов кинулися до трапу; пливли вони чимшвидше, і вода аж вирувала від гарячкових їхніх рухів. Кожен як міг вибирався на безпечне місце й допомагав товаришеві. Нарешті всі вони зібрались на трапі й задивилися вниз, у воду.

— Що сталося? — спитала міс Керазерс.

— Певно, тигряча акула, — відказав капітан Бентлі. —-Злиденятам пощастило, що встигли втекти від неї.

— Хіба тубільці бояться акул? — запитала вона.

— А ви ні? — запитанням відповів капітан.

Вона здригнулася, глянула за борт і невдоволено скривилась.

— Ні за що в світі я не ступила б туди, де може бути акула, — промовила вона й знову здригнулася. — Вони жахливі! Просто жахливі!

Хлопчаки піднялись на верхню палубу і з’юрмилися біля поруччя, захоплено дивлячись на міс Керазерс, — вона ж бо подарувала їм ціле багатство! Видовище скінчилося, і капітан Бентлі жестом наказав їм забиратись. Але міс Керазерс зупинила його:

— Зачекайте хвилинку, капітане, прошу вас. Я завжди вважала, що тубільці не бояться акул.

Вона підкликала до себе хлопчину, що стрибав ластівкою, і знаком звеліла йому стрибнути ще раз. Той похитав головою й засміявся разом з усією своєю ватагою — так, наче це був гарний дотеп.

— Акула, — показав він на воду.

— Ні, — мовила міс Керазерс. — Там немає акул.

Але хлопчина рішуче похитав головою, і те саме зробили і його приятелі.

— Ні, ні! — скрикнула міс Керазерс і звернулась до нас: — Хто позичить мені півкрони й соверен?

Одразу з півдесятка рук простягли їй свої крони й соверени, і вона взяла дві монети у молодого Ардмора.

Півкрони міс Керазерс показала хлоп’ятам. Та жоден з них не виявив бажання стрибати, вони стояли й тільки нерішуче всміхалися. Міс Керазерс почала пропонувати монету кожному порізно, але кожен, коли надходила його черга, лише потирав ногу об ногу, всміхався й хитав головою. Тоді вона жбурнула півкрони за борт. Діти зажурено стежили за польотом срібної монети, однак ні один так і не рушив з місця.

— Тільки не кидайте соверена, — тихо мовив їй Денітсон.

Мовби не почувши цих слів, вона піднесла золоту монету до очей хлопчини, що стрибав ластівкою.

— Не треба, — сказав капітан Бентлі. — Я й слабу кішку за борт не викину, коли поблизу акула.

Та вона лиш засміялась і вперто й далі дражнила хлопця.

— Не спокушайте його, — наполягав Денітсон. — Це ж для нього ціле багатство, і він може кинутись за ним.

Міс Керазерс раптом зауважила:

— А ви б ні? — І додала трохи лагідніше: — Якби я кинула?

Денітсон похитав головою.

— Високо ж ви себе цінуєте, — проказала вона. — А за скільки соверенів ви б погодилися?

— Стільки ще не накарбували, — почулося у відповідь.

На хвильку міс Керазерс замислилась, у суперечці з Де-

нітсоном забувши про хлопчину.

— А заради мене? — спитала вона дуже тихо.

— Тільки щоб урятувати вам життя.

Вона знов обернулась до хлопчини і показала йому монету, засліплюючи його дорогоцінним блиском. Тоді вдала, ніби кидає золотий у море; хлопчик мимовільно шарпнувся до поруччя, але спинився, коли друзі його загукали різко й докірливо. В їхніх голосах вчувався гнів.

— Я знаю, це лише пустощі, — сказав Денітсон. — Пустуйте скільки душа забажає, та, ради бога, не кидайте!

Чи це був вияв її дивної впертості, чи, може, вона сумнівалася, що хлопчик здатен стрибнути, — хтозна. Такого не чекав ніхто з нас. З-під палубного тента, золотом зблиснувши на сонці, вилетіла монета, описала ясну дугу і впала у море. Перш ніж хлопця встигли спинити, він уже був за бортом; тіло його, граціозно вигнувшись, летіло в воду. Вони знялись у повітря водночас — монета й хлопчик. Гарне то було видовище! Соверен чітко прорізав воду, і майже тієї ж миті, на тому самому місці з нечутним плеском пірнув і хлопець.

Бистроокі темношкірі його приятелі голосно скрикнули. Ми всі опинилися біля поруччя. Не кажіть мені, що при нападі акула обов’язково перевертається на спину. Ця не перевернулась. З висоти, де ми стояли, у прозорій морській воді було видно все. Акула була велика й одним ударом розтяла хлопчину навпіл.

Хтось із нас щось прошепотів — не знаю, хто саме, може, і я. Потому запала мовчанка. Міс Керазерс озвалася перша. її лице було смертельно бліде.

— Я... я й гадки не мала... — мовила вона з короткий істеричним смішком.

Усю свою гордість закликала вона на допомогу, щоб узяти себе в руки. Вона безпорадно глянула на Денітсона, а тоді по черзі на кожного з нас. В очах у неї стояв нестерпний біль, губи тремтіли. Тепер згадуючи про той

момент, я визнаю, що ми повелися тоді жорстоко. Ніхто з нас не вимовив і слова.

— Містере Денітсоне, — промовила вона. — Томе, проведіть мене вниз, будь ласка.

Він ані оком не скинув на неї, ані зворухнувся; зроду я не бачив такого похмурого чоловічого обличчя. Відтак він дістав із цигарниці сигарету й запалив. Капітан Бентлі гнівно пирхнув і сплюнув за борт. Ото й тільки, — панувала цілковита тиша.

Міс Керазерс обернулась і твердою ходою рушила по палубі. Та, пройшовши кроків із двадцять, заточилася і, щоб не впасти, схопилась рукою за стіну. Далі вона ступала дуже повільно, притримуючись за стіни кают.

Трелор змовк. Обернувшись до маленького чоловічка, він подивився на нього холодно й запитливо.

— Ну? —нарешті озвався Трелор. —То складіть їй ціну.

Чоловічок ковтнув слину.

— Мені нема чого казати, — промовив він. — Що тут скажеш.

УБИТИ ЛЮДИНУ

Хоч у домі світилися тільки тьмяні нічні лампочки, жінка впевнено ходила по великих покоях і широких коридорах, розшукуючи недочитану книжку віршів, яку десь забула і оце щойно згадала за неї. Коли жінка ввімкнула світло у вітальні, стало видно, що вбрана вона в простору хатню сукню з м’якої рожевої тканини, без рукавів; шию й плечі огортало пишне мереживо. На пальцях у неї ще були персні, біляве волосся вкладене в зачіску. Вона була вродлива тендітною, ніжною вродою — тонке довгасте обличчя, червоні губи, легенькі рум’янці на щоках, блакитні очі, з тих, що вміють мінитись, мов хамелеон: то бувають широко розплющені й по-дівочому невинні, то сірі, тверді й крижано-блискучі, а то спалахують свавільним і владним вогнем.

Вона вимкнула світло й пішла коридором до іншого покою. На порозі спинилась і прислухалася: щось долетіло до неї віддалеки, навіть не звук, а якийсь ніби порух. Вона могла б заприсягтися, що нічого не почула, і все ж бо щось було не так. Щось порушило нічну тишу. Котрий це з челяді може шастати по дому в таку пору? — подумала вона. Напевно, не доморядник, — він завжди лягає рано, хіба вже не знати що. І не її покоївка, бо та сьогодні відпросилася на вечір.

Підійшовши до їдальні, жінка побачила, що двері зачинено. Чому вона відчинила їх і ввійшла, вона й сама не знала. Мабуть, їй несвідомо здалося, ніби те, що її стривожило, сталось якраз там. У їдальні було зовсім поночі, і вона навпомацки знайшла вимикача й натиснула його. Коли спалахнуло яскраве світло, вона ступила назад і скрикнула. Власне, тільки зойкнула: "Ой! ", та й то не дуже голосно.

Просто перед нею, притулившись до стіни біля вимикача, стояв якийсь чоловік. У руці він тримав наставленого на жінку револьвера. Навіть у ту мить переляку вона помітила, що револьвер чорний і з дуже довгою цівкою, і відзначила собі, що то кольт. Чоловік був не дуже високий, просто вбраний, мав карі очі й засмалений сонцем вид. Він

здавався зовсім спокійний. Револьвер у руці в нього зовсім не тремтів. Наставляв він його їй у живіт, не з простягненої руки, а від кульші, сперши руку на неї.

— Ой, пробачте, — сказала жінка. — Ви мене налякали. Чого вам тут треба?

— Та, мабуть, мені треба якось видобутися звідси, — відповів чоловік, і губи йому тіпнулись в усмішці. — Я неначебто заблудився в цій вашій хаті, і коли ви, з вашої ласки, покажете мені, як вийти надвір, то я миттю вшиюсь і нічого лихого вам не заподію.

— Але що ви тут робите? — спитала вона голосом уже ледь гострим, як людина, звикла наказувати.

— Грабую, міс; що ж бо ще? Я прийшов понишпорити трохи, чи не знайду чого прихопити з собою. Я думав, вас нема вдома, бо бачив, як ви від'їхали в авті зі своїм стариганом. Я так гадаю, що то був ваш татусь, а ви міс Сетліф, еге?

Місіс Сетліф зрозуміла його помилку, оцінила наївного комплімента й вирішила не поправляти його.

— А звідки ви знаєте, що я міс Сетліф? — спитала вона.

— Адже ж це дім старого Сетліфа?

Вона кивнула головою.

— Я не знав, чи є в нього діти, але ви ж, мабуть, дочка йому. А тепер, коли вам не важко, покажіть мені, будь ласка, як звідси вийти.

— А з якої це речі я маю вам показувати? Ви ж злочинець, грабіжник.

— Якби я не був зелений новак у цьому ділі, то б не розводився так чемно з вами, а поздіймав би вам з пальців оті персні, — відказав чоловік. — Але я прийшов підлататися дещицею в старого Сетліфа, а не грабувати жінок. Як ви мені дасте дорогу, то я, мабуть, і сам знайду двері.

Місіс Сетліф була жінка кмітлива й зразу відчула, що такого чоловіка їй нема чого дуже боятись. На справжнього запеклого злочинця він зовсім не скидався. Із мови його вона зрозуміла, що він не городянин, і на неї мовби війнуло свіжішим, вільнішим повітрям широких просторів.

— А що, як я закричу? — спитала вона зацікавлено. — Що, як я почну кликати на поміч? Невже ж ви застрелите мене?.. Жінку?

І помітила, що в очах йому промайнув спантеличений вираз. А чоловік відповів повільно, замислено, мовби розв’язував дуже складну проблему:

— Мабуть, тоді б мені довелося вас трошки придушити за горлянку або чим стукнути.

— Мене, жінку?

— Що ж удієш, міс, —— відказав він, і губи йому суворо стислися. — Я знаю, що ви тільки тендітна жінка, але бачте яке діло: я не маю права зараз попасти за грати. Не маю —і квит, міс. Мене на Заході чекає один товариш, він у великій халепі, і я мушу його вирятувати... — Губи йому стислися ще суворіше. — Я б, мабуть, зумів вас пришелешити так, щоб не дуже заболіло.

Місіс Сетліф не спускала з нього очей у наївному дитячому подиві.

— Я ще ніколи не бачила навіч грабіжника, — запевнила вона його, — і просто не годна вам сказати, як мені цікаво.

— Я не грабіжник, міс. Цебто не справжній грабіжник, — похопився він, завваживши іронічно-недовірливий вираз у її очах. — Воно, звісно, так здається, бо ж ви мене застукали в своєму домі, але я оце вперше зроду взявся за таке діло. Мені треба грошей — прикро треба. А крім того, я, сказати б, хочу тільки взяти своє.

— Я вас не розумію, — вона всміхнулася підбадьорливо. — Ви прийшли сюди грабувати, а грабувати — це означає брати не своє.

— Воно то так, але в цьому разі не зовсім і так. Але мені, мабуть, ліпше вже йти.

Він рушив до дверей, але вона враз перепинила йому дорогу — і таки прегарна то була перепона. Чоловік підняв був ліву руку, мовби хотів ухопити її, та й завагався. Його, видимо, скорила її ніжна жіночність.

— Ось бачте! — вигукнула вона переможно. — Я ж знала, що ви мені нічого не зробите.

Чоловік зовсім спантеличився:

— Я ще зроду не здіймав руки на жінку, — пояснив він, — нелегко мені це зробити. Але таки доведеться, коли ви закричите.

— Та не поспішайте так, побалакаймо ще хвилинку, — не здавалась вона. — Мені так цікаво! Я хочу, щоб ви мені пояснили, як то виходить, що грабувати — це брати своє.

Чоловік дивився на неї уже в захваті.

— Я завше думав, що жінки хтозна-як бояться грабіжників, — признався він. — А ви мене начебто ніскілечки не боїтесь.

Місіс Сетліф весело засміялася.

— Бачте, різні ж бувають грабіжники. Я вас не боюся, бо певна, що ви не такий чоловік, щоб покривдили жінку. Ну ж бо, побалакаймо ще. Нас ніхто не потурбує. Я сама вдома. Мій... мій батько від'їхав вечірнім поїздом до Нью-Йорка. Слуги всі сплять. Я б рада вас чим-небудь нагодувати — адже жінки, спіймавши грабіжника, завжди частують його серед ночі вечерею, принаймні в журнальних оповіданнях. Але я не знаю, де в нас лежить їжа. Може, ви чого-небудь вип'єте?

Чоловік нерішуче мовчав, але вона бачила, як в очах його росте захоплення.

— Невже ви боїтеся? — спитала вона. — Я вас не отрую, слово честі. Я й сама вип'ю з вами, щоб ви бачили, що то не отрута.

— Ні, ви таки чудо, а не дівчина! — оголосив він, уперше за весь час опустивши руку з револьвером. — Тепер хай ніхто мені не каже, що жінота в містах полохлива. Ну яка у вас сила? Що ви проти мене? Тендітна гарненька лялечка, та й годі. Але духу вам, далебі, не бракує! І довірливі ви — далі нікуди. Небагато знайшлося б жінок, та й чоловіків навіть, щоб отак поводилися перед наставленим револьвером, як оце ви.

Вона всміхнулась, утішена з тієї похвали, а потім сказала з дуже поважною міною:

— Це тому, що ви самі мені сподобались. У вас занадто пристойний вигляд як на грабіжника. Вам би не слід у таке діло вдаватися. Коли вже попали в скруту, треба якусь роботу знайти. Ну-бо, сховайте оту вашу страшнючу залізяку, та побалакаймо про це. Так, справді, вам треба знайти роботу.

— Хіба ж її знайдеш у цьому місті, — гірко відмовив чоловік. — Я вже, собі ноги стоптав на два дюйми, тієї роботи шукавши. Ні, по правді, я був колись показний, високий хлопчина, поки не почав шукати роботи.

Місіс Сетліф весело засміялась на той жарт і, видно, потішила його своїм сміхом. Завваживши те, вона враз із цього скористалась: рушила від дверей просто до буфета.

— Ну-бо, розказуйте, поки я шукатиму вам чогось випити. Чого ви хочете? Віскі?

— Так, мем, — сказав він і рушив за нею, хоча не ховав свого здоровезного револьвера й озирався неспокійно на розчинені навстіж двері.

Біля буфета вона налила йому чарку віскі. Тоді сказала нерішуче:

— Я обіцяла випити з вами... Але я не люблю віскі. Я... я б воліла хересу.

І підняла пляшку з хересом, ніби питаючи згоди.

— Авжеж, — відказав чоловік, кивнувши головою. — Віскі — це не жіноче питво. Я сам не люблю дивитись, як жінки його п’ють. Вино їм дужче пасує.

Вона цокнулася з ним, і очі їй заблищали приязно й зворушено:

— За те, щоб ви знайшли добру роботу...

І затнулася, вгледівши на його обличчі подив і огиду. Тільки пригубивши чарку, він зразу відняв її від скривлених уст.

— Що таке? — спитала вона стривожено. — Вам не подобається? Може, я помилилась?

— Чудне якесь віскі. Димом тхне, наче пригоріле.

— Ой! Яка ж я дурна! Я вам налила шотландського. А ви,. певне ж, звикли до простої горілки. Давайте я переміню.

Трохи не по-матерньому дбайливо вона забрала в нього чарку, розшукала в буфеті потрібну пляшку й налила йому.

— Ну, це краще?

— Авжеж, міс... Не відгонить димом. Оце справді добре віскі. Я вже з тиждень не пив нічого. Так, знаєте, пішло в горлянку, наче з маслом, і чисте, без ніякої хімії.

— А ви питущий?

То було напівзапитання й напіввиклик.

— Та ні, мем, не сказати щоб по-справжньому. Звісно, траплялося часом закубрячити, але дуже зрідка. Та була, знаєте, що добра чарка наче аж душу нагріє, оце й зараз така хвилина. А тепер дякую вам за вашу ласку, мем, та вже й потягну собі.

Одначе місіс Сетліф не хотіла випустити з рук свого грабіжника. Хоч вона була занадто розважлива жінка, щоб

дуже кохатися в романтиці, а все ж це незвичайне становище приємно хвилювало її. І крім того, вона знала, що небезпеки ніякої немає. Цей чоловік, попри своє круте підборіддя й тверді карі очі, зовсім плохий, з нього можна коники ліпити. А ще глибше в її свідомості

блимала думка про захоплення серед друзів і знайомих. Це ж чудова нагода справити фурор, і місіс Сетліф нізащо не хотіла такої нагоди прогавити.

— Але ж ви ще не пояснили, як це так виходить, що ви, грабуючи, тільки берете своє, — сказала вона. — Ну, сядьмо, та розкажете мені все... Ось тут, за столом.

Місіс Сетліф попростувала до свого крісла, а його посадовила навпроти себе, через ріжок столу. Вона помічала, що він не забув за осторогу, бо весь час блукав пильними очима по кімнаті, раз у раз вертаючись до її очей поглядом, у якому жевріло захоплення, але надовго того погляду не затримуючи. Так само вона відзначила, що, слухаючи її мову, він воднораз прислухається, чи не чути чогось непевного. І револьвера він не сховав, а поклав на стіл перед собою, колодочкою біля правої руки.

Одначе тут він опинився в нових, незнайомих умовах. Цей чоловік із Заходу, кмітливий і спритний у лісі чи на рівнині, з зіркими очима й чуйними вухами, пильний і сторожкий, не знав, що під столом, якраз біля ноги місіс Сетліф, є кнопка електричного дзвоника. Він зроду не чув ані вві сні не снив про такий хитрий пристрій, і вся його пильність та чуткість були марні.

— А це ось як виходить, міс, — почав він свою відповідь. — Старий Сетліф колись був обчистив мене в одному ділі. Просто, без сорома, витрусив і пустив з торбами. Бачте, хто має за собою кількасот мільйонів, тому все можна і в того все виходить просто й законно. Я не скиглю і не ганю вашого татуся. Він мене зовсім не знає, і я гадаю, йому й невтямки, що він мене покривдив. Хіба такий великий чоловік, що рахує на мільйони й рядить мільйонами, міг зроду й чути про таку комашку, як я? То ж орудар! На нього працює, думає та вкладає плани хтозна-скільки всіляких фахівців, і я чував, що дехто з них дістає більшу платню, ніж сам президент Сполучених Штатів. А я лише один із тисяч тих, кого обчистив ваш тато, оце й усе.

Я, бачте, мав невеличку копаленьку, як цяцечку, з водяним колесом на одну кінську силу. А як Сетліфові люди насіли на Айдахо, прибрали до рук витопний трест, загарбали всі родовища й поставили велику греблю біля Двох Сосон, я, звісно, погорів. І те, що в копальню вклав, пішло за вітром. Просто зіпхали мене з дороги й не оглянулись. Отож як зостався я без шеляга, а тоді ще й товариша рятувати треба, то й надумав тут понишпорити, підлататись трохи у вашого татуся. Як подумати, що така в мене скрута і через віщо, то ніби й справді я своє хотів забрати.

— Нехай навіть усе це й правда, — відказала місіс Сетліф, — та однаково грабунок лишається грабунком. Перед судом ви б цим не виправдалися.

— Я знаю, — погодився він лагідно. — Те, що справедливе, не завше бува законне. Того ж бо я й тривожуся так, сидячи тут та балакаючи з вами. Не те щоб мене ваше товариство не тішило, ні; воно мене дуже тішить, далебі, але я не маю права спійматися. Я-бо знаю, що зі мною зроблять у цьому місті. Ось лише на тому тижні одному хлопчині п’ятдесят років припечатали за те, що перестрів якогось чоловіка на вулиці та відібрав два долари й вісімдесят п’ять центів. Я сам читав у газеті. Знаєте, як часи скрутні, роботи нема, люди просто навісніють. А ті, в кого є що вкрасти, теж навісніють і вже не попускають їм ні крихти. І коли я тепер попадусь, то менше як десятьма роками навряд чи відбудуся. Ось чого мені так кортить чимшвидше вшитися.

— Ні, ні, стривайте, — вона піднесла руку, затримуючи його, а водночас прибрала ногу з дзвінка під столом, що його то натискала, то відпускала весь час. — Ви ж мені ще й не сказали, як вас звуть.

Чоловік завагався, тоді сказав:

— Називайте мене Дейвом.

— Ну, тоді... Дейве... — вона засміялась, прегарно збентежившись. — Треба щось для вас зробити. Ви ще молодий чоловік і тільки-но ступили на криву стежку. Сьогодні ви спробували взяти те, що маєте за своє, а завтра почнете брати те, про що самі знаєте, що воно не ваше. І вам добре відомо, який буде кінець. Тож подумаймо краще, яку б для вас знайти чесну роботу.

— Мені треба грошей, і треба негайно, — уперто відповів він. — Не для себе, а для того товариша, що я вам казав. Він у великій халепі, і я маю його врятувати зараз, або ж буде запізно.

— Я можу знайти для вас роботу, — сказала вона хутко. — І можу... о, це ж те, що потрібно! Я вам. позичу ті гроші, що ви хотіли послати товаришеві. А ви мені потім вернете зі своєї платні.

— Три сотні б вистачило... — промовив він поволі. — Три сотні його зарятують. А я б вам цілий рік працював як воляка за ці три сотні, та за харчі, та ще за яких кілька центів на тютюн.

— А! Ви курите! Я про це й не подумала.

її рука простяглась над револьвером до його руки, і вона показала па руді кінчики пальців, що зраджували курця. А її очі тим часом зміряли відстань від своєї й від його руки до зброї. її аж поривало враз схопити револьвер. Вона була й певна, що зможе те зробити, та все ж і не зовсім певна, а тому врешті опанувала себе й прийняла руку.

— Може, ви хочете закурити?

— Як перед смертю.

— Ну то куріть. Мені не вадить. Мені навіть подобається, коли чоловіки курять.

Він сягнув лівою рукою до бічної кишені, дістав клаптик цигаркового паперу й поклав на столі коло правої руки, що лежала біля самої колодочки револьвера. Тоді знову сягнув до кишені, вийняв і висипав у папірець пучку темного пухкого тютюну. А потім, держачи обидві руки над револьвером, почав крутити цигарку.

— Ви так пильнуєте свого страшнючого револьвера, наче мене боїтесь, — піддражнила його вона.

— Та я не те що вас боюсь, мем, а просто така хвилина, що в мене серце трошки не на місці.

— Але ж я вас не злякалась!

— Так вам же не було чого втрачати.

— А життя? — нагадала місіс Сетліф.

— Ай правда, — враз погодився він. — І ви таки мене не злякались. Мо' й справді я занадто нервуюся...

— Я ж не хочу зробити вам нічого лихого! — Промовляючи ці слова, вона дивилась на нього поважними й щирими очима, а нога її в ту саму хвилину намацала під столом кнопку дзвінка й надушила його. — Ви ж знаєтесь на людях, це видно. І на жінках теж. То хіба ви не бачите, що я справді хочу переконати вас кинути злочинне життя й знайти вам чесну роботу?..

Чоловік відразу засоромився.

— Пробачте вже мені, мем, — сказав він. — Мабуть, таки не дуже воно чемно, що я отак непокоюся.

І, припаливши цигарку, вже поклав праву руку не на стіл, біля колодочки револьвера, а собі на коліна.

— Дякую вам за довіру, — мовила вона тихо, силуючи себе не міряти очима відстань до зброї й твердо натискаючи ногою на дзвінок.

— А щодо тих трьох сотень... — почав він знову. — Я б міг переказати їх телеграфом ще сю ніч. А тоді годжуся працювати вам цілий рік за ті гроші та за харч.

— Та ви більше заробите! Я можу вам пообіцяти щонайменше сімдесят п’ять доларів на місяць. Ви вмісте ходити біля коней?

Обличчя його аж проясніло й очі заблищали.

— Ну, тоді ви служитимете в мене самої — чи, краще сказати, в мого батька, хоча всю обслугу наймаю я. Мені потрібен другий кучер...

— То це ліврею носити? — перепитав він гостро, з глумом і зневагою в голосі й на скривлених устах, як справдешній син вільного Заходу.

Вона поблажливо всміхнулася.

— Бачу, це вам справді не годиться. Ну, подумаймо ще. Ага. Ви вмієте виїжджувати молодих коней?

Чоловік кивнув головою.

— У нас є своя конярня, і там знайдеться місце для такої людини, як ви. Отже, згода?

— Ще б пак, мем! — тепер у голосі його чулися вдячність і захват. — Тільки візьміть мене туди! Я завтра ж таки вгризуся в роботу зубами. І,

далебі, можу вам пообіцяти одну річ, мем: ви ніколи не пошкодуєте, що допомогли Гюгі Люкові у скрутну для нього хвилину.

— А ви ж наче сказали, що вас звати Дейвом, — незлостиво дорікнула вона.

— Авжеж, мем. Сказав. І ви вже мені пробачте. Я простісінько збрехав. Насправді мене звати Гюгі Люк. І як ви мені дасте адресу тієї вашої конярні та ще грошей на квиток, то я завтра вранці туди навпростець і подамся.

Протягом цілої тієї розмови вона одно натискала на дзвоник. Натискала на всякі лади, подаючи тривожні сигнали: то тричі коротко й раз довго, то двічі коротко й раз довго, то п’ять разів уряд. То пробувала давати довгі низки коротких дзвінків, а то раз не відпускала гудзика добрих три хвилини’ І ввесь час то кляла подумки дурного сонливого доморядника, то вже починала думати, що дзвоник, мабуть, несправний.

— Я дуже, дуже рада, що ви згодні, — казала вона. — Влаштувати це буде дуже просто. Тільки спершу доведеться вам довіритись мені й відпустити мене нагору по гаманець. — Помітивши, що в очах йому заблимав сумнів, вона додала квапливо: — Адже я збираюсь повірити вам наборг триста доларів.

— Та я вам вірю, мем, — відважно поступився він, — тільки що не можу своїх нервів подужати.

— То сходити по гроші?

Та перше ніж вона встигла дістати його згоду, до вух її долинуло здалеку ледь чутне рипіння. Вона знала, що то рипнули двері в доморядниковій кімнаті. Правда, той рип був такий тихий, — радше слабеньке тремтіння повітря, ніж звук, — що вона б його й не почула,

якби не чекала й не прислухалась. Але чоловік його почув. І враз ледь-ледь нашорошився.

— Що це таке?

Замість відповіді її ліва рука майнула до револьвера й ухопила його. їй була якраз потрібна та мить, коли він тіпнувся з несподіванки, бо ще за мить його рука вже метнулась на стіл — і вхопила порожнечу там, де був щойно револьвер.

— Сидіть! — наказала вона гостро, зовсім новим для нього голосом. — Не рухайтесь. Руки покладіть на стіл!

Вона здобула від нього добру науку. Замість цілитися з простягненої руки, вона сперла руку й колодочку револьвера на стіл, наставивши цівку не в обличчя йому, а в груди. І чоловік, спокійно дивлячись на неї й скоряючись наказам, добре знав, що зброя не відіб'є вгору і постріл не схибить. Бачив він і те, що револьвер у її руці не хитається й рука не тремтить, і незгірш було йому відомо, яку завбільшки дірку може пробити куля з м'яким олив'яним кінчиком. Він не спускав очей не з жінки, а з курка, що вже трохи піднявся під тиском її пальця на спусковий гачок.

— Мабуть, треба вас попередити, що курок там підпиляний і спускається з біса легко. Не тисніть так сильно, а то в мені проб'є дірку з волоський горіх завбільшки.

Вона трохи попустила гачок.

— Отак краще, —— відзначив він. — А ще краще — попустіть його зовсім. Самі чуєте, як він легко натискається. Коли схочете, то лиш злегенька смикніть пальцем — і наробите червоних калюж на оцій вашій блискучій підлозі.

Позад нього відчинилися двері, і він почув, що хтось зайшов до кімнати. Проте голови він не повернув. Він дивився на неї й бачив перед собою обличчя зовсім іншої жінки — суворе, холодне, безжальне і все ж осяйно-вродливе. І очі теж були суворі, хоча й горіли холодним вогнем.

— Томасе, йдіть до телефону, викличте поліцію, — наказала вона. — Чому ви так довго не озивалися?

— Я прийшов зразу, щойно почув дзвінок, пані, — відповів доморядник.

Грабіжник не відривав погляду від її очей, як і вона від нього, і коли вона згадала про дзвінок, то помітила в його очах миттєвий подив.

— Перепрошую, пані, — додав позаду доморядник, — чи не краще було б мені піти взяти зброю та побудити слуг?

— Ні, не треба. Викличте поліцію. Я сама його втримаю. Ідіть дзвоніть, та швидше.

Доморядник, човгаючи капцями, вийшов, а чоловік і жінка сиділи далі, втупившись в очі одне одному. її ця пригода тішила надзвичайно, вона вже уявляла собі захоплені балачки в колі своїх знайомих, бачила сторінки світських журналів, що розписуватимуть, як молода, прекрасна місіс Сетліф сама-одна голіруч зловила озброєного грабіжника. О, це напевне буде сенсація на все місто!

— Коли вам присудять ту кару, що ви згадували, — промовила вона холодно, — тоді у вас буде час розмислити, яким ви були дурнем, що полізли красти чуже добро, та ще й погрожували жінці револьвером. Тоді ви матимете досить часу, щоб витвердити цю науку як слід. А тепер скажіть правду. Ніякого товариша, що попав у халепу, у вас нема. І все, що ви мені набалакали, — то брехня.

Чоловік не відповів. Хоч його очі були звернені на неї, вони здавалися невидющі. І справді, на хвильку вона ніби щезла з-перед його очей, і він бачив широкі, обмиті сонцем простори Заходу, де люди не такі дрібні, як оці гнилі городяни, що їх він спіткав у тричі прогнилих містах Сходу.

— Ну, кажіть. Чого ж ви мовчите? Чому ви не набрешете ще чого-небудь? Чому не проситесь, щоб я вас пустила?

— Та я б попросився, — відмовив чоловік, облизавши сухі губи. — Я б попросився, щоб ви мене пустили, якби... — і не доказав.

— Якби що? — перепитала вона владно.

— Та я добираю слова, щоб до вас пасувало. Я б попросився, кажу, якби ви були порядна жінка.

Її обличчя зблідло.

— Уважайте, що кажете, — застерегла вона.

— Та ви ж не насмієте мене вбити, — відмовив чоловік глузливо. — Паскудне місце оцей наш світ, що в ньому шастають такі прояви, як ви, але, мабуть-таки, ще не настільки він спаскуднів, аби дати вам мене прострелити. Ви, звісно, лиха людина, тільки біда ваша, що до лихоти вам ще бракує сили. Не дуже й багато її треба, щоб убити людину, та вас і на це не стане. Ось що вас підводить.

— Уважайте на свій язик, — застерегла вона ще раз. — А то, я вас попереджую, кепсько вам доведеться. Адже вирок суду може бути і легший, і тяжчий.

— Щось, мабуть, не гаразд із богом, — відказав чоловік ніби невлад, — що він не держить таких, як ви, на ланцюгу. Далебі, несила мені

втямити, нащо це він витинає такі штуки з сердешним людством. Якби я був бог...

Він не доказав, бо вернувся доморядник і повідомив:

— Телефон несправний, пані. Дроти замкнуло, чи що, — ніяк не можу додзвонитись на станцію.

— Ну то підіть збудіть кого-небудь з челяді, — наказала вона. — Нехай сходить покличе полісмена, а ви вертайтесь сюди.

Знову чоловік і жінка лишилися вдвох.

— Будьте ласкаві, мем, поясніть мені одну річ, — озвався чоловік. — Цей ваш служник згадав був про якийсь дзвінок. Я стежив за вами, як кіт, і ні в який дзвінок ви не дзвонили.

— Осьде під столом кнопка, дурню ви нещасний. Я його ногою натискала.

— Дякую, мем. Я й перше гадав, що вже бачив таких, як ви, а тепер напевне знаю, що бачив. Я з вами говорив по щирості й вірив вам, а ви увесь час брехали мені в вічі.

Вона глумливо засміялась.

— Кажіть далі. Кажіть що хочете. Мені дуже цікаво.

— Ви мені бісики пускали, корчили з себе таку добру та лагідну, весь час на те вдаряли, що ви ходите в спідниці, а не в штанях, — і ввесь час під столом тиснули ногою дзвоника. Ну що ж, бодай одна втіха в мене є. Я радніший бути нещасним Гюгі Люком і відбувати свої десять років, ніж

би опинитись у вашій шкурі. Таких жінок, як ви, мем, у пеклі повно-повнісінько.

На хвилю запала мовчанка: чоловік не відривав від жінки погляду, ніби вивчаючи її, і на щось наважувався.

— Ну, чого ж ви, — нагадала вона. — Кажіть щось.

— Авжеж, мем, я скажу щось. Скажу щось, аякже. Ви знаєте, що я зараз зроблю? Я зараз устану з оцього стільця й вийду отими дверима. Я б у вас і револьвера забрав, та боюся, щоб ви не стрельнули зопалу. Нехай уже зостається вам. Це добрячий револьвер. Кажу вам: я зараз устану й піду до дверей. А ви однаково не вистрелите. Це треба мати трошечки духу в собі, щоб убити людину, а в вас того духу нема. Ану, наготуйтеся й спробуйте вистрелити. Я на вас не нападатиму, й пальцем не торкну. Я тільки вийду звідси отими дверима. Ось я вже рушаю.

Не спускаючи її з очей, чоловік відсунув стільця назад і повільно випростався. Курок на револьвері трохи піднявся; жінка дивилась на нього і чоловік теж.

— Тисніть дужче, — порадив він. — Ви ще й до половини не натисли. Ну-бо, вистрельте, вбийте людину. Ось я про що вам казав: убийте людину, розбризкайте її мозок по підлозі або пробийте їй у грудях дірку з ваш кулак завбільшки. Ось що воно таке — вбити людину.

Курок сіпаючись, але тихо опав назад. Чоловік повернувся до жінки спиною й повільно рушив до дверей. Тоді вона націлила револьвера йому в спину. Ще двічі курок наполовину підіймався, і обидва рази вона мимохіть відпускала палець.

Уже на дверях чоловік ще раз обернувся на мить і презирливо осміхнувся. Потихеньку, аж протягло, він вилаяв її невимовно гидким словом, уклавши в ту лайку всю свою незмірну зневагу.

МЕКСІКАНЕЦЬ

I

Хто він і звідки, не знала ні душа — члени ж Хунти[20] й поготів. Він був їхньою "маленькою таємницею", їхнім "великим патріотом" і по-своєму працював на прийдешню Мексіканську Революцію, працював так само запопадливо, як і всі вони. З визнанням цього факту вони забарилися, бо хлопець нікому в Хунті не припав до вподоби. Того дня, коли він уперше об’явився в їхньому перелюдненому приміщенні, вони одностайно запідозрили в ньому шпига — звичайного найманця Діасової таємної поліції[21]. Надто вже багато товаришів скніло у цивільних та військових тюрмах, розкиданих по цілих Сполучених Штатах, а декотрих навіть закуто в кайдани і передано через кордон, де їх повишикували під самановими стінами і порозстрілювали.

З першого ж погляду хлопець не викликав у них прихильності. Хлопчак хлопчаком, не старший вісімнадцяти років і, як на свій вік, не так уже й рослявий. Він заявив, що зветься Феліпе Рівера і хоче працювати для Революції. Тільки й того — ні слова зайвого, сказав як одрубав. Стояв і чекав. Ні усміху на устах, ні привітності в очах. Огрядний, поривчастий Пауліно Вера здригнувся і відчув, як у нього з-за плечей бере холодом. Тут перед ним було щось вороже, страхітливе й загадкове. Щось по-змііному ядуче прозирало з чорних очей цього хлопця. Вони жевріли холодним вогнем, ніби з безмежної зосередженої люті. Він скинув тими очима від облич змовників у бік друкарської машинки, на якій старанно вицокувала маленька місіс Сетбі. їхні погляди схрестились лиш на мить — місіс Сетбі саме ненароком підвела очі, — і її теж пройняло те невиразне, моторошне щось, від чого вона збилася і мусила перечитати останню фразу друкованого листа, щоб знов увійти в темп роботи.

Арельяно й Рамос запитливо перезирнулися з Пауліно Порою і між собою. Сумнів і вагання залягли у них в очах. Цей щуплявий хлопчина був сама Невідомість, грізна і невблаганна. В ньому крилося щось незбагненне, щось цілковито чуже як на звичайних чесних революціонерів, чия ненависть до Діаса з його тиранією була, зрештою, тільки ненавистю звичайних чесних патріотів. А тут було щось для них зовсім незнане. Але Вера, завжди найімпульсивніший, найпоривчастіший у вчинках, ступив у невідоме.

— Дуже добре, — сказав він холодно. — Кажеш, хочеш працювати для Революції? Скидай-но піджака. Вішай осюди. Я покажу тобі, — ходи лишень зі мною, — де відра й ганчірки. Підлога немита. Для початку вишкребеш її тут і по інших кімнатах. Плювальниці треба повичищувати. Потім ще вікна.

— Це для революції? — спитав хлопець.

— Це для революції, — потвердив Вера.

Рівера підозріло й насуплено обдивився їх усіх, потім заходився скидати піджака.

— Гаразд, — сказав він.

І більш ні слова. День у день приходив він до праці — мести, шкребти, чистити. Він вигрібав попіл з грубок, носив вугілля, дрова па розпал і розкладав вогонь ще до того, коли найзавзятіший із них з’являвся за своїм столом.

— Можна мені тут спати? — поспитався він якось.

Ага! Ось воно — показалась Діасова рука! Спати в приміщенні Хунти — значить мати доступ до її секретів, до списків, до адрес товаришів там, на мексіканській землі. Прохання відхилили, і Рівера більше про це

й не заїкався. Він спав не знати де, і їв не знати як і що. Раз Арельяно запропонував йому кілька доларів. Рівера крутнув головою, відмовляючись від грошей. Коли Вера встряв і собі, намагаючись накинути хлопцеві платню, той відрізав:

— Я працюю для революції.

На сучасну революцію треба грошей і грошей, і Хунті все було сутужно. її члени голодували й надривались у роботі, і найдовшого дня було їм замало, а проте часом виглядало так, що доля революції зависала на кількох злиденних доларах. Одного разу, — це було вперше, коли вони заборгували комірне за два місяці, і власник погрозився викинути їх на вулицю, — не хто, як Феліпе Рівера, підмітайло в убогій, простенькій одежині, заношеній та

попротираній, виклав на стіл Мей Сетбі шістдесят доларів золотом. І то був не єдиний раз. Три сотні листів, нацоканих роботящою машинкою (прохання допомоги, звернення до робітничих організацій, вимоги чесного висвітлення подій, адресовані редакторам газет, протести проти судової сваволі в Сполучених Штатах щодо революціонерів), лежали непослані, чекаючи марок, яких не було за що купити. Вже зник годинник Верин — золотий старосвітський дзигарик-репетир, батьківський спадок. Так само десь поділася гладенька обручка з середнього пальця Мей Сетбі. Справа зайшла у безвихідь. Рамос і Арельяно розпачливо поскубували свої вуса. Листи конче було треба відіслати, а пошта марок наборг не давала. Тут Рівера надів бриля й вийшов. А коли повернувся — виклав на стіл Мей Сетбі тисячу двоцентових марок.

— Хотів би я знати, чи це, бува, не клятуще Діасове золото? — озвався Вера до товаришів.

Ті лиш позводили брови, не знаючи, що його й гадати. А Феліпе Рівера, підмітайло в ім’я Революції, і далі принагідно викладав золоті та срібні монети на потреби Хунти.

Одначе все несила їм було навернутись душею до цього хлопця. Не розуміли вони, що він за один. Він був не їхнього пір’я птах. Нікому ні з чим не звірявся. На всі спроби розбалакатись — відмовчувався. Хлопчисько хлопчиськом, а отже допитати його ніяк вони не зважувались.

— Якийсь великий самотній дух. Може, й так. Не знаю, не знаю, — безпорадно розводив руками Арельяпо.

— Щось у нім таке нелюдське, — підхопив Рамос.

— Йому обпалено душу, — відгукнулася Мей Сетбі. — Сміх і світло випечено з нього. Він схожий на мерця, а проте страхітливо живий.

— Він пройшов пекло, — заявив Вера. — Жодна людина не змогла б такою бути, не зазнавши пекла, а він усього лишень хлопчина.

І все-таки прихилитись до нього вони не могли. Він ніколи не заходив у розмови, ніколи нічого не розпитував, ані своїх думок не висловлював. Він мав звичай стояти і слухати без усякого виразу, мов неживий, їхні запальні революційні речі, тільки що очі йому пломеніли холодним жаром. Від обличчя до обличчя, від мовця до мовця перебігали вони, впинаючись свердликами з розжареної криги/ і бентежили та сіяли тривогу.

— Він не шпигун, — звірився Вера перед Мей Сетбі. —

Вія патріот, затямте моє слово, найбільший патріот поміж усіма нами. Я це знаю. Вчуваю серцем і головою. А от збагнути його не годен.

— У нього лиха вдача, — зауважила Мей Сетбі.

— Знаю, — відказав здригнувшись Вера. — Оце він зирнув був на мене своїми очима. В них нема любові й сліду — сама погроза, тигряча дика лютість. Я певен, що якби я зрадив революцію, він би вбив мене. Він не має серця. Безжальний, наче криця, морозяно гострий і холодний. Він — як місячне світло для людини, що замерзає десь на самотній гірській вершині. Не боюсь я Діаса з усіма його вбивцями, а ось. перед цим хлопчиною потерпаю. Правду вам кажу. Потерпаю. Він — подих самої смерті.

І проте не хто інший, як Вера, переконав решту дати Рівері перше відповідальне доручення. Зв’язок між Лос-Анджелесом і Нижньою Каліфорнією[22] урвався. Троє товаришів самі собі вирили могили і попадали в них, розстріляні. Ще двоє опинились у Лос-Анджелесі в’язнями Сполучених Штатів. Хуан Альварадо, офіцер федеральних військ, був сутий звір. Всі їхні заміри він зводив нанівець. Вони зовсім погубили зв’язки з дійовими революціонерами та новонавернутими початківцями в Нижній Каліфорнії.

Молодий Рівера отримав належні вказівки і вирушив на південь. Коли він повернувся, лінію зв’язку було відновлено, а Хуана Альварадо замордовано. Його знайшли в постелі з ножакою по руків’я в грудях. Це перевищувало Ріверині повноваження, та Хунта знала певно, де й коли він обертався. Він сам не говорив нічого. Питати його не питали. Але члени Хунти ззирнулися між собою, і в кожного промайнув той самий здогад.

— Казав же я вам, — промовив Вера. — Діасові треба дужче боятися цього юнака, ніж якого дорослого чоловіка. Він не знає жалю. Він — рука господня.

Лиха вдача, на яку натякала Мей Сетбі і яку відчували всі вони, дістала й речове потвердження. Рівера почав з’являтися то з синцем на

вилиці, то з розквашеною губою чи припухлим вухом. Ясно було, що десь там у зовнішньому світі, де він їсть і спить, заробляє гроші та живе незнаним для них життям, він устряє до бійок. З часом йому довірили складати вручну невеличку революційну газетку, яку Хунта видавала щотижнево. Траплялося, він не міг складати, бо суглоби на пальцях були почавлені до крові,

великі пальці повибивані й безпорадні, а лице кривилося від невимовного болю.

— Безпутній гайдабура, — таку гадку висловив Арельяно.

— Завсідник неподобних закамарків, — в одно з ним заявив Рамос.

— І де тільки він ті гроші бере? — дивувався Вера. — От і сьогодні я щойно довідався: він сплатив по рахунку за чистий папір сто сорок доларів.

— Недарма ж він десь ото пропадає, — прилучилась до розмови Мей Сетбі. — І ніколи не пояснює, де й чому.

— Треба було б нам його вишпигувати— запропонував Рамос.

— Не хотів би я опинитися тим шпигом, — озвався Бера. — Боюся, що тільки б ви мене й бачили — хіба на похороні. Його опосіла жахлива пристрасть. Він бога навіть не потерпить у себе на заваді.

— Я перед ним мовби дитина, — зізнався Рамос.

— Для мене він стихія — дикий первобутній вовчисько, змія гримуча, жалюща сколопендра, — підхопив Арельяно.

— Він сама Революція, — переконано проголосив Вера. — Він — її дух і полум’я, клич невситимої відомсти, безгучної і вбивчої. Він янгол смерті у нічному небі.

— Як здумаю про нього, аж сльози навертаються, — зітхнула Мей Сетбі. — Ні з ким не знається. Ненавидить усіх. Нас терпить, бо ми — знаряддя його жадань. Він сам... самотній. — Голос їй урвався здавленим риданням, а очі затягло поволокою.

Поведінка Рівери й справді була таємнича. Траплялося, його не бачили по тижневі. А то якось він пропадав цілий місяць. Але щоразу повертався і тихцем викладав на стіл Мей Сетбі золоті монети. І знов цілими днями й тижнями віддавав увесь свій час Хунті. А проте через нерівні проміжки часу знову зникав щодня від раннього рана до пізнього пообіддя. В такі дні він приходив мало не вдосвіта і лишався потім допізна. Одного разу Арельяно застав його серед ночі за складанням: припухлі суглоби, а може, то розкраяна губа, свіжо сочилися кров’ю.

II

Наближалася рокована година. Бути чи не бути Революції — залежало від Хунти, а Хунту притискала скрута.

Грошей було треба, як ніколи, а добувати їх ставало щораз тяжче. Патріоти віддали все до останнього цента і не спроможні були дати більш нічого. Чорнороби-колійники, — збіглі мексіканські пеони[23], — віддавали половину свого злиденного заробітку. Але цього було не досить. Розпачлива багаторічна підривна робота змовників мала ось-ось дати наслідки. Час достиг. Революцію було кинуто па терези. Ще один поштовх, ще одне героїчне зусилля — і шалька переважить у бік перемоги. Вони знали свою Мексіку. Варто почати, а там Революція покотиться сама собою. Вся Діасова машина завалиться, мов карткова хатка. Прикордоння готове повстати. Один янкі з сотнею членів "Індустріальних робітників світу"[24] чекав тільки гасла перетяти

кордон і рушити на завоювання Нижньої Каліфорнії. Та він потребував гвинтівок. Аж до самої Атлантики Хунта підтримувала контакт з ними всіма, і всі воші потребували гвинтівок — такі собі шукачі пригод, солдати фортуни, бандити, Невдоволені американські профспілчани, соціалісти, анархісти, босота, мексіканські вигнанці, пеони, втіклі від кріпацтва, погромлені шахтарі з Кер д'Алена й Колорадо, повипускані з тимчасового ув’язнення в буцегарнях, що тим зліше рвалися до бою, — словом, уся потолоч та шумовиння, шибайголів’я нашого скажено заплутаного сучасного світу. І вся ця шатія невгавно допоминалася: гвинтівок і набоїв, набоїв і гвинтівок!

Досить переметнути це строкате, неприкаяне, мстиве збіговисько через кордон — і Революція готова. Митницю, північні ворота країни, буде захоплено. Діас не зможе чинити опору. Він не зважиться кинути проти них основний кістяк свого війська, бо муситиме втримувати південь. Повстане люд. Безборонні міста падатимуть одно за одним. Штат за штатом складатиме зброю. І нарешті переможні армії Революції зімкнуться з усіх боків довкола самого Мехіко — останньої Діасової твердині.

Але ж ті гроші. Люди є, нетерплячі й настирливі, ладні взяти зброю в руки. Хунта знала торгівців, радих продати і постачити гвинтівки. Та Хунта, поки доплекала Революцію до такої стадії, сама виснажилась. Останнього долара витрачено, останні ресурси вичерпано і останнього зголоднілого патріота видоєно до решти, а великий замір усе ще колихається на терезах. Гвинтівок і набоїв! Треба озброїти обшарпані загони. Та як? Рамос із жалем пригадував свої конфісковані маєтності. Арельяно й собі нарікав на марнотратну молодість. Мей Сетбі в думці прикидала, чи не обернулося б усе по-інакшому, якби в минулому Хунта була ощадніша.

— Тільки подумати: свобода Мексіки залежить од якихось мерзенних кількох тисяч доларів, — бідкався Пауліно Вера.

Обличчя в кожного повило відчаєм. їхню останню надію — свіжонавернутого Хосе Амарільйо, що обіцяв грошей, — схопили на його гасієнді в Чіуауа і розстріляли під власного стайнею. Ця новина тільки-но дійшла до них з краю.

Рівера, що саме, вклякнувши на коліна, шкрьобав підлогу, підвів погляд; щітка завмерла в його оголених руках, обляпаних брудною мильною водою.

— Пять тисяч вистачить? — спитав він.

Всі вражено подивились на нього. Пауліно Вера кивнув головою і глитнув. Йому одібрало мову, але тої ж миті він перейнявся глибокою вірою.

— Замовляйте гвинтівки, — сказав Рівера і тут завинив цілою словесною повінню, довшою за все будь-коли чуте від нього. — Часу обмаль. За три тижні я принесу вам ті п’ять тисяч. Воно й добре. Потеплішає, борцям краще буде. А більш я нічого не можу.

Пауліно тлумив свою віру. Надто вже багато заповітних сподіванок пішло з димом, відколи він пристав до революційної гри. Він вірив цьому обідраному підмітайлові Революції і не важився повірити.

— Ти здурів, — сказав він.

— За три тижні, — сказав Рівера. — Замовляйте гвинтівки.

Він підвівся, повідкочував рукави і натягнув піджака.

— Замовляйте гвинтівки, — повторив він. — Я пішов.

III

По хапанині й шарпанині, безнастанних телефонних дзвінках та лайні в конторі Неллі радилося вечірню раду. У Неллі справ було й так по самісіньке горло, а тут ще ця приключка. Він викликав з Нью-Йорка Денні Ворда, організував йому зустріч з Біллі Карті, до призначеного терміну лишалося три тижні, — і от уже два дні, як старанно приховуваний від спортивних репортерів Карті зліг із поважною травмою. А замінити його не було ким. Неллі сипав телеграми на схід, де тільки знав якого підхожого боксера легкої ваги, та всі вони були зв’язані виступами і контрактами. Аж ось тепер проблиснула надія, хоч і благенька.

— А ти не з полохливих, кат тебе не взяв! — оцінив Неллі Ріверу з першого ж погляду, щойно той став перед ним.

Очі в Рівери набрякли злістю, обличчя ж лишалося незворушним.

— Я можу побити Ворд а, — тільки й мовив він.

— Звідки ти знаєш? Бачив коли його в ділі?

Рівера похитав головою.

— Він тобі може облатати боки воднoруч, та ще й наосліп.

Рівера стенув плечима.

— Тобі що, заціпило? — гарикнув імпресаріо від боксу.

— Я можу його побити.

— А з ким ти взагалі ставав коли до бою? — зажадав знати Майкл Неллі. Майкл був братом імпресаріо і тримав тоталізатор "Єлоустон", де загрібав на боксі добрі грошенята.

Рівера у відповідь сподобив його тільки недобрим пронизливим поглядом.

Секретар, підкреслено спортивного стилю молодик, глузливо пирснув.

— Ну гаразд, тебе знає Робертс, —— урвав напружену мовчанку Неллі. — Він ось-ось має надійти. Я посилав по нього. Сідай почекай, хоч як подивитись на тебе, то кепські твої шанси. Не можу я віднаджувати публіку халтурою. Передні ряди йдуть по п’ятнадцять доларів, сам знаєш.

За якийсь час прибув Робертс, явно під мухою. Був це довготелесий, худий, млявий чолов’яга, і хода в нього, як і мова, була якась тяглиста й проквола.

Неллі не гаючись узявся до діла.

— Слухайте, Робертсе, ви хвалилися, що відкрили цього ось мексіканчука. Ви знаєте: Карті зломив руку. Ну, так от сьогодні ця жовтомаза худорба набралась нахабства привіятися до мене і заявити, що замінить Карті. Як ви на це?

— Нормально, Неллі, — була неспішлива відповідь. — Він може дати бій.

— Ви ще скажете, чого доброго, що він може подужати Ворда, — буркнув Неллі.

Робертс поміркував розважливо.

— Ні, цього я не скажу. Ворд першорядний боксер, генерал від боксу. Але так сплоха втерти Рівері ворсу в нього не вийде. Я Ріверу знаю. Його неможливо дійняти до живця. Та й, скільки я знаю, нема в

нього того живця. І б’є він з обох рук. Він може збити суперника з будь-якої позиції.

— Це байдуже. Якого роду видовище може він забезпечити? Ви готували й тренували боксерів усе своє життя. Я скидаю шанобливо бриля перед вашою думкою. Здатен він показати публіці щось варте її грошей?

— А певно, що здатен, і поза тим ще й наробить Бордові чималого клопоту. Ви не знаєте цього хлопчини. А я знаю. Я його відкрив. Його нічим не діймеш. Чистий диявол. Це, щоб ви знали, маленьке чудо. Ворд іще очі витріщить від такого місцевого таланту, і всі ви з ним за гурт. Я не кажу, що він може побити Ворда, але покаже таке видовище, аж усі знатимете: ось майбутня зірка.

— Гаразд. — Келлі повернувся до секретаря. — Зателефонуйте Бордові. Я попередив його, щоб був напохваті на випадок підвернеться що путнє. Вій тут через дорогу в "Єлоустоні", хизується перед публікою — здобуває собі популярність. — Келлі повернувся до тренера: — Вип’єте?

Посмоктуючи подане йому у високому келиху віскі з содовою та льодом, Робертс розродився величезним монологом:

— Я ніколи не оповідав вам, як відкрив це чортеня. У нас він об’явився років зо два тому. Я саме готував Прейна до матчу з Ділейні. Прейн такий — не доведи господи. Жалю в серці нема в нього й крихти. Мотлошив напарників — страх було й глянути, і я не міг ніяк підшукати охочого працювати з ним. Аж тут мені на очі навернулося це ось мексіканча — никало там без діла, а мені вже так прикрутило, хоч сядь та й плач. От я й згріб його, нацупив рукавиці і випхав на ринг. Тривке, як волова шкіра, тільки охляле. І в боксі ні в зуб ногою. Прейн помотлошив його на гамуз. Але він вистояв два нелюдських раунди, аж тоді зомлів. Голодний, от і все. Потовчений — до не впізнати. Я йому дав

півдолара і наїстися від пуза. Бачили б ви, як він те лигав — чисто вовчисько. Пару днів не мав і ріски в роті. Ну, собі гадаю, тільки його й бачили. Коли ж па другий день з’являється, запухлий, весь посинцьований, ладний заробити ще півдолара і наїстися від пуза. А з часом пішло в нього справніше. Природжений боксер і витривалий — без міри. Серця в нього і не ночувало. Він, сказати б, — грудка криги. І скільки в мене, він зроду не промовив одинадцяти слів підряд. Робить, знай, своє діло, та й уже.

— Я його бачив, — озвався секретар. — Він чимало на вас попрацював.

— Всі наші славетники вправлялися на ньому, — вів далі Робертс. — А він від них учився. І не одного зміг би впорати. Але не лежить йому душа до того. Як на мене, він боксу ніколи й не любив. Це по ньому видко,

— В останні місяці він чимало виступав у дрібних клубах.

— Справді. То вже не знаю, що його за муха вкусила. Ні сіло ні впало загорівся всім серцем. Вихопивсь як шурубура й попотріпав усіх місцевих хлопців. Либонь, грошей приспіло, і він таки гребонув їх трохи, тільки з його вбрання щось цього не видно. Химерний він якийсь. Ніхто не зна, ким він працює, ані де час проводить. Навіть коли виходить на ринг, то лише скінчить — і враз як у воду впав. Часом пропадав цілі тижні. А порад не приймає. Хто б став йому за менеджера, збив би собі чималий статок, але він про те й слухати не хоче. А ось дійде до контракту, то побачте, як він чіплятиметься за готівку.

Саме тут прибув Денні Ворд. То була ціла процесія. При ньому були його тренер та менеджер, і він удерся до контори бурхливим поривом привітності й усепереможної зичливості. Довкола залунали привітання, тут жарт, там дотеп, і для кожного — усміх. Бо така вже була його манера, лише почасти щира. Лицедій з нього був добрий, і він знав з

досвіду, що таке щирування — дуже цінна підпомога у змаганні за місце під сонцем. Та натурою він був помисливий, бездушний перебійник і діляга. Решта було просто машкарою. Ті, хто знав його ближче або мав з ним справу, запевняли, що як зачіпалося його кревні інтереси, то з Денні був видеригріш, яких мало. Він товкся неодмінно на всіх ділових переговорах, і подейкували, ніби його менеджер просто маріонетка з єдиною функцією — правити за рупор для Денні.

Рівера був зовсім інакший. В жилах його текла не лише іспанська, але й індіянська кров; він сидів мовчазний і

непорушний, забравшись у куток, і тільки чорні очі його перебігали від одного обличчя до іншого, примічаючи все.

— Так ось це ваш хлопчина. — Денні зважив поглядом свого ймовірного супротивника. — Як ся маєш, приятелю?

Очі в Ріверы спалахнули злостиво, на привітання ж він не відповів ані порухом. Він недолюблював усіх грінго[25], але цього зненавидів одразу, — річ незвичайна навіть і для нього.

— Господи! — пустотливо запротестував Денні, звертаючись до Келлі. — Ви ж не сподіваєтеся, що я вийду на бій з глухонімим? — Коли регіт ущух, він ще підшпигнув: — Десь, певно, Лос-Анджелес дійшов зовсім до ручки, що ви не нашкребли чого путнішого. В якому дитсадку ви його випорпали?

— Він добрий хлопець, повір моєму слову, — заступився Робертс. — І не такий слабак, як виглядає.

— До того ж півзали вже розпродано, — благально докинув Келлі. — Мусиш погодитись на нього, Денні. Я більш нічого не можу вдіяти.

Денні ще раз недбало й зневажливо обвів Ріверу поглядом і зітхнув.

— Доведеться мені, мабуть, не дуже налягати на нього. Якщо він взагалі не розсиплеться.

Робертс пирхнув.

— Тобі доведеться бути обережним, — застеріг Деннів менеджер. — Не ризикуй із незнаним мугирем, щоб не спіймати ненароком облизня.

— Ну, та гаразд уже, гаразд, буду обережний, — посміхнувся Денні. — Я спершу візьму трохи попанькаюся з ним заради вельмишановної публіки. Що ви скажете, Келлі, на п’ятнадцять раундів — а там йому й каюк?

— Годиться, — надійшла відповідь. — Аби тільки виглядало все по-справжньому.

— Тоді давайте ближче до діла. — Денні помовчав, прикидаючи в думці. — Від повного збору, звісно, шістдесят п'ять відсотків, як і з Карті. А от ділитись будемо по-інакшому. Вісімдесят мене якраз, мабуть, влаштує. — І до свого менеджера: — Так я кажу?

Той кивнув.

— А ти як, розшолопав? — поспитався Келлі в Рівери.

Цей замотав головою.

— Ну, так ось, — почав пояснювати Келлі. — Боксерам припадає шістдесят п’ять відсотків повного збору. Ти мугир — тебе ніхто не знає. З Денні ви ділитесь: двадцять відсотків тобі, вісімдесят Денні. Це справедливо, правда ж, Робертсе?

— Цілком справедливо, Ріверо, — кивнув Робертс. — Ти ж, бач, не здобув ще репутації.

— Скільки це буде: шістдесят п’ять відсотків від повного збору? — поцікавився Рівера.

— О, може, п'ять тисяч, а може, й усі вісім, — зохотився Денні на пояснення. — Щось близько того. Тобі перепаде тисяча або й тисяча шістсот. Зовсім незле за прочуханку від хлопаки з моєю репутацією. Ну, то як?

І тут Рівера їх ошелешив.

— Переможцеві дістається все, — вирік він рішуче.

Запала мертва тиша.

— Куди вже простіше, — врешті порушив мовчанку Деннів менеджер.

Денні похитав головою.

— Я не перший день у боксі, — пояснив він. — Я не беру під сумнів суддю чи кого з присутніх. Я не кажу нічого про посередників з тоталізатора та різні підступи, що не раз трапляються. Але я хочу сказати, що це, як на мене, кепський бізнес. Я граю напевно. Бо хто його зна. Ану ж я руку вломлю, га? Чи котрий там усипле мені якого дурману? — Він дуже поважно похитав головою. — Виграв не виграв — моїх вісімдесят. Ну то як, мексіканцю?

Рівера мотнув головою.

Денні прорвало. Тепер-бо зачеплено його кревні інтереси.

— Ах ти, шмаровозе мексіканський! Мені аж руки сверблять тут-таки розтовкти твою безглузду головешку.

Робертс хутко став поміж ворожі сторони.

— Переможцеві дістається все, — понуро повторив Рівера.

— Чого ти так на тому вперся? — поцікавився Денні.

— Я можу вас побити, — була відверта відповідь.

Денні напівподався скидати піджака. Та це, як добре

знав його менеджер, була тільки показна сцена. Піджак так і лишився на власникові, і Денні дав присутнім угомонити себе. Всі були на його боці. Рівера лишився один.

— Слухай-но сюди, дурнику, — Келлі перебрав дискусію до своїх рук. — Ти ніхто. Ми знаємо, чим ти бавився в останні місяці: ну % полущив місцеву боксерську дрібноту. Але ж Денні — це клас. Його наступний матч після цього буде в чемпіонаті. А тебе ніхто не знає. Поза Лос-Анджелесом про тебе й не чули.

— То почують, — знизав плечима Рівера, — після цього матчу.

— Ти таки й справді трохи віриш, ніби зможеш побити мене? — втрутився Денні.

Рівера кивнув.

— Та ну тебе, схаменися, — заходився умовляти Неллі. — Подумай краще, яка це для тебе реклама.

— Мені потрібні гроші, — відповів Рівера.

— Ти ні в світі не здолаєш виграти в мене, — запевнив його Денні.

— Так чого ж ви тоді огинаєтесь? — зловив його на слові Рівера. — Якщо це дурні гроші самі в руки лізуть, то чого ви не загребете їх?

— І таки загребу, от присяй-бі, що загребу! — вигукнув Денні, раптово пройнявшись рішучістю. — Я приб’ю тебе на рингу до смерті, мій хлопчику, за ці твої фиглі. Укладайте контракта, Неллі. Переможцеві дістається все. Розрекламуйте в газетах. Напишіть, що йдеться про особисті порахунки. Я провчу цього нахабу.

Секретар Неллі вже почав був писати, коли Денні перепинив його:

— Стривайте! — Він повернувся до Рівери. — Важимось?

— Під рингом, — відказав той.

— Нізащо в світі, нахабо! Якщо переможцеві все, то важимося завчасу, о десятій ранку.

— І переможцеві дістається все? — спитав Рівера.

Денні кивнув. Цим усе вирішувалося. Він вийде на ринг

у повній силі.

— Важимося завчасу, о десятій, — погодився Рівера.

Секретареве перо заскрипіло далі.

— Це значить п’ять фунтів ваги, — дорікнув Робертс Рівері.

— Ти поступився надто багато чим. Ти здав бій уже ось тут. Денні вийде дужий, як бик. Ти бовдур. Він упорає тебе й не поморщиться. В тебе шансів не лишилось і на макове зерня.

Рівера відповів лиш поглядом, напоєним ненавистю. Навіть цього грінго він зневажав, хоч мав його за найпорядніш ого з-поміж них усіх.

IV

Появу Рівери на рингу ледве що зауважили. Тільки де-не-де зріденька поплескали йому, та й то впівсили. Зала не мала в нього віри. Він був ягня, приведене великому Денні на заклання. До того ж публіка була розчарована. Сподівалися на запеклу баталію між Денні Вордом і Білі Карті, а тут доводилось миритися з цим горопахою-новачком. Невдоволення заміною виявилося і в тому, що, закладаючись, глядачі ставили по два ба й три до одного на Денні. А де гроші публіки, там і серце її.

Хлопець-мексіканець сидів у своєму кутку і чекав. Хвилини тяглися повільно й нудно. Денні примушував його чекати. Це була стара, як світ, штука, але вона завжди наганяла духу молодим бентегам-новачкам. Сидячи отак зі своїми власними побоюваннями та бездушною, тютюновим димом оповитою публікою, вони переймалися острахом. Та цього разу штука не вдалася. Робертс казав правду: Рівери нічим не діймеш. Наділений вдачею тоншою, нервами чутливішими і тугіше напнутими, аніж у кого іншого в залі, він не знав, що то страх. Атмосфера неминучої поразки в його кутку ніяк не впливала на хлопця. Секундантами в нього були якісь незнайомі грінго — мерзенні вичавки професійного боксу, безчесні й нездолящі. І теж розхолоджені певністю, що їхній куток приречено на поразку.

— Ти гляди пильнуй, — застеріг Ріверу Спайдер Хегерті. Спайдер був йому за старшого секунданта. — Тягни скільки витягнеш — така

інструкція від Келлі. А то в газетах розпишуть: ще, мовляв, один фальшивий матч — і нароблять нам ганьби на весь Лос-Анджелес.

Все це не дуже-то підіймало духа. Та Рівера ні на що не зважав. Боксом він гребував. Це був осоружний спорт осоружних грінго. Він устряв до нього в ролі живої боксерської груші для інших і терпів його виключно з голоду. А що сам він мовби до боксу зліплений, було для нього пусте. Він бокс ненавидів. Щойно по приході до Хунти почав він битися задля грошей і мав це за легкий спосіб заробити гроші. Рівера не перший із синів людських осягав успіх в ненависнім ремеслі.

Але він до аналізу не вдавався. Він знав тільки, що мусить виграти матч. Інакше не сміло бути. Бо за спиною в нього, надихаючи вірою, стояли глибинні сили, які й не марились нікому в переповненій залі. Денні Ворд бився за гроші, за легке життя, що ті гроші мали забезпечити, Але те, за віщо бився Рівера, пекло йому мозок вогнистими, жахотними видивами, які він, сидячи сам душею в кутку рингу і чекаючи на підступного супротивника, бачив перед своїми широко розплющеними очима так ясно, мов наяву.

Він бачив білостінні фабрики Ріо-Бланко з їх водяними колесами. Бачив, як шість тисяч робітників, зголоднілих та виснажених, серед них і малеча по сім-вісім років, надривалися цілоденно за десять центів. Бачив ходячі трупи, страхітливих, наче скелети, робітників у фарбарнях. Він пригадував, як батько називавав ті фарбарні "ямами самогубства", бо там рік праці — то певна смерть. Він бачив невеличкий внутрішній дворик, де його мати куховарила і, знемагаючи коло тяжкої хатньої роботи, ще й викроювала часинку на любов і ласку для нього. І бачив батька, великого, довговусого й широкоплечого, лагідного, як ніхто, що любив усіх людей і серце мав таке щедре на любов, аж її вистачало з переповні ще й для матері та малого мучачо, хлоп’яти, котре бавилось у кутку дворика. Тоді він звався не Феліпе Рівера. О тій порі він мав прізвище Фернандес, як і батько з матір'ю. Його ж вони кликали Хуаном. Згодом він сам змінив собі ймення, бо переконався, що прізвище Фернандес було аж надто осоружне в очах політичних босів та поліції.

Дужий і щирий Хоакін Фернандес! Він посідав багато місця в Ріверині видивах. Тоді до нього мало що доходило, але тепер, озираючись на минуле, він розумів усе. Він бачив батька за складанням у крихітній друкарні або як той, сидячи при захаращеному столі, похапки виводить пером нескінченні кривулі рядків. Він бачив ті незвичні вечори, коли робітники збиралися потаймиру, мов які лиходії, до його батька і точили довгі розмови, а він, мучачо, лежав у своєму кутку і деколи не спав.

Мов зоддалік, почув він звернені до нього слова Спайдера Хегерті:

— Не здумай скиснути одразу. Така інструкція. Терпи халазію, заробляй грошики.

Минуло десять хвилин, а він усе сидів у своєму кутку. Денні не було й сліду, він, видимо, вирішив довести свою штуку до краю.

А пам’ять Рівері ятрили нові пекучі видива. Страйк, чи радше локаут, коли робітники Ріо-Бланко пособляли бра-

там-страйкарям з Пуебло. Голод, походи в гори по ягоди, коріння та зілля собі на харч — потім усі вони корчились животами. А далі й сам той жахітний пустир перед крамницею компанії; тисячі голодних робітників; генерал Розаліо Мартінес і солдати Порфіріо Діаса; і смертоносні гвинтівки, що, здавалося, ніколи не захлинуться, омивали робітничу кривду їхньою власного кров’ю. А та ніч! Він бачив, як платформи, завалені кучугурами постріляних трупів, відправляли в затоку до Вера-Круса[26] акулам на покорм. І знову повзав він по страхітливих купах, шукав і знаходив своїх батька й матір, пошматованих, понівечених. Мати особливо затямилась йому — саме лице стриміло з-під десятків інших тіл. Знов лопотіли гвинтівки солдатів Порфіріо Діаса, і знов припадав він до землі і поповзом шмигав геть, мов зацькований у горах койот-степовик.

Гучний гомін, наче від розбурханого моря, долинув Рівері до вух, і він побачив, як центральним проходом спускається Денні Ворд на чолі цілого почту з тренерів та секундантів. На честь улюбленого героя, що простував назустріч перемозі, в залі знялося дике ревище. Його ім'я було в усіх па устах. Симпатії всіх були на його боці. Навіть Ріверині власні секунданти ніби аж якось повеселішали, коли Денні зграбно пірнув під канати на ринг. Усмішка за усмішкою безупинно пробігали по його обличчю, а вже як Денні усміхався, то усміхався кожною рисочкою, сміх струмив навіть від зморщок в кутиках очей, навіть з самої глибини їх. Світ не бачив такого зичливого боксера. Лице його було немовби жива реклама щирості й товариськості. Всі йому були знайомі. Він жартував і сміявся, вітаючись зі своїми друзями через канати. Ті, що сиділи далі, не годні стримати захвату, гучно галайкали: "Го-го, Денні! " Це була радісна овація на знак любові, і не вгавала вона добрих п’ять хвилин.

Ріверою ж нехтували. Зала не помічала мексіканця, його наче й не було. Брезкла пика Спайдера Хегерті схилилася впритул до нього.

— Не здумай наполохатися, — остеріг Спайдер. — І не забувай про інструкцію. Тримайся, скільки сили. Не задери, гляди, лапи вгору. А задереш — то в нас інструкція дати тобі гарту в роздягалці. Розчумав? Твоє, знай, діло — битись.

Публіка різонула в долоні. Денні перейшов навскоси через ринг до Рівери. Він нахилився, вхопив хлопцеву руку в обидві свої і потрусив із поривчастою сердечністю. Перекривлене усміхом обличчя опинилося зовсім близько від Ріверииого. Зала надривалася криком, вшановуючи цей вияв спортивної гречності Денні. Він-бо вітав свого супротивника, як любого брата. Губи його заворушились, і публіка, маючи нечутні їй слова за товариське привітання, ревнула ще раз. Тихі слова розчув лише Рівера.

— Ти, щуреня мексіканське, — прошипіло з-поміж весело усміхнених губ Денні. — Я з тебе облуплю цю жовту шкіру.

Рівера не ворухнувся й не підвівся. Він тільки ненавидів очима.

— Встань, псяюхо! — гримнув хтось іззаду, з поза канатів.

Юрба затюкала і обсвистала Ріверу за таку неспортивну поведінку, але він сидів нерушний. Новий вибух оплесків розлігся на честь Денні, коли той повертався через ринг на своє місце.

Коли Денні почав роздягатись, почулися захоплені ухи та ахи. Тіло він мав ідеальне — звинне, зграбне, повне здоров'я і снаги. Шкіра в нього була біла та гладенька, мов у жінки. Під нею вигравали довершена грація, пружність і сила. Він довів це в десятках боїв. Його фотографіями рясніли всі спортивні журнали.

Коли ж бо Спайдер Хегерті стягнув Рівері через голову светра, в залі аж загули глумливо. Тіло його від засмаги виглядало ще худішим, ніж було насправді. М’язів йому не бракувало, проте вони так не випинались, як у супротивника. А ось чого публіка недогляділа, так це широких грудей. І вже де було їм угадати, з якого тужавого жилля сплетено його м’язи, як вибухово реагує кожна їхня клітина, які витончені нерви пов’язували всі його члени в єдиний досконалий бойовий механізм. Публіка тільки й бачила, що смаглявого вісімнадцятилітнього хлопчину із хлопчачим-таки, як на око, тілом. Не те, що Денні. Той був двадцяти чотирьох років і тіло мав, як і годиться чоловікові. Контраст уражав ще дужче, коли обоє вони поставали серед рингу, слухаючи останніх напучень судді.

Рівера помітив Робертса, — той сидів одразу позад кореспондентів. Був під більшою мухою, ніж звичайно, і мова його — тою ж мірою млявіша.

— Не переймайся надто, Ріверо, — жвакаючи слова, тяг Робертс. — Затям, що вбити він тебе не вб’є. Він з ходу напосяде на тебе щільно,: тільки ти не падай духом. Закривайся, угинайся і йди на клінч. Він тобі

не дуже довадить. Просто уяви, що він вправляється на тобі в тренувальній залі.

Рівера й знаку не подав, що чує.

— От же вражча кляте, — промимрив Робертс до свого сусіди. — І це воно таке завше.

А Рівера навіть не сподобив його своїм звичайним ненависним поглядом. Видиво незліченних гвинтівок тьмарило йому зір. Кожне обличчя в залі, скільки сягало око, аж до верхніх доларових місць, обернулося гвинтівкою. І ще ввижався йому довгий стражденний мексіканський кордон, сухий та випалений сонцем, а вздовж нього — обшарпані ватаги, стримувані тільки браком гвинтівок.

Він стояв і чекав у своєму кутку. Його секунданти повилазили за канати, забравши з собою і парусинового стільчика. Навскоси через квадратовий ринг стояв проти нього Денні. Пролунав гонг, і бій розпочався. Зала аж завила од захвату. Зроду їм не траплялося бачити переконливішого початку бою. Газети не збрехали: тут справді йшлося про особисті порахунки. Одним махом Денні подолав три чверті відстані до мексіканця з виразним наміром зжерти бідолаху. Він атакував не ударом, не двома, не десятком навіть. Це була чиста коловерть ударів, якийсь нищівний ураган. Рівера де й подівся. Його придавило, засипало цілою лавиною зусібічних ударів, що їх завдавав неперевершений майстер цієї справи. Причмелений, Рівера опинився на канатах.

Це був не матч, а побій, справжній погром. Якась інша публіка, окрім тієї, що вчащає на перебійницькі видовища, вичерпала б свої емоції вже на тій першій хвилині. Денні безумовно показав, на що здатен, — і показав дай боже. Публіка була така наперед певна, така збуджена й засліплена славою свого фаворита, що просто не завважила, як це мексіканець досі тримається на ногах. Зала взагалі забула про Ріверу. Та його майже й не бачили за шаленими наскоками Денні. Так зійшли

хвилина і дві. Потім, як суддя розборонив боксерів, мексіканця на мить стало добре видно. Губа в нього репнула, з носа юшило. Коли він повернувся і хилитаючись увалився в клінч, зала побачила, що з кривавих басаманів на спині, де він тернувся об канати, сочаться червоні патьоки. Та одного публіка не доглег діла: груди в нього дихали рівно, а з очей, як і завжди, жахтіло холодним вогнем. Надто вже багато претендентів у чемпіони вправляли на ньому свої несамовиті атаки в гармидері тренувальних зал. Там навчився він терпіти їх за платню від півдолара за один захід і до п’ятнадцяти доларів тижнево — добра школа, і вона добре вишколила його.

І тут сталося дивовижне. Миготливий вихор бою раптом ущух. Рівера стояв сам-один. А Денні, грізний Денні розплатався горілиць. Тілом його пробігала дрож — то свідомість натужно силкувалася повернутись до нього. Він не заточився і осів долі, ані важко гепнув, одлетівши геть. Ріверин правий гак перехопив його в повітрі і звалив нагло, як смерть. Суддя відштовхнув Ріверу рукою і став над поверженим гладіатором, відлічуючи секунди. За звичаєм, на боксерських матчах публіка вітає чистий нокдаун оплесками. Але тут зала завмерла. Все це здіялося надто несподівано. Мовчки й понуро слідкувала публіка за відліком секунд, аж нараз напружену тишу розітнув урадуваний Робертсів голос:

— А не казав я, що він б'є з обох рук?!

На п’ятій секунді Денні перекотився долілиць, а на рахунок сім став на коліно, готовий підвестися по рахунку дев’ять і раніш десяти. Якщо на "десять" коліно його ще торкатиметься підлоги, буде вважатись, що він "долі", отже, й "вибув". Від тієї миті, коли коліно відірветься від помосту, він уважатиметься "на ногах", і Рівера в ту ж мить набуде права спробувати знову збити його. Рівера не мав охоти ризикувати. Він намірився, скоро те коліно відірветься, садонути ще раз. Він кружляв довкола, та суддя й собі кружляв між ними, і Рівера знав, що секунди, які той лічить, занадто повільні. Всі грінго були проти нього, навіть суддя.

На "дев’ять" суддя рвучко відіпхнув Ріверу. Це було нечесно, зате дозволило Денні підвестися і повернути усміх на уста. Перегнувшись у попереку й прикривши руками лице та живіт, він спритно ввалився в клінч. За всіми правилами суддя мусив би розняти їх, але він цього не робив, і Денні лантухом завис на противникові, з миті на мить оклигуючи. Остання хвилина раунду збігала на очах. Якщо він дотягне до її кінця, то матиме цілу хвилину, щоб вичуняти в своєму кутку. І він таки дотягнув, усміхаючись попри все своє відчайдушне становище.

— А та усмішка так і не сходить! — вигукнув хтось, і зала полегшено реготнула.

— Ну, в цього жовтомазого і стусан, не доведи господи, — переводячи дух, просопів Денні до свого тренера, поки секунданти рвійно упадали коло нього.

Другий і третій раунди збігали мляво. Денні, лукавий та бувалий генерал від боксу, увинався, йшов на блок і зволікав час, щоб отямитися після того разючого удару в першому раунді. На четвертому раунді він уже був самим собою. Збитий з плигу і приголомшений, він, проте, завдяки добрій спортивній формі здолав знову оклигати. Але до навальної тактики він більше не вдавався. Мексіканець виявився твердим горішком. Натомість Денні закликав увесь свій боксерський талант. Він був досвідчений майстер, удатний на різні підступи та вигадки, і хоч неспроможний завдати відчутної шкоди, надолужав тим, що заходився методично висотувати супротивника. На один Ріверин удар він відповідав трьома, не страшними, а тільки виснажливими. Небезпека ж полягала лише в сукупності багатьох їх. Денні вже перейнявся шанобою до цього обіручного мугиря, в кожному кулаці якого сиділи такі дивовижні рвучкі стусани.

В обороні Рівера вдався до шкульного прямого удару лівою. Знов і знов, наскок за наскоком, відбивався він прямим лівою, від чого у Денні чимраз дужче терпіли губи та ніс. Але той був мінливий, мов Протей. Недарма ж його приповідали в чемпіони. Він мав хист переходити

довільно від одного стилю бою до іншого. Тепер він пустився на ближній бій. Тут він був особливо небезпечний, і це йому дозволяло уникати Ріверииого прямого лівою. Денні викликав кілька разів бурю оплесків у залі, а на довершення прохопився чудовим напівближнім аперкотом, що підкинув мексіканця в повітря і послав на мат. Рівера вкляк на одне коліно, і в глибині душі він знав, що суддя відлічує для нього закороткі секунди.

На сьомому раунді Денні знов утнув свій диявольський аперкот. Йому вдалося тільки захитати Ріверу, але в наступну мить розгубленості він швиргонув безборонним противником крізь канати. Ріверине тіло чварахнулось на голови газетярам під рингом, а ті висадили його назад на край помосту, ззовні канатів. Тут, поки суддя квапив секунди, він одходив на одному коліні. Потойбіч канатів, крізь які вів мав прослизнути на ринг, чигав Денні. А суддя й гадки не мав утрутитись чи відіпхнути того.

Зала шаленіла од захвату.

— Добий його, Денні, добий! — вигукнув хтось.

Десятки голосів підхопили цей вигук, доки він не виріс на кровожерне вовче виття.

Денні докладав усіх зусиль, щоб не вгавити нагоди, але Рівера на рахунок вісім, не чекаючи дев'яти, югнув крізь канати в рятівний клінч. Тепер суддя заходився відривати його, щоб можна було вдарити, підіграючи Денні всіма способами, приступними нечесному судді.

Та Рівера тримався на ногах, і в голові йому проясніло. Всі вони одним миром мазані. Це осоружні грінго, і вони безсовісні, як один. А видива й у найприкрішу хвилину іскрами спалахували в його мозку: довгі розпечені нитки залізничної колії в пустелі; мексіканські та американські поліцаї; тюрми та хурдиги; волоцюги попід водокачками —

панорама всіх злигоднів його страдницької одіссеї після Ріо-Бланко і того страйку. І він бачив, як у сяйві слави велика червона Революція котиться його країною. Гвинтівки — ось вони, перед ним. Кожне осоружне обличчя — це гвинтівка. І він б’ється заради них. Він теж був гвинтівкою. Він був сама Революція. Він бився за всю Мексіку.

Публіку почало брати зло на Ріверу. Чого б йому огинатися від належної хлости? Та ж його чекає певна поразка, то навіщо ця дурна затятість? Дуже мало хто був зацікавлений у ньому, і то з тої частини глядачів, що полюбляють ризикувати в закладах. Упевнені в перемозі Денні, вони, проте, ставили на мексіканця по чотири до десяти, ба й один до трьох. Чимало їх забивалося, скільки раундів Рівера зможе витримати. Скажені гроші було закладено під рингом на те, що він не вистоїть семи чи навіть шести раундів. Ті, хто виграв по цих закладах, тепер, коли їхній фінансовий ризик було так щасливо полагоджено, прилучились до юрби галасливих прихильників спільного улюбленця.

А Рівера не давався побити. Весь восьмий раунд його супротивник марно силкувався повторити свій аперкот. На дев’ятому Рівера знов ошелешив залу. Він пробив тісняву клінча поривним і вдалим вимахом правої від поперека вгору. Денні повалився на поміст, покладаючи всі надії тільки на рятівний рахунок. Зала жахнулася: Денні збито його ж таки зброєю! Він сам зазнав свого прославленого аперкота правою. Рівера й не сікався перехопити його, коли він вставатиме на "дев’ять". Суддя не криючись блокував цей замір, хоч за протилежної ситуації, коли підводитись було Рівері, тримався осторонь.

На десятому раунді Рівера ще двічі провів правий аперкот: від поперека до противникового підборіддя. Денні пустився на відчай душі. Усміх усе не сходив йому з обличчя, але він знов удався до своїх ярих наскоків. Та як він не мордувався, Рівері ніякої шкоди завдати не зміг, а той з-поміж миготливого вихорування тричі раз поза разом торохнув ним об мату. Тепер Денні оклигував повільніше і на одинадцятому раунді вже чувся не так добре на силі. Але відтоді й до чотирнадцятого він показав найблискучіший бій за цілу свою боксерську кар’єру. Він

увинався і блокував, бив ощадливо й беріг силу. І ще, де тільки змога, він порушував правила, як то вміють досвідчені боксери. Він не оминув жодного підступного прийому: бив, наче ненароком, головою в клінчі, прищемляв Ріверину рукавицю собі під пахвою, затискав противникові рота, щоб той не міг дихати. А в клінчі до того ще нашіптував Рівері на вухо найбридотніші образи. Всі, від судді до глядачів, тягли за Денні, вболівали за Денні. І вони знали, до чого той хилить. Нежданий аперкот дав цьому вискочневі явну перевагу, і тепер Денні покладав усі надії на єдиний вирішальний удар. Він підставлявся, хитрував, удавав і провокував — усе це заради нагоди, коли він зможе відважити отой єдиний удар з усієї снаги і привернути фортуну на свій бік. Він зугарен був повторити, що зробив колись інший, ще славетніший боксер, — правою і лівою в сонячний спліт і щелепу. Денні був здатний на це, недарма ж про нього казали, що поки він на ногах, поти й сила тримається його рук.

В перервах між раундами Ріверині секунданти дбали про нього абияк. Рушники їхні метлялися тільки про людське око і наганяли обмаль повітря його задиханим легеням. Спайдер Хегерті щось там йому підказував, та Рівера знав, що то рада облудна. Всі були проти нього. Довкола його обступила зрада. На чотирнадцятому раунді він знов уклав Денні, а сам, поки суддя рахував, став передихнути, знебуло вронивши руки. В супротивницькому кутку він постеріг якісь підозрілі перешепти. Він побачив, як Майкл Неллі пройшов до Робертса, нахилився і зашушукав. Вуха Рівера мав котячі, натреновані пустелею, і він почув уривки з того, що там гомонілося. Йому скортіло почути більше, і коли супротивник підвівся, Рівера зманеврував боєм у клінч попри самі канати.

— Мусить, — розчув він Майклові слова, на що Робертс кивнув головою. — Денні, хоч кров з носа, мусить перемогти — інакше я прогорів... Я заклав тяженну силу грошей... своїх власних. Якщо той витримає п’ятнадцятий — я банкрут. Хлопчисько вас послухає. Зробіть щось.

І далі вже Рівера видив не бачив. Його збираються обшахрати. Він знову збив Денні і стояв спочивав, опустивши руки. Робертс підвівся.

— Готовий, — промовив він. — А ти марш у свій куток.

Говорив він владно, як часто був звертався до Рівери на

тренуваннях. Та Рівера тільки глипнув на нього чортом і чекав, поки зведеться Денні. Під час хвилинної перерви Неллі, імпресаріо, підійшов до Ріверинного кутка й заговорив.

— Кинь ці свої бісівські вибрики, — прохрипів він якимось деренчливим голосом. — Мусиш піддатися, Ріверо. Ти тільки тримайся мене, і я забезпечу твоє майбутнє. Я тобі дам побити Денні іншим разом. Але тут ти повинен піддатися.

Очима Рівера показав, що чує, однак не подав ні знаку згоди ані незгоди.

— Ти ж чого мовчиш? — злостиво поспитався Неллі.

— Все одно ти програєш, — докинув і собі Спайдер Хегерті. — Суддя відбере в тебе перемогу. Послухайся Неллі, піддайся.

— Піддайся, хлопчику, — благально вмовляв його Неллі, — і я пропхаю тебе в чемпіонат.

Рівера — ні пари з уст.

— От їй же бо, що пропхаю, хлопчику.

З ударом гонга Рівера відчув щось недобре. Зала нічого не помічала. Хоча б що то було, воно крилося тут, на рингу; під самим боком у Рівери.

До Денні наче повернулася колишня його самовпевненість. Рішучість його натиску злякала Ріверу. Кувалось якийсь підступ. Денні наскакував, а Рівера ухилявся від сутички. Він бокував, уникаючи небезпеки. Супротивник набивався на клінч. Це якимось побитом було необхідно для його задуму. Рівера відступав і кружляв, та він знав, що рано чи пізно йому не минути клінчу й наготовленого підступу. З безвиході він вирішив сам його викликати. За наступного наскоку Денні він удав, ніби йде на клінч. Але в останню мить, вже як тіла їхні мали зітнутися, Рівера спритно відсахнувся. І тої ж миті в кутку Денні зарепетували:

— Порушення правил!

Рівера пошив їх у дурні. Суддя завагався, непевний, як бути. Вирок, що вже крутився в нього на язиці, так і не було виголошено, бо десь із гальорки звереснув пронизливий хлоп’ячий голос:

— Пальці знати!

Денні відкрито лайнувся на Ріверу і далі притискав його, а Рівера відтанцьовував геть. До того ж він постановив собі не бити більше в тулуб. Цим він зрікався половини своїх шансів на перемогу, але він знав, що як має перемогти взагалі, то тільки дальнім боєм. За найменшої слушної нагоди його звинуватять у порушенні правил. ' Денні плюнув на всяку обережність. Протягом двох раундів він уганяв за хлопцем, що не важився зійтися з ним близько, і гамселив його. Рівері діставалося раз по раз; він десятками приймав удари, тільки б уникнути згубного клінчу. Під час цієї неповторної атаки Денні в залі посхоплювалися на ноги і мало не казилися. їм було невтямки, що до чого. Вони бачили тільки, що їхній фаворит здобуває нарешті перемогу.

— Ти чого не б’єшся? — гнівно допоминались вони в Рівери. — Ти, жовтопуз! Жовтопуз! Відкрийся, всявко! Відкрийся! Добий його, Денні! Добий! Він у тебе в руках! Добий його!

Рівера був там єдиною без винятку спокійною людиною. Кров і темперамент він мав найзапальніші на всю ту залу; але він пройшов крізь таке незмірно гарячіше пекло, що ці хвилі колективного шалу, яким надривалися десять тисяч горлянок, були для нього не страшніші за оксамитову прохолоду літнього надвечір’я.

До сімнадцятого раунду не вгавали ті щільні наскоки Денні. Ось під важенним ударом Рівера поник і ніби зів’яв. Руки йому пообвисали безживно, сам він заточився назад. Оце ж та нагода, вирішив Денні. Аж он коли він запопав хлопчиська. Так Рівера оманою приспав пильність супротивника і завдав йому замашного удару в зуби. Денні гримнув об поміст. Коли він підвівся, Рівера звалив його, рубнувши правою в шию і щелепу. Тричі він повторив цей удар. Жоден суддя не зважився б тут закинути Рівері порушення правил.

— Біле, та ж Біле! — благально вдався Келлі до судді.

— А що я вдію? — скрушно озвався той. — Він не дає мені зачіпки.

Немилосердно потовчений, Денні, проте, по-геройському зводився знов і знов. Келлі та інші попід рингом почали гукати на поліцію, щоб спинити побоїще, хоч у кутку Денні відмовлялися викинути рушник на знак поразки. Рівера бачив, як опецькуватий капітан поліції вайлувато лаштується пролізти крізь канати, і не розумів гаразд, для чого то. Грінго в цьому спорті мають стільки всякого ошуканства! Денні саме навстоячки п’яно й безпорадно хилитався перед ним. Суддя й капітан, обоє вже сягали по Ріверу, коли той садонув увостаннє. Припиняти матч потреби не було, бо Денні більше не підвівся.

— Рахуйте! — хрипко гукнув Рівера до судді.

І коли рахунок дійшов кінця, секунданти згребли Денні й Відволокли в його куток.

— Хто переможець? — кинув Рівера судді.

Той знехотя взяв його за руку і підніс її догори.

Ніхто не вітав Ріверу. Самотою пройшов він у овій куток, де секунданти досі не поставили йому стільчика. Прихилившись спиною до канатів, він з ненавистю зирнув на них, майнув поглядом далі навколо, доки не охопив усі ті десять тисяч грінго. Коліна йому тремтіли, і він схлипував від знемоги. Перед очима в нього нудотливо колихались і пливли обертом осоружні обличчя. І тут йому сяйнуло: це ж гвинтівки. Він здобув їх. Революція не загине.